ف. دەیڤید ئەندروس

گەلە بەشخوراوەکانی

ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست

بەڵگەنامەکانی خەبات و تێکۆشان لە پێناوی مانەوە و سەربەخۆیی کورد و ئاشووری و کەمینەکانی تری ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست.

کۆکردنەوە و ئامادەکردنی

ف. دەیڤید ئەندروس

لە ئینگلیزییەوە

محەمەد حەمەساڵح تۆفیق

لە بڵاوکراوەکانی مەڵبەندی کوردۆلۆجی

هەرێمی کوردستان
سەرۆکایەتیی ئەنجومەنی وەزیران
مەڵبەندی کوردۆلۆجی

کۆکردنەوە و ئامادەکردن: ف. دەیڤید ئەندروس
ناوی کتێب: گەلە بەشخوراوەکانی رۆژهەڵاتی ناوەڕاست
لە ئینگلیزییەوە: محەمەد حەمەساڵح تۆفیق
پیتچنین: ئیبراهیم ئەحمەد حسێن
سەرپەرشتیاری چاپ: بڕیار فەرەج کاکی
بەرگ: کەمال عەلی
چاپخانەی رەنج/ چاپی یەکەم/ سلێمانی
ژمارەی سپاردن: / 1994, **ساڵی** 2009
تیراژ: 1000 **دانە.**
نرخ: 2000 **دینار**
زنجیرە: 46

مەڵبەندی کوردۆلۆجی
ناونیشان: سلێمانی، گردی ئەندازیاران – گەڕەك/105، کۆڵان/25، ژ. خانوو/4، پۆست/95
تەلە فۆن: 3193093
www.kurdology.com
kteb@kurdology.com

پێرست

بابەت	لاپەڕە
پێشەکی	7
1. نارەزایی ناسیۆنالیستە کوردەکان دژ بە خراپیی مامەڵەکردنیان لە لایەن حکومەتی عێراقەوە	11
• نامە لە سەرۆکەکانی کوردەوە	15
• یاداشت لەبارەی مەسەلەی کوردەوە	18
2. سەرکردە ئاشورییەکان داوای سەربەخۆیی دەکەن	27
• کێشەی ئاشورییەکان	33
3. بەڵگەنامە لە سەر بارودۆخی کورد	41
• کۆمەڵکوژیی کورد لە رۆژی سەرکەوتنی هاوپەیمانان‌دا	43
• داواکاری خێڵە کوردەکانی ئێران	45
• بەرنامەی کۆمەڵەی هیوای کوردی	49
4. شاڵاوێکی دژ بە کورد لە عێراقدا	52
5. دیدوبۆچوونی راوێژکاری بریتانی لە سەر مەسەلەی کورد	54
6. رۆڵی بریتانیا لە هەوڵەکانی عێراقدا بۆ چارەسەری کێشەی کورد	56
7. پروپاگەندەی کۆمۆنیستی بە زمانی کوردی	70
8. کۆمەڵەی جوولەکەی دژە زایۆنیست لە بەغدا	75
9. نارەزایی دەربرینی کورد لە سەر هەوڵی عێراق و ئێران و تورکیا بۆ سەرکوتکردنی ئامانجەکانی سەربەخۆیی کورد	78
• بەیاننامەی سەرۆك هۆز و پیاوماقوڵانی کورد	81
10. یاداشتی حیزبی رزگاریی کورد	85
11. نەخشەی کوردستان	94
12. ئاژاوە و پشێوی لە کوردستاندا	95
13. کۆمەڵەی دەنگی راستیی کوردی	99
• بەڵگەنامە لە سەر ئامانج و بەرنامەی کۆمەڵە	102
14. بەیاننامەیەك لە لایەن حیزبی رزگاری کوردەوە	108

15. ئاژاوە و پشێوی رەگەزیی لە خوزستان 115
- هەواڵنامەی مانگرتنی ئابادان 124
16. شەڕوشۆڕی خێڵەکی لە عێراقدا 128
17. پارتی دیموکراتی کورد(پ. د. ك) 130
- بەیانامەیەکی پارتی دژ بە ئیمپریالیزم (بانگەوازی جەنەراڵ بارزانی) 133
- خاڵەکانی پەیمانی نیشتمانیی پارتی دیموکراتی کورد 134
- پەیڕەو و پرۆگرامی پارتی دیموکراتی کورد لە عێراق 136
- پەیماننامەی نیشتمانیی پارتی دیموکراتی کورد لە عێراق 139
- بەیاننامەی کۆنگرەی پارتی دیموکراتی کورد 142
- بانگەوازی کۆنگرەی پ. د. ك بانگەوازی کۆنگرەی پ. د. ك 146
18. بەیاننامەی سوپای دیموکراتی کورد 149
19. بەیاننامەی نارەزایی پارتی دیموکراتی کوردستان 159

پێشەکی

بۆچوونێکی بەرفراوان هەیە کە ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست بریتییە لە ناوچەیەکی وشك و برینگی جێنشینی عەرەبە موسوڵمانەکان، کە بەرەوڕووی شوێنێکی جوولەکە نشینی بچووك بووەتەوە بەناوی ئیسرائیلەوە، کەم کەس لەوە دەگات کە ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست هەرێمێکی نەك هەر چونیەك نیە بەڵکو پڕیشە لە جیاوازیی ڕەگەز و فەرهەنگیش. ئەم ناوچەی ئاشووری و کریستیانی قەوقازی و مێنینۆنی و تورك و ئەرمەن و دروز و جوولەکەی ڕۆژهەڵاتی و کورد و کەمینەی بچووکتریشی تێدایە. بۆیە ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست لە جیاتی یەك ڕەگەز و یەك زمان و یەك ئاین، ژمارەیەکی هێجگار بەربلاو لە خەڵك و فەرهەنگی جیاجیا لەخۆ دەگرێت. هەروەها ئەم پەڵە و پینانەی گرووپی ئیتنی بچڕبچڕە و هەمیشە لە گۆڕاندایە و بەردەوام بە هۆی سنوورە نیشتمانییە دەستکردەکانەوە لە دابەشبووندایە.

لە سەروبەندی نووسینی ئەم کتێبەدا ئەو باسەی زۆر باو و بەربلاوە مەسەلەی فەلەستینیەکانە، چونکە لە هەموو شوێنێك داواکاریی ئەمان لە پێناوی ئازادی و نیشتمانێکی سەربەخۆدا دەخوێنیتەوە. کێشەکەی ئەمان بە ڕێکوپێکی جێی باس و مشتومڕە و دیپلۆماتە فەلەستینیەکان هاوشانی دیپلۆماتی ئەو وڵاتانە بانگهێشت و پێشوازی دەکرێن لای گەلێك لە حکومەتەکانی دنیا. بەڵام لە ڕاستیدا فەلەستینیەکان یەکێکن لەو کەمینە زۆرانەی لە ناوچەکەدا کە بە شێوەیەکی بنەڕەتی لە چەندین ساڵ لەمەوپێشەوە خەبات بۆ هەمان ئامانج دەکەن. بەڵام ئاخۆ ئێمە چی لە بارەی ئازار و ئاواتی ئەوان دەبیستین یان دەخوێنینەوە؟ کێ لە سەر گۆڕەپانی دنیادا لە پاڵ داواکاریی مافی ئەم میللەتانەدا دەوەستێ؟ ڕاستیەکەشی کەس نیە و ئەمانە نەك ئازار و ئامانجەکانیان لەلایەن ڕاگەیاندنی جیهانەوە پشتگوێ خراوە، بەڵکو نوێنەر و

وەفدەکانیشیان بەردەوام فەرامۆش کراون لەو دامودەزگا گەورانەی چەشنی کۆمەڵەی گەلان و نەتەوە یەکگرتووەکان و دادگای نێودەوڵەتی.

هەڵبەتە مەبەستی ئەم نووسەرە ئەوە نیە کە نکووڵی لە ماف و خولیا و ئاواتی فەلەستینیەکان بکات. چونکە مافی نیشتمانێکی ئیتنیکی یان نەتەوەیی یەکێکە لە مژدە و بەڵێنە گەورەکانی مرۆڤی شارستانیی نوێ. هێشتا مرۆڤ سەری لەوە سوڕدەمێنێت کە بوارێکی فەلەستینی هەبێت بێ رق و دژایەتیەکی درێژخایەنی نێوان مووسڵمان و جوولەکە. ئاخۆ فەلەستینیەکان ناچاری دەرکردن بوون لە زێدی دایکزادیان لە لایەن دەوڵەتێکی مووسڵمان یان جوولەکەوە و جێی گومانە کە مەسەلەکە ئەو قەیرانەی لێکەوتبێتەوە کە ئەمڕۆ لە ئارادایە. راستیەکەی دەبوو شتێك بە ناوی"کێشەی فەلەستین" لە کێشەی ئێستای دروز و کورد و ئەرمەن زیاتر نەبوایە.

کێشەی کەمینەکانی رۆژهەلاتی ناوەڕاست و هەر شوێنێکی تر دواجار هێند لە سەر هێز و رق و کینە و ترس و فەرامۆشکردن و چاوچنۆکی گیرساوەتەوە ئەوەندە لە سەر بەهاکانی مرۆڤدۆستیی جیهان و مەسەلەکانی مافی مرۆڤ نەگیرساوەتەوە. کەمینەکان وەك ئامرازێك بۆ جێبەجێکردنی مەبەست و ئامانجی تر لە ئارادان و وەك ئامراز بەکاردەهێنرێن و پاشان فەرامۆش دەکرێن. ئەم چەشنە کەمینانە لە لایەن هێزە نێودەوڵەتیەکان و ئەو ولاتانەی تێیدا دەژین و هێزە سیاسیەکانی چەپ و راست بەکاردەهێنرێن، هەروەها لە لایەن ئەو گرووپە ئاینیانەشەوە کە ئامانج و مەبەستیان لە رق و مەترسی گەورەیانەوە ئالاوە. بەم شێوەیە کەمینەکان لە رۆژهەلاتی ناوەڕاستدا تەنها وەك بارمتە بەکارهێنراون لە لایەن ئەو گرووپانەوە کە گەورەتر و بەهێزتر بوون و لە رابردوودا ئەمە چارەنووسیان بووە و پێدەچێت لە داهاتووشدا هەر وا بێت.

مەبەستی ئەم برە دۆکیومێنتە کۆکراوەیە لە سەر گرووپە کەمینەکانی رۆژهەلاتی ناوەڕاست هەندێك تیشك خستنە سەر مەینەتی و ئازار و تا رادەیەك نائومێدیی ئەم خەڵکانەیە. هەڵبەتە کارەکە لە بنەڕەتدا ناکامڵ و ناتەواوە و لەبەرئەوەی لێکۆڵینەوەکە لە ماوەیەکی سنووورداری دوای جەنگی جیهانیی دووەمە، بۆیە گەلێ کەرەستەی بەنرخی سالانی پێشوو وەدەرنراون. ئەوجا لەبەرئەوەی کەرەستە و بابەتەکان لەوانە وەرگیراون کە پێشتر قەدەغەیان لە سەر دانرابوو لە ئەرشیفی

نیشتمانی ویلایەتە یەکگرتووەکاندا، هیچ شتێك تا دوای ساڵی 1950 لەبەردەستدا نەبوو، چونکە ئەو دۆکیومێنتانە تا ئەو دەمە ڕێگەیان پێنەدرابوو.

دەبێ پێ لەوەش بنرێت کە سامانێکی زۆری زانیاریی پێویست کە بایەخی بۆ لێکۆڵەران هەبوو ساڵانی دواتر وەدەستهێنران.

گەورەترین قەبارەی زانیاریی ئەم کۆکراوەیە مامەڵە لەگەڵ خەبات و تێکۆشانی کورددا دەکات لە تورکیا و عێراق و ئێراندا و بەڵام بە شێوەیەکی تایبەتیش لە عێراقدا. هەروەها ئێمە یەك دیمەن بە گەورەیی دەبینین کە لە نووسینەکانی دیپلۆمات و کەسانی هەواڵگریی ویلایەتە یەکگرتووەکانەوە گەیشتوونەتە ئێمە. سەرباری ئەم سنووردارییەش، ژمارەیەك راستی کەوتوونەتە روو. مەسەلەی هەرە گەورەش چارەنووسی مێژوویی و جوگرافیی دڵڕەقانەیە کە بە سەر ئەو خەڵکانەدا سەپێنراون. رابردوو و ئێستا و داهاتووی کورد گرێدراوی کۆیلەیی و قڕکردن و ستەمکاری و ئازارە لە لایەن هێزگەلێکەوە کە تێگەیشتنی کەمیان هەبووە و کۆنترۆڵی ئەوتۆشیان نەبووە. لە جەنگی جیهانیی یەکەمدا کوردەکان پشتگیریی هاوپەیمانانیان کرد، بەڵام ئەمان ناپاکییان لەگەڵ کردن و بەهەمان شێوەش لە لایەن کۆمەڵەی گەلانەوە. دواتر کوردەکان پشتگیریی بریتانییەکانیان کرد و ئەمانیش هەر خیانەتیان لێکردن. کوردەکان لە جەنگی جیهانیی دووەمدا هاوکاریی هاوپەیمانیان کرد و جارێکی تریش هەر خیانەتیان لێکراو فەرامۆش کران و تکا و داواکارییان بۆ نەتەوە یەکگرتووەکان بایەخی نەدرایە و پشتگوێ خرا و وەفد و نوێنەرەکانیشیان دەرکران و لەبیرکران.

دواجار سەرکردە کوردەکان روویان بەرەو رووسیا وەرچەرخاند و لە سەرەتای ساڵانی پێش جەنگدا تورکەکان و عێراقیەکان و ئێرانیەکان بایاندایەوە سەر رێگەی داپلۆسینی چالاك و قڕکردنی سەربازیانەی کەمینە کوردەکانیان لە ناو سنووری نیشتمانیی خۆیاندا. ئەم کۆششانەش بە هاندان و دەست لە پشتدانی بریتانیا ئەنجامدەدرا و ویلایەتە یەکگرتووەکانیش لایەنی بێباکیی گرتبوو. لەم رووەوە تەنها رووسیا و کۆمۆنیستەکان بوون کە پێدەچوو هەواخوای داواکاریی کوردەکان بن و هەمدیس کورد بەکارهێنران و خیانەتیان لێکرا. هەڵبەتە تا ئەمڕۆش خەباتی کوردەکان هەر بەردەوامەو جەنگێکی کۆڵنەدەرانەیان بەرپا کردووە دژ بە حکومەتی

ئێران و پیاو و   ژن و منداڵی کورد بە پاڵپشتی عێراق بەردەوامن لە سەر شەڕکردن بەو هیوایەی کە کۆتایی بە ناسۆرییەکان بێنن. ڕەنگە کوردەکان لە چەند شەڕێکدا سەربکەون بەڵام هەرگیز جەنگەکە نابەنەوە و بە دڵنیاییشەوە ئاشتیش وەدەست ناهێنن. باشترین ڕێگا بۆ کوردەکان پلانی تێگەیشتن و ئیستیعاب کردنە لە خراپترین حاڵەتی قڕکردندا و بۆ گەلێ لە نیشتمانپەروەرانی کوردیش مەسەلەکە بە هەر بارێکدا بکەوێتەوە هەمان شتە.

لەم کۆکراوەیەدا چەندین دۆکیومێنت هەن لە سەر خەبات و تێکۆشانی کەمینەکانی تریش لە ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاستدا. دۆکیومێنتێکی سەرنجڕاکێشیان داواکاریی ئاسوورییەکان دەخاتە ڕوو، هەرچەندە ئەمان کەمتر لە کوردەکان ناسراون لای جیهانی دەرەوە، بەڵام لەوان بەدبەختترن. ئەوجا کەرەستەی تریش هەن،کە لە ڕاستیدا سنووردارن، لە سەر جوولەکە ئەنتی زایۆنیەکانی عێراق و خەبات و ململانێی ڕەگەزی و ئابووری لە بەشی خوزستانی ئێراندا و ململانێ خێڵەکیەکانی ناو دەستە و تاقمی مووسڵمانان. هەمیشەش بەڵگەی بەکارهێنان و بەلای خۆدا ڕاکێشانی ڕووسەکان لەبەردەستدایە.

نووسەر یەکەم کەسە پێ لەوە دەنێت کەوا ئەم کتێبە لەوە زیاتری پێدەکرێت کە ڕووشاندن و چنگەکڕێی ڕووکاری دەرەوەی کێشەکانی کەمینە بێت لە ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاستدا. بە هیواین کارەکە ئەو بەهایەی لەخۆ گرتبێت کە وەك یەك خزمەتی قوتابی و لێکۆڵیار بکات. ئەمە ڕەنگە خزمەتی بەهێزکردنی هۆشیاری و ئاگادارکردنەوەی ئەو قوتابییە بکات لە بوار و مەسەلەیەکدا کە بەگشتی دانی پێدا نەنراوە و بە بەرفراوانی فەرامۆش کراوە لە چوارچێوەی هێزە مێژووییەکانی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاستدا. بێجگە لەوەش، کەرەستە و بابەتەکان لێرەدا ئەوەیان تێدایە کە ڕەنگە خۆیان خاڵێکی بەهاداری لادانی لێکۆڵیاری جیددیی کاروباری ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست بسەلمێنن و بنەمای لێکۆڵینەوەی زیاتری بۆ بڕەخسێنن.

هەموو دۆکیومێنتەکانی ئەم کتێبە بە ئەمانەتەوە لە تۆمارە باوەڕپێکراو و نهێنیەکانی ئەرشیفی حکومەتی ویلایەتە یەکگرتووەکانەوە گوێزراونەتەوە. سەرچاوەکان و ژمارەی فایلەکان لە کۆپییە گوێزراوەکاندا چەسپکراون. بەتەنها ئیمزا ڕاستەقینەکانی نووسەران و مۆرەکان دواتر چەسپکراون لە لایەن دەزگا حکومییە

جۆراوجۆرەکانەوە و وەك کەرەستە و بابەتەکان وەدەرنراون. دواجار نووسەر ئیندێکسێکی بۆ کردووە بۆ ئاسانکاریی گەڕانی خوێنەر بە دوای بابەتی دیاریکراودا.

ف. دەیڤید ئەندروس

واشنتۆن دی. سی

کاروباری دەرەوەی
ویلایەتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا
کۆمیسیۆنی ئەمریکی

بەغدا، 22 / مارت/ 1945

(نهێنی)

ژمارە: 674

ناڕەزایی ناسیۆنالیستە کوردەکان دژ بە خراپیی مامەڵەکردنیان لە لایەن حکومەتی عێراقەوە.

بەڕێز جەنابی وەزیری دەرەوە، واشنتۆن

گەورەم:

شەرەفی ئەوەم پێ بڕاوە راپۆرتی ئەوەتان پێبگەیەنم کە لە هەفتەی رابردوودا کۆمیسیۆنەکەمان لە لایە سەرچاوە کوردییەکانەوە پەیوەندیان پێوەکراوە و سکالآیان لە دەست باری ناهەمواری کوردەکان لە عێراقدا هەیە. یەکەم شتێك لەمانە کە وەك بەڵگەنامەی ژمارە (1) هاوپێچی دەکەین، نامەیەك بوو کە بە قەڵەمی رەساس نووسراوە و ئاڕاستەی سەرۆك وەزیرانی عێراق کراوە و لە لایەن "پیاوماقووڵ و ئاغاکانی هەولێرەوە" ئیمزا کراوە. ئەم نامەیە، کە بە عەرەبییەکی کاڵ و کرچ نووسراوە، سکالآ لەو سیاسەتە ناڕەوایە دەکات کە حکومەتەکانی ئێستا و پێشتری عێراق بەرانبەر بە کورد پەیڕەوییان کردووە و دەیکەن و حکومەت بەوە تۆمەتبار دەکات کە زوڵم و ستەم لە میللەتی کورد دەکات. دووەم پەیوەندی کە وەك بەڵگەنامەی ژمارە (2) کراوەتە هاوپێچ لە شێوەی یاداشتێکی مۆرنەکراودا بە ئینگلیزی نووسراوە و باسێك لە مێژووی خەڵکی کورد دەکات و بریتییە لە کورتە

باسێکی ستەملێکردنی ئێستا و رابردوویان و داوا لە هێزە گەورەکان دەکات قەرەبووی هەڵەکانی پێشوویان بکەنەوە کەوا دەرهەق بە کورد کردوویانە بۆ دابینکردنی پێگە و شوێنێك بۆ کوردەکان لە نێو گەلانی ئازادی دنیادا. بە گوێرەی سەرچاوە ناسیۆنالیستەکانی کورد، ئەو بیروبۆچوونانەی لەم دوو نامەیەی پەیوەندیکردندا دەربڕاون بە گشتی رەنگدانەوەی راوبۆچوونی زۆرینەی زۆری کوردی عێراقە.

ناسیۆنالیستە کوردەکان بە پێی بیرکردنەوەی سیاسییان بە ئاشکرا هەست بەوە دەکەن کە ئێستا کات لەبارە بۆ ئەوەی سەرنجی زلهێزەکان رابکێشن بۆ ئەو راستییەی کەوا گەلی کورد نایەوێت لە کۆنگرەی ئاشتیدا لەبیر بکرێت، چونکە لە تورکیا و ئێران و عێراق ستەم و جیاوازییان لە دژکراوە و دەبێت باری نیشتمان و گەلێکی سەربەخۆیان بدرێتێ. گەلێك لەم کوردانە ئەو رایە دەردەبڕن کە ئەگەر سەربەخۆیی تەواو نەدرێتە میللەتی کورد، ئەوە دبێ بەلای کەمەوە کوردەکانی عێراق شێوەیەك لە شێوەکانی خودموختاری و ئۆتۆنۆمی ناوچەییان بدرێتێ بۆ ئەوەی خۆیان بەرپرس بن لە چارەسەرکردنی کێشەکانیان و هەروەها لە پێگەیەکدا بن بۆ لابردنی هۆکارەکانی زوڵم و ستەمی ئێستایان کە ئەمانەی لای خوارەوە دەگرێتەوە:

ناتەواوی لە قوتابخانە و مامۆستادا، کەموکووڕی و ناتەواوی لە پەیوەندیدا، خراپیی هەلومەرجی تەندروستی، کەمیی نرخ و باری نادروستی بازاڕی بەرهەمی کشتوکاڵ، باری بەڕێوەبردنی نادڵسۆز و نارێك، شکستهێنانی حکومەتی ناوەندی لە خەرجکردنی تەنانەت ئەو بڕە پارەیەش کە وەك باج و پیتاك لێی وەردەگیرێت.

زوڵم و ستەمی سەرەکیی کوردەکانی عێراق بە ئاشکرا ئەوەیە کە نایانەوێت ببنە کەمینەیەك و بەگشتی حەز بە حکومەتی عەرەبی ناکەن لە بەغدا و رقیشیان لێی دەبێتەوە. متمانە نەکردنی کورد بە حکومەتی عەرەبی لە بەغدا بە هۆی زیادکردنی ژمارەیەکی زۆری پۆلیسی عێراق و بنکەکانی سوپان لە کوردستاندا. بێجگە لەوەش، رەفتاری کاربەدەستانی حکومەتی عێراق لە کوردستاندا و ئەو مەترسییە ئاشکرایەی کە راپۆرتەکانی بزوتنەوەکەی مەلا مستەفای بارزانی یان کەسانی سەر بە عەشیرەتەکەی کە دەگەنە دەزگاکانی حکومەتی بەغدا، قەناعەتیان بە زۆرینەی کوردەکان کردووە و بە تایبەتی مەلا، کە عەرەبەکان دەیانترسێنن و ئەمەش

بوو به هۆی ئەوەی کە بە گشتی هەڵوێستی کوردەکان زیاتر شێلگیرانە بێت و چارەسەر نەگرێت.

ئەقڵییەتی کاربەدەستانی حکومەتی بەغدا سەبارەت بە باری ئاسایش لە کوردستاندا دوو هەفتە لەمەوپێش بە چاکی کەوتە روو. ئەم رووداوەی خوارەوە پەیوەندیی بە لیفتنانت کۆلۆنێل (موقەددەم) داغستانییەوە هەیە کە فەرماندەیی فەوجێکی هێزی سوپا و فەوجێکی پۆلیسی دەکرد لە گوندی ئاکرێی کوردنشینی شاخاویدا. داغستانی بە مۆڵەت گەڕابووەوە بەغدا و تەنها چەند سەعاتێك بوو گەیشتبووە شار و وەزیری بەرگری هەواڵی دابوویە، کە سەدوپەنجا کەسی عەشیرەتەکەی مەلا مستەفای بارزانی کەوتونەتە رێ و مەترسیی بۆ سەر بنکەکانی سوپا و پۆلیس لە ئاکرێدا دروستکردووەو بەو پێیە دەبێ ئەم دەسبەجێ بگەڕێتەوە شوێنی خۆی و ئاگاداری بارودۆخ بێت مامەڵە لەگەڵ هەموو ئەگەرەکاندا بکات. داغستانی بۆ وەزیری بەرگریی روونکردبۆوە کە بنکە سەربازییەکانی ئاکرێ لە دوو فەوج پێکهاتووە و هەریەکەیان هەشت سەد کەس لەخۆ دەگرێت و بەتەواوی دەتوانێت مامەڵە لەگەڵ هەر پێشهاتێکدا بکات سەبارەت بە بوونی ئەم خێڵەکیانە لە ناوچەی ئاکرێدا و زیاد لەوەش وای لە قەڵەم دا کە پێدەچێت ئەو راپۆرتەی لە بارەی ئەو خێڵەکیانەوە گوایە"هەڕەشە" لە پیاوەکانی ئەم دەکەن زیادەڕۆیی تێدا کرابێت.

بەهەرحاڵ، فەرمان درا بە داغستانی بگەڕێتەوە بۆ ئاکرێ و بە گەیشتنی بۆ ئەوێ تەماشای کرد لە راستیدا دوانزە کەس لە پیاوەکانی مەلا مستەفا لە لایەن سەرۆکەکانیانەوە نێردراون بۆ پرسیارکردن لە بارەی هێستری دزراوەوە. دوانزە کەسی چیانشین ئابلۆقەی هێزێکی هەشت سەد سەرباز و هەشت سەد پۆلیسیان داوە. ئەمە بوو ئەو مەترسییەی کە ناچاری کرد بگەڕێتەوە بۆ بنکە و شوێنەکەی. بە پێی قسەی داغستانی، ئەم رووداوە بوو بە هۆی سەرنج و قسە و باسێکی بەرچاو لە نێو دانیشتوانی ئەو ناوچەیەدا.

گەلێ لە ناسیۆنالیستە کوردەکان، لە ناویاندا ئەندام پەرلەمانێك و دوو ئەفسەر، کە یەکێکیان تازە لە سوپای عێراق خانەنشین کراوە، چونکە گومانی چالاکیی نەتەوەیی کوردی لە سەرە، بە نهێنی هەواڵیکیان گەیاندووەتە یەکێك لە ئەندامانی کۆمیسیۆنەکەمان کە زانیاریی متمانە پێکراویان دەستکەوتووە کەوا سوپای عێراق

پلانێکی بەدەستەوەیە لە کۆتایی مانگی نیساندا بۆ ئەوەی جموجوڵی دژ بە مەلا مستەفا دەست پێبکات و لە ڕووداوێکی لەم چەشنەدا زۆربەی ئاغا کوردەکان لە ژێر سەرکردایەتیی مەلادا یەکدەگرن، کە وەك جەختی لە سەر دەکەنەوە چەك و جبەخانەیەکی دەست کەوتووە کە ساڵی پار دزراوە یان دەستی بە سەردا گیراوە.

جگە لەوەش مەلا مستەفا خۆی بۆ هێرشێکی لەو چەشنە ئامادە کردووە و پیاوەکانی لە شوێنە ستراتیجیەکاندا دامەزراندووە.

بە پێی سەرچاوەیەکی هەواڵگریی بریتانی، هەردوو کاربەدەستانی بریتانی و عێراقی حاڵی حازر سەرکردە کوردەکانیان دڵنیا کردووە کە حکومەتی عێراق بە نیازی هیچ جموجووڵێکی دوژمنکارانە نین دژ بە کوردەکان و ئەو جموجووڵەی هێزەکانی عێراق و پۆلیس لە باکووردا تەنها بەشێکە لە مانۆڕی بەهارە و نابێ لە لایەن مەلا مستەفا یان سەرۆك عەشیرەتەکانی ترەوە وا لێکبدرێتەوە کە هیچ مانایەکی خراپی هەبێت لە بەرانبەریاندا. هەمان سەرچاوە باس لەوەش دەکات کە لە ئایندەیەکی نزیکدا حکومەتی عێراق لێبووردنێکی گشتی بۆ مەلا مستەفا و هەموو ئەو کەسانە دەردەکات کە ساڵی پار لە یاخیبوونی چەکداریدا بەشداربوون دژ بە حکومەتی عێراق. بێجگە لەوەش ئەمە جموجووڵێکی سازش و ڕێککەوتن دەگەیەنێت کە حکومەت کاری یاسایی بۆ کردووە بۆ ئەوەی ئەندازەیەکی بەرچاو ئۆتۆنۆمیی بەڕێوەبردن و دارایی بداتە ناوچە کوردییەکان کاتێك کە ڕێکخستنی مەسەلە یاسایی و تەشریعییەکان دەکەونە بواری کارپێکردنەوە و پێدەچێت ئەمەش کەمتر لە ساڵێك نەخایەنێت.

دڵسۆزتان

ویلیەم د. مۆرلاند

کاربەدەستی بەرپرس

فایلی ژمارە: 800

WWB: agr

هاوپێچ:

1- وەرگێڕانی نامەیەك کە بۆ سەرۆك وەزیرانی عێراق نێردراوە.

2- کۆپییەك لەو یاداشتە مۆرنەکراوەی باس لە مێژووی گەلی کورد دەکات.

وێنەیەکی بۆ:

- باڵوێزخانەی ئەمریکا لە ئەنکەرە،
- باڵوێزخانەی ئەمریکا لە تاران،
- بەشی کاروباری رۆژهەڵاتی نزیك لە وەزارەتی دەرەوە.

پاشکۆی ژمارە (1) بۆ نامەی ژمارە: 674
لە 22 / مارت/ 1945
لە کۆمیسیۆنی ئەمریکییەوە لە بەغدا.

(وەرگـــێـڕان)

بۆ بەڕێز سەرۆك وەزیران

بە ناوی دادپەروەریی مرۆڤایەتی و دیموکراتییەوە کە ئامانجی هەموو کەسێکی ویژدان زیندووە و بە تایبەتی گەلانی لاوازی وەك گەلی کوردی بەشەرەف، کە بە پێچەوانەی میللەتانی تری جیهانەوە، تا ئێستا نکوولی لە مافە نیشتمانی و نەتەوەییەکانی دەکرێت. بەم پێیە ئێمە بە پاڵپشتی دەستووری عێراق داواکارین لە ئێوە و کابینەکەتان سەرەڕای تۆمەتبارکردنتان بۆ ئێمە لە ئەنجامی سیاسەتی کابینە یەك لە دوای یەکەکانتان، کە ناحەز و زیانبەخش بووە بە ئاوات و ئامانجە نەتەوەییەکانمان. بۆ نموونە، کاتێ حکومەتی رەشید عالی جاڕی جەنگی دا دژ بە بریتانیا، هەموو کوردێکی نەتەوەپەروەر لە لایەن حکومەتەوە بە سیخوڕی بریتانیا و ئەڵقە لە گوێ لە قەڵەم درا. دواتر کە شتەکان گەڕانەوە دۆخی خۆیان کورد بەوە تۆمەتبار دەکرا کەوا چوونەتە سەر ئایدیۆلۆجیای نازی و بنەچەی خۆیان بە ئەڵمان لە قەڵەم دەدەن و بەم جۆرە گەلـێ واتەوات و دەنگۆی دژ بە ئێمە بڵاوبووەوە. کاتێکیش کە هەڕەشەی نازی لە رۆژهەڵات دوورکەوتەوە، ئێمە تەنانەت لە لایەن رژێمەکەی ئێوەشەوە بە کۆمۆنیستی پلە یەك لە قەڵەم دەدراین. ئێوە و حکومەتەکەتان دەڵێن کە ئەمانە هەمووی بڕوای ئێوە لاواز ناکات و کاری ئەوانە لەکەدار ناکات کە پاشەڕۆژی جیهان رەنگڕێژ دەکەن و سیستەمێکی نوێ بۆ جیهان دادەنێن و نیشتمان بۆ ئەوانە

دروست دەکەن کە نییانە. مەسەلەیەکی حاشا هەڵنەگرە کەوا کوردی ستەملێکراو دەبێ بگاتە هیوا و ئاواتی خۆی لەم چەرخەدا کە بە چەرخی رووناکی ناودەبرێت و درەنگ بێت یان زوو دەبێ ئاواتەکانمان بەدەستبێنین. ئێمە ئاگادارتان دەکەینەوە کە دەبێ ئەو سیاسەتە چەوت و ناڕەوایە بگۆڕن کە حکومەتەکەتان لە شەش مانگی رابردوودا دژ بە کورد گرتوویەتیە بەر، بێ ئەوەی گوێ بە راستییەکان بدات و مەسەلەکان ساغ بکاتەوە و پابەندی یاسا بێت و ئەمیش هەروەك کابینەی پێشوو دەکات کە لە پێناوی پشتگیری کردنی جکومەتی عەرەبیی عێراقدا خیانەتی لە مەسەلەی کورد کرد ـ "حکومەتی عەرەبیی عێراق" وەك رۆژنامەنووسان و راگەیاندن ناوی دێنن، دید و بۆچوونی حکومەتە یەك لەدوای یەکەکانی عێراق دەگوازێتەوە.

ئەو ناعەدالەتییەی کە ئیدارەی ئێستاتان دژ بە کوردەکان بەرپای دەکات لە پێکهێنانی دەوڵەتی عێراقەوە پێشینەی نەبووە. ئێوە خەڵکی کوردتان لە کەمپی کۆکردنەوەدا راگرتووە و بەند کردووە و دوورتان خستوونەتەوە و سەدانی کارمەندی کوردتان لەوپەڕی باکوورەوە گواستووەتەوە بۆ ئەوپەڕی باشوور. ئەم رەفتارە تەنانەت ئەو سەربازە سادە و ساکارانەشی گرتووەتەوە کە هیچ شتێك نازانن لە ملکەچی بەولاوە و تاقە هۆکاری بژێویی ماڵ و خێزانیان ئەو چەردە مووچە کەمەیانە لەم رۆژگارە سەخت و قورسەی بارودۆخی ئابووریدا. باشە کێ بەرپرسە لە دەرد و مەینەتیی ئەم خەڵکە بێتاوانە. با جەنابتان و دوژمنانی مەسەلەی کورد باش بزانن کە کوردە چەکدارەکان، کەوا بە جوولەکە ناویان دەبرێت، وانەیەك لە برا بێ چەکەکانیانەوە فێربوون بە تۆڵەکردنەوە لەوانەی مامەڵەی خراپ دەکەن و نکووڵی لە مافەکان دەکەن. سەرباری ئەوەش حکومەت هەر بە گۆترە ناوچە کوردنشینەکانی وەك قەراج، کە دەکەوێتە ناوجەرگەی کوردستانەوە بۆ خۆی قۆرخ دەکات. هەڵبەتە ئەم ناوچانە بۆ چەندین پشتە جێنشینی کوردن و ئەم دەیانخاتە سەر لیوای مووسڵ کە عەرەبە. ئایا ئەمە نموونەی نادادپەروەرییەکی ئاشکرا نیە کە پێچەوانەی هەموو یاسا و ویژدانێکی مرۆڤایەتیە؟ باشە ئەمە جیاکارییەکی ئاشکرا و دزێو نیە لە نێوان بەرژەوەندیی هەردوو میللەتی کورد و عەرەبدا کە هەردوکیان هەمان مافیان هەیە بە پێی دەستوور؟ ئایا ویژدانی کابینەکەی ئەوە قبووڵ دەکات کە کورد لە خاك و وڵاتی خۆیدا مامەڵەی خراپ بکرێت و خاکی خۆی لێ زەوت بکرێت بە مەبەستی پشتگیری کردنی

ئامانجی وەزیرەکان و خزمەکانی مستەفا عومەریی وەزیری ناوخۆ؟ ئایا دەکرێت کورد لەم پێگە و دۆخەدا بمێنێتەوە؟ باشە بە سەرهاتی مێژوو هیچ پەندێکی پێ نیە بۆ خۆتان و کابینەکەتان؟ هەڵبەتە نابێ کورد هەرگیز ئەو رەفتارە ناشیرینانەی بیربچێتەوە کە کابینەکەی پاچەچی دەیکات و هەرگیز کورد پێشتر کاری لەو چەشنەیان نەدیوە، تەنانەت لە رۆژگاری رەشی رژێمی عوسمانیشدا. هەموو ئەو کوردانەی لە لیوای هەولێردا دەژین، لە دەمی باوباپیرانەوە تا ئێستا دەبێ شەرەف و کەرامەتی خۆیان بپارێزین و تا دوا هەناسە بە جەستە و بە گیان بەرگری لە ناوچەی قەراج بکەن، چونکە شوێنەکە کەوتووەتە دەست ئەو ئاژاوەگێڕانەی کە رێزی یاسا ناگرن.

ئیمزا

پیاوماقووڵ و ئاغاکانی هەولێر

پاشکۆی ژمارە (2) بۆ نامەی ژمارە: 674

لە 22/ مارت/1945

لە کۆمیسیۆنی ئەمریکییەوە، بەغدا

یاداشتێك لەبارەی مەسەلەی کوردەوە

لە لایەن ئەفسەرێکی گەنجی کوردەوە لە سوپای عێراقدا هێنراوە بۆ کۆمیسیۆنی ئەمریکی.

کوردستان و رۆژهەڵاتی ناوەڕاست

کوردستان بڕبڕە پشتی رۆژهەڵاتی ناوەڕاست پێکدێنێت و گەورەترین بەشی کەژ و چیاکانە کە لە دەریای رەشی نزیك قەوقازەوە درێژ دەبێتەوە بۆ کەنداوی فارس و دەشتە بەپیتەکان لە رۆژئاوایەوە. کوردستان یەك گەلی تێدا نیشتەجێیە کە کوردن. کورد کە ژمارەیان دەگاتە نزیکەی هەشت ملیۆن، رەگەزێکی بوێر و کاران و لە نێو جوانترین نەریتیاندا دڵسۆزی و لێبووردەیی و خۆشویستنی ئازادییە و هەر لە بەرەبەیانی مێژووەوە بوونی نەتەوەیی خۆیان لە وڵاتەکەیاندا پاراستووە.

کوردەکان بە رەگەز لە دراوسێکانیان جیاوازن و ئەوان بە شێوەیەکی جیاواز و لێکتر دابڕاو دەکەونە نێوان تورك (لە رۆژئاواوە)، رووسەکان (لە باکووری رۆژهەڵاتەوە)، فارسەکان (لە رۆژهەڵاتەوە) و عەرەب (لە باشوورەوە). گومانی تێدا نیە کوردستان کە بە ئاشکرا قەوارەیەکی جوگرافی، ئابووری و نیشتمانییە، رۆڵێکی گرنگ دەگێڕێت لە پاشەڕۆژدا، لەبەرئەوەی لە پێگەیەکی ستراتیجیی بایەخداری نێوان رۆژئاوا و رۆژهەڵاتدایە، بۆیە دەبێ رێگەی پێ بدرێت کە کۆمەڵگەیەکی سەربەخۆ و

فاکتەرێکی سیاسیی جێگیر بێت، لە بری ئەوەی ببێتە مۆڵگەی ململانێ و پێکدادانی بەرژەوەندییەکان وەك ئێستا.

لە تورکیا و ئێران و عێراقدا، کە کورد کەمینەی بەهێز و بەرچاویان تێدا پێکدەهێنێت، کاردانەوەیان بۆ ئەو ئیجرائاتانەی دەخوازن بە زۆر کورد بتوێننەوە ئەوە دەردەبڕن کە هەموو ئەو هەوڵانەی دەدرێن بۆ دۆزینەوەی چارەسەرێك بۆ کێشەی کورد بەم ئاڕاستەیە چارەنووسی هەر شکست بووە. بەدەر لە ئەگەری لەدەستدانی شکۆ، تورك و ئێرانیەکان و عەرەب هەموویان وەك یەك سوودمەند بوون لە رووبەڕوو بوونەوەی ئەو راستییەی کە ناتوانن گەلی کورد بتوێننەوە و بە ملکەچبوون بەو هەنگاوانەی پەیڕەوی دەکرێن بۆ گۆڕانی کەمینەیەکی مایەی سەرئێشە بۆ دراوسێیەکی دۆست.

سنووره ئیتنۆگرافییەکان

لای رۆژئاواوە: هێڵێك کە لە کورداغی (سوریاوە) دەست پێدەکات و بەلای باکووردا دەڕوات بەناو هەرێمەکانی کیلی، مەرەش، ئەلبیستان و دیڤریکدا بۆ رووباری کەلکیت. لای رۆژئاوای ئەم هێڵەشەوە لێرەو لەوێ تا کەنداوی ئەسکەندەرونە نیشتەجێی کورد هەن.

لای باکوورەوە: هێڵێك بە لای رووباری کەلکیتدا بەرەو رۆژهەڵات بە شارەکانی بایبێرت و ئۆڵتیدا بەرەو قارس. لە باکووری ئەم هێڵەوە لێرە و لەوێ نیشتەجێی کورد هەن تا دەگاتە دەریای رەش لە نزیك تەرابزوون.

لای رۆژهەڵاتەوە: هێڵێك لە قارسەوە بە ئاڕاستەی رۆژهەڵاتدا و پاشان بە کەناری رۆژئاوای گۆلی ورمێ و لوڕستان و وڵاتی بەختیاریدا دەڕوات بۆ سەحنە و کرماشان.

لای باشوورەوە: لە خوارووی لوڕستانەوە هێڵێك بە باکووری رۆژئاوادا دەڕوات بە خانەقین و کفریدا بۆ جەبەل حەمرین و لەوێوە بەرەو رۆژئاوا بەرەو باشووری چیای سنجار بۆ فورات لە لای جەرابلس.

سنووره سیاسییەکان

لە پێش جەنگی جیهانیی یەکەمدا، کوردستان لە نێوان تورکیا و ئێراندا دابەش بووبوو، لەگەڵ کۆمیونیتییەکی بچووکی کورد لە رووسیادا. کۆنفرانسی ئاشتی

و ڕێککەوتننامەی جۆراوجۆر لەگەڵ تورکیا ئەنجامی ئەوەیان لێکەوتەوە کە کوردستان لە نێوان تورکیا و ئێران و عێراق و سوریا و ڕووسیادا دابەش ببێت. لە ڕووسیادا تەنیا سەد و شەست هەزار کورد هەن کە ئازادیی فەرهەنگیی تەواویان هەیە لەگەڵ پشتگیرییەکی کارای حکومەتدا.

تیلماسکێکی باشووری کوردستانی تورکیا لە ڕۆژئاواوە خراوەتە سەر سوریای ژێر ئینتیدابی فەرەنسا.

سنووری نێوان تورکیا و عێراق "ناوجەرگەی مێژوویی کوردستان دەکاتە دوو بەشەوە و دەرفەتی گەشەکردن و پەرەسەندنی بۆ خێڵە کوردەکان نەهێشتووەتەوە بۆ نیشتمانێکی نەوەکانی داهاتوو" . (ئینسکلۆپیدیای بریتانی، بەشی 14، ART، مووسڵ)

جیۆگرافیای سروشتی و سەرچاوە سروشتییەکان

کوردستان بە شێوەیەکی سەرەکی شاخاوییە، بەڵام دۆڵ و پێدەشتی گەورە لەخۆ دەگرێت. لەوانە دەشتەکانی دیاربەکر، پاسن، موش، خەرپووت، جزیرە و دۆڵەکانی دیجلە و فورات و لق و زێکانیان. هەروەها کوردستان بە شێوەیەکی سەرەکی وڵاتێکی کشتوکاڵییە و هەموو جۆرە دانەوێڵە و کەتان و تووتن و کونجی و بەرهەمی سەوزەواتی جۆراوجۆر و بادەم و هەنجیر و هەنار و گوێز و زەیتون و سێو و هەرمێ و قەیسی و قۆخ و هەڵوژە و گێلاس و ترێ و توو..تاد بەرهەم دێنێت. هەروەها وڵاتەکەش دەوڵەمەندە بە سامانی ئاژەڵ و لەوەڕگا و پاوانی باشی تێدایە.

سەرچاوە کانزاییەکان بە کەمی سوودیان لێوەرگیراوە، بێجگە لە مس لە نزیك دیاربەکر و پیترۆڵ لە باشووری کوردستان، ئاسن و تۆتیا و قیر و سولفەر و قوڕقوشم و زیویش بە بڕی زۆر لە کوردستاندا هەن. هەروەها گەلێ کارگەی چنین لە سەنتەرە گەورەکاندا هەن و پیشەسازیی ماڵان زۆر بەربڵاوە وەك: چنین (خوری، لۆکە، کەتان و ئاوریشم)، فەرش و قاڵی، کاری چەرم و پێستە، کاری زیوگەری، ئامرازەکانی (ئاسن و پۆڵا و مس).

شارەکان

نزیکەی بیست شار کە تێکڕا دانیشتوانی هەر یەکەیان 30 ـ 50 هەزار دەبێت و گرنگترینی ئەمانە لە تورکیا: دیاربەکر، ماردین، خەرپووت، مەلاتیە، ئەرزڕووم، ئەرزنجان، مووش، ڤان، بەتلیس، خۆزات، مادن، جەزیرەی ئیبن عومەر. لە ئێران: سابلاغ، سەقز، سنە، کرماشان. لە عێراق: سلێمانی، کەرکووك، زاخۆ، ڕەواندز، کۆیسنجاق.. تاد.

دانیشتوان

هیچ هەوڵێکی راستگۆیانە نەدراوە، نە لە لایەن حکومەتەکانی تورکیا و نە لە لایەن ئێرانەوە بۆ ئەوەی ئامارێکی تەواوی کوردەکانی وڵاتی خۆیان بە دەستبێنین و هیچ زانیارییەکی بڵاوکراوەیان نیە لەم رووەوە و ئەمەش رەنگدانەوەی مەیلی بە کەمگرتنی کێشەی کوردە. ئەم ژمارانەی لە خوارەوە هاتووە بە نزیکین و بەڵام بە دڵنیاییەوە مەزەندەی زیادەڕۆ نین:

لە تورکیا	3 800 000 کورد
لە ئێران	3 000 000 کورد
لە عێراق	1 000 000 کورد
لە سوریا	250 000 کورد
لە رووسیا	160 000 کورد
کۆی گشتی لە کوردستان	**8 210 000 کورد**

بەدەر لەو گرووپە بچووکانەی لە پشتی سنوورە جۆراوجۆرەکانەوەن، دانیشتووان هەمەچەشنەن و کەمینەکان بە ژمارە کەمن و بەم شێوەیەی خوارەوە مەزەندە دەکرێن:

ئاشوورییەکان		35 000
سریان		10 000
کلدان		5 000
جوولەکە		3 200
ئەرمەن		2 500
چەرکەس		1 800
یۆنانی		1 500
کۆی گشتی		59 000 کەس

دەبێت سەرنجی ئەوە بدرێت کە بە درێژایی سەدەکان کورد پەیوەندیی باشیان هەبووە لەگەڵ دراوسێ کریستیانەکانیان و لە نزیکەوە هەماهەنگییان لەگەڵ کردوون لە بەرگریکردنی چەوسێنەرەکاندا.

وەك ئەنجامێك بۆ راگواستنی بەرفراوان لە لایەن تورك و ئێرانیەکانەوە، گرووپ و کۆلۆنیی گەورەی کورد هەن لە دەرەوەی کوردستاندا، لە ناوجەرگەی تورکیاو ئێرانداو ئەمانە ناکەونە ناو مەزەندەکانی ئێمەوە.

رەگەز و زمان

کورد بە رەگەز و زمان دەچنەوە سەر رەگی هیندۆ ـ ئەوروپی. لە ئێستادا گەلێ هەوڵ و تەقەلا لە لایەن تورك و ئێرانی و عەرەبەکانەوە دەدرێت بۆ سەپاندنی زمانەکانی خۆیان بە سەر کورددا، بەڵام شکستی هێناوە. تەنانەت لە شارەکانیشدا کوردەکان بەردەوامن لە سەر بەکارهێنانی زمانی خۆیان لە ماڵدا، بێجگە لە شار و سەنتەرە بەرچاوەکانی تورکیا کە بە زەبری توندوتیژی ناچاریان کردوون زمانی تورکی بەکاربێنن، چونکە بە یاسا زمانی کوردییان قەدەغە کردووە. هەروەها بێجگە لە چەند قوتابخانەیەکی کەم لە زمانی کوردی لە تاقە ناوچەیەك لە عێراقدا، قوتابخانە بە زمانی کوردی لەو وڵاتە و لە سوریادا بە زمانی عەرەبین و بەو پێیە تەنها کەسی عەرەبی زمان لە گونددا مامۆستایە.

لە چوار وڵاتی جیاوازدا منداڵانی کورد ناچار دەکرێن بەو زمانە بخوێنن کە هەرگیز دواتر لە ژیاندا بەکاریان ناهێنن. لە عێراق و لە سوریا، بەهۆی هێزەکانی ئینتیدابەوە چالاکیی فەرهەنگی و رۆشنبیری تایبەتی کورد قەدەغە نەکراون. لەم وڵاتانە و لە رووسیادا گەلێ چاپەمەنیی کوردی هەن کە لە نێوانیاندا گۆڤاری وەرزیی هاوار و رۆژنامەی رێیا تازە لە رووسیا دەردەچن و نزیکەی سەدوپەنجا بەرگ لەم ژمارانە لە بیست ساڵی ئەم دواییەدا دەرچوون و هەموویان بە ئەلفوبێی لاتینی بڵاوکراونەوە.

ئاین

بێجگە لە ژمارەیەکی کەم کە لە سەر لقێکی ئاینی زەردەشتی کۆن ماونەتەوە (کە ئەوانیش ئێزیدییەکانن)، کوردەکان مووسڵمانی موحەممەدین و زۆرینەیان سوننە مەزەبن. ئەمان تا ئێستا بنەما مرۆڤدۆستییە کۆنەکەی باوەڕی

جارانی زەردەشتییان تێدا ماوەتەوە و گەلێ شوێنەواری لێ ماوەتەوە. ئەوان لەم رووەوە لێبوردەن و زۆر جیاوازن لە دراوسێ موحەممەدییەکانی تریان.

تورك و ئێرانی و عەرەبەکان دەیانەوێت لە سەر بنەمای هاوئاینی کوردەکان بتوێننەوە. بەڵام هێزی راستەقینەی کاریگەر لەم وڵاتانەدا ناسیۆنالیزمی یەکتر قبوولٚ نەکردووە و هەولٚ و کۆششی ئەوەیانە کە بە زەبری هێز کورد بتوێننەوە و ئەمەش تا بێت پەرەدەسێنێت لەگەلٚ گەشەکردنی مەیل و ئاراستەی شۆڤێنیستانەیاندا.

مێژوو

لە تۆمارە سۆمەرییەکاندا بەڵگەی ئەوە هەیە کە لە نزیکەی ساڵانی دوو هەزاری پێش زایندا خێڵە کوردەکان ناوجەرگەی کوردستانیان داگیرکردووە. ئەمانە بە شەڕکردنی بەردەوام لەگەلٚ دراوسێ بەهێزەکانیان ـ وەك: بابلییەکان، حیتییەکان و ئاشوورییەکان ـ هەرگیز بۆ ماوەی دووروودرێژ ملیان نەداوە بە داگیرکەرانیان. ئەوان یارمەتیی کۆرشیان داوە لە داگیرکردنی نەینەواو بابلدا. لە ماوەی ئیمپراتۆرییەتی هەخامەنشیی ئێراندا ئیمتیاز و بایەخی خۆیانیان هەبووە و پاسەوانی باوەڕپێکراوی پەرستگا زەردەشتییەکان بوون. زینۆفۆن لە کشانەوەیدا بەرەوڕووی بەرهەڵستکاریی کوردەکان بووەتەوە. هەڵبەتە سلوقیەکان بە سەرکەوتوویی بەرگرییان کردووە و کوردەکانیش دەسەلاٚتدار بوون لە ژێر رکێفی فەرمانڕەوایی ساسانییەکاندا. دواتر سەردەمی داگیرکردنی عەرەب و خێڵە تورکەکان هاتووەتە پێشەوە و وڵاتەکەیان سەرلەبەر کاول و خاپوور کردووە. سەڵاحەدینی مەزن کە سوارچاکی بەرهەڵستکاری ریچاردی شێردلٚ بووە، کوردێك بووە کە زۆربەی خێڵە کوردەکانی لە ژێر فەرمانڕەوایی خۆیدا یەکخستووە.

مێژووی نوێ لە سەر ئەوە کۆکە کە داگیرکردنی کوردستان لە لایەن سوڵتان سەلیمی یەکەمەوە بووە، کە یەکەم خەلیفەی عوسمانی بووە بە سیاسەتی پان ئیسلامی ناوی دەرکردووە. سەلیم بە یارمەتیی مێژوونووسی کورد ئیدریسی بەدلیسی هاوکاریی میرنشینە کوردەکانی بە دەستهێناوە لە جەنگی سەرکەوتوویدا دژ بە ئێرانییەکان. ئەم هاوکاری و هەماهەنگییە پاشان بنەمای رێککەوتنێکی لە سەر داڕێژرا کە تێیدا میرە کوردەکان لە ژێر سایەی سوڵتاندا مافی سەربەخۆیی خۆیان لە هەرێم و خاکی خۆیاندا بەدەستبێنن . لێرە بەدواوە کوردەکان لە تەواوی جەنگەکانی سوڵتانەکاندا

بەشدارییەکی دڵسۆزانەیان دەکرد، بەڵام پەرەسەندنی تورکیا لە کۆنفیدراسیۆنێکی ویلایەتە فیوداڵەکانی ژێر رکێفی عوسمانییەوە بۆ دەوڵەتێکی نیشتمانیی ـ نەتەوەیی کاریگەرییەکی کوشندەی هەبوو بە سەر پەیوەندییەکانی تورك و کوردەوە. دواتر عوسمانییەکان وردە وردە پاشگەز بوونەوە لە مافەکانی کورد لە یەکەم ئاڕاستەیاندا دژ بە میرە کوردەکان و دواتر، بە پێوەرێکی گەورەتر، دژ بە گەلی کورد بە گشتی و بەرەو ئەو خەباتەی برد کە تا رۆژگاری ئەمڕۆ بەردەوامە.

یەکەم قۆناخ، تێکشکاندنی سەربەخۆیی میرنشینە کوردەکان، کە تا ساڵی 1847 ی خایاند و ئەو ساڵە بوو بە مۆرکی کۆتایی دوا میرنشینی کورد کە بۆ ماوەی پانزە ساڵ بەرگریی لەشکر و سوپای تورکی کرد. لە ساڵانی 1879و1886 یاخیبوونی توند بەرپاکراو (لە لایەن هەردوك تورکیا و ئێرانەوە سەرکوتکران و لەناوبران)، بە هەمان شێوەش لە ساڵانی 1889و1913دا. لە پاش شۆڕشی تورکە لاوەکان و بە شێوەیەکی زیاتر لە سەردەمی رژێمی کەمالیستەوە، تورکەکان هەوڵ و کۆششی خۆیان زیاتر وەگەڕخستووە بۆ تواندنەوە و تێکشکاندنی میللەتی کورد. زیاد لەوەش، لە ساڵی 1925 وە هەماهەنگی و هاوکاریی نزیك هەیە لە نێوان هەردوو حکومەتی تورکیا و ئێران لە سیاسەتیاندا سەبارەت بە کورد. لەو ساڵەدا سەرکردە کوردەکان لە لایەن تورکەکانەوە کۆمەڵکوژ کران و لە لایەن ئێرانیشەوە زیندانیی کران. هەروەها عێراقیش دایە پاڵ پەیماننامەی سەعدابادی نێوان تورکیاو ئێران.

سیاسەتی نوێ خۆی لە دەربڕینی ئیجرائاتی تا ئەمڕۆ نادیاردا دەبینێتەوە. لە تورکیادا قەدەغەکردنی تەواوی زمانی کوردی و ئەو ئاستە گەورەیەی راگوێزان سێ یاخیبوونی چەکدارانەی لێکەوتەوە لە ساڵانی 1925ـ 1928 و 1930 و 1937ـ 1938دا، کە هێندە گەورە و کاریگەر بوون کەوا تورکەکانی ناچار کرد تەواوی فەیلەقەکانی سوپا و هێزی ئاسمانییان بۆ بخەنە کار. لە عێراقیشدا هەوڵی سەرکوتکەرانەی عەرەبەکان لەم ساڵانەدا یاخیبوونی لێکەوتەوە.

هەڵوێستی نێودەوڵەتی

جەنگی گەورەی ساڵانی 1914ـ 1918 سەردەمێکی بەتایبەتی سەخت و دژوار بوو لە تورکیادا، نەك تەنها بۆ کوردەکان کە بەکۆمەڵ لەناوبران لە میانەی راگواستنیاندا، بەڵکو بۆ کەمینەکانی تریش کە لە رووی پراکتیکییەوە قڕکراون.

هێزە هاوپەیمانەکان لە کۆنفرانسی ئاشتیدا بە تەواوی درکیان بەوە دەکرد کە چارەسەرێك بۆ کێشەی کورد پێویست بوو، هەروەها وەفدێکیش نوێنەرایەتیی میللەتی کوردی دەکرد بە سەرۆکایەتی جەنەراڵ شەریف پاشا.

پەیماننامەی سیڤەر

لە پەیماننامەی سیڤەردا، کە 10/ ئاب/1920 مۆرکرا، هێزە گەورەکان و تورکیا دانیان بە مافە بنەڕەتییەکانی میللەتی کورددا نا (پەیماننامەی سیڤەر، بڕگەی3، کوردستان، بەندەکانی62، 63، 64). بەندی64 دانی بە مافەکانی کورددا ناوە بۆ پێکهێنانی دەوڵەتێکی سەربەخۆ و مافیشیان بۆ یەکخستنی بەشە جیاوازەکانی کوردستان. بەڵام مەرجەکانی پەیماننامەی سیڤەر هەرگیز جێبەجێ نەکران.

هەڵگەڕانەوەی کەمالیستەکان لە پەیماننامەی لۆزاندا لە لایەن هێزە گەورەکانەوە سەلمێنراو جیهانێکی بێباك هەروا لێگەڕا کوردستانێکی بەشکراو ببێتە نێچیری خولیاو مەرامەکانی ناسیۆنالیستی تورك و فارس و عەرەبەکان.

باری ئێستا و داهاتوو

فشاری زیاد و بەردەوام لە سەر کورد لە ماوەی ئەم بیست ساڵەی دواییدا بۆ سەرکوت کردنیان وەك میللەت بە تەواوی شکستی هێنا. تاقە ئەنجامی ئەو هەوڵانەی لەگەڵ یەکێك لە کۆنترین گەلانی دنیادا درا مەینەتی و وێرانکاری و خوێنڕشتنی بێ کۆتایی لێکەوتەوە.

لە پاش کۆتایی جەنگی جیهانی ئێستا هیچکام لە دەوڵەتە سەرکەوتووەکان بە بێباکی نامێنێتەوە لە ئاست دامەزراندنی ئاشتیی بەردەوام لە رۆژهەڵاتی ناوەڕاستدا. بەڵام ئاشتییەکی لەو چەشنە بەرقەرار نابێت تا میللەتێکی بەهێز و کۆڵنەدەر، لە یەکێك لە بایەخدارترین شوێنی ستراتیجیی جیهاندا مابێتەوە وەك نێچیری هێزە رووخێنەرەکان و وەك بەهانەیەك بۆ هەڵگیرسانی ئاگرێکی گەورەی پاشەڕۆژ دەمێنێتەوە.

شتێکی ئاسان نیە پێشبینیی وێنەی تەواوی ئەو فۆرمە کۆتاییە بکەیت کە سەرلەنوێ بووژانەوەی میللەتی کورد بەرەو کوێ دەڕوات. بەڵام یەکەم قۆناخی ئەو بووژانەوەیە لەوە کەمتر ناداتە خەڵکی کورد کە جەختکردنەوە بێت لە سەر ئەو مافانەی بیست ساڵ لەمەوپێش لە پەیماننامەی سیڤەردا نەخشەیان بۆ کێشرابوو. گەورە هێزەکانی دیموکراتی لە پاش جەنگی ئەم دواییە شکستیان هێنا لە هەوڵ و کۆششیاندا بۆ گێڕانەوەی مافەکانی کوردو رێگرتن لە قڕکردنیان لە رێگەی پیلانگێڕیی سیاسییەوە.

هەمان شکست بەرەورووی هاوپەیمانان بووەوە بۆ ئەوەی جارێکی تر پەنا ببەنەوە بەر چەك لە پێناوی دادپەروەریدا. ئەمە دەبێت بە شێوەیەکی شکست نەخواردوو ببێتە هۆی چارەسەرێکی چەسپاو بۆ یەکێك لەو دزێوترین هەلانەی مێژوو شایەتحاڵێتی، بەوەی پێگەیەك بدرێتە کورد لە نێوان گەلانی ئازاددا شیاوی بێت.

کاروباری دەرەوەی
ویلایەتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا
کۆمیسیۆنی ئەمریکی

بەغدا، 11/ نیسان/ 1945

(نهێنی)

ژمارە: 698

بابەت: سەرکردە ئاشوورییەکان داوای مافی ئەوە دەکەن کە بە رەسمی کێشەی میللەتی ئاشووری بدرێتە نەتەوە یەکگرتووەکان

بەڕێز جەنابی وەزیری دەرەوە، واشنتۆن

گەورەم:

خۆم بە شەرەفمەند دەزانم کە ئەم یاداشتەتان لەبارەی"کێشەی ئاشوورییەوە" بۆ بەرزبکەمەوە. یاداشتەکە دراوە بە هاوڵاتییەکی ئەمریکی کە بە شێوەیەکی کاتی نیشتەجێی بەغدایەو لە لایەن گرووپێك لە سەرکردەی ئاشوورییەکانەوە بۆ ئەوەی بە سەلامەتی بگەیەنرێتە مستەر هەندرسن چەند رۆژێك لە پێش رۆیشتنەوەی جەنابی وەزیر بۆ ویلایەتە یەکگرتووەکان. کۆمیسیۆنەکەمان بە متمانەوە رایدەگەیەنێت کە "ئەم راگەیاندنەی کێشەی ئاشوورییەکان بەرهەمی راوێژکارییەکی دوورودرێژ و رێککەوتنی کۆتایی زۆرینەی ئاشوورییەکانی عێراقە کە زۆر نابات و لە داهاتوویەکی نزیکدا دەبنە سەرکردەی میللەتەکەیان".

یاداشتەکە بە دوورودرێژی باس لەو خزمەتگوزارییانەی رابردوو دەکات کە ئاشوورییەکان لە هەردوو جەنگی جیهانیدا پێشکەشی بریتانیایان کردووەو داوای ئەوە دەکەن کە ئاشوورییەکان بە گەلێکی جیاکار و جیاواز دابنرێت و تکاکاری ئەوەن کە رێگەیان پێبدرێت نوێنەرانی کۆمیونیتیی ئاشوورییەکان لە وڵاتە جۆربەجۆرەکان دابمەزرێنن بۆ خستنەڕووی کێشەکانیان بۆ نەتەوە یەکگرتووەکان.

بە پێی بنەمای راستییە مێژووییەکان و زانیاریی لەم چەشنە کە بۆ ئەم کۆمیسیۆنە دەرەخسێت لە رێگەی گفتوگۆوە لەگەڵ چاودێرانی راهێنراودا و لەگەڵ سەرکردە ئاشوورییەکان و عێراقیەکاندا، ئەوە دەکرێت کێشەی ئاشووری لە عێراقدا بەم شێوەیەی خوارەوە کورت بکرێتەوە:

1. رق و کینەیەکی قووڵ و بێمتمانەیی هەیە لە نێوان خەڵکی ئاشووری و مووسڵمانە عەرەبە عێراقییەکاندا.
2. لەبەرئەوەی ئەم رق و کینە دوولایەنە بە هۆی رووداوەکانی ساڵی 1941وە چڕبووەتەوە، ئاشوورییەکان ئێستا زیاتر لە ساڵانی پێشوو یەکگرتووترن.
3. ئاشوورییەکان لە ماوەی سی ساڵی رابردوودا کە خزمەتی گەورەیان بە بریتانیا کردووە، هەستێکی بەهێزیان لا دروستبووە کە دەبێ نەتەوە یەکگرتووەکان پێزانینی خۆیان بۆ ئاشوورییەکان دەربڕن بە گەلاڵە کردنی

هەندێ چارەسەر بۆ کێشەی ئاشووری کە سەلامەتی و یەکگرتنی ئەو گەلە مسۆگەر بکات.

4. زۆرینەی ئاشوورییەکانی عێراق دەخوازن کۆچ بکەن بۆ ولاّتە مەسیحییەکان.

کەم نین هۆکارەکانی رق و کینەی نێوان ئاشووری و عەرەبە مووسڵمانەکانی عێراق و بەرچاوترینیان ئەو چالاکییانە بوو کە ئاشوورییەکان لە هەردوو جەنگی جیهانیدا ئەنجامیاندابوو بێجگە لە پشتگیریی بریتانیا لە ساڵی 1914دا دژ بە تورکەکان و غەیرە نیزامییە عێراقییەکانی سوپای تورك، لە ساڵی 1923شدا دژ بە کوردەکان (راستتر ساڵی 1933بوو ـ وەرگێڕ). لە ساڵی 1941یشدا دژ بە سوپای نیزامی عێراق، کە لێڤییە ئاشوورییەکان، کە ژمارەیان نزیکەی 800 کەسێك دەبوو، زیانی قورسیان بە سوپای عێراق گەیاند کاتێ ئەم سوپایە هێرشی کردە سەر فڕۆکەخانەی بریتانی لە حەببانیە لە مایسی 1941دا و بێجگە لەوەش لێڤییەکان گەلـێ لە زیندانیە عێراقیەکانیان کوشت، لەوانەی کەوتبوونە دەستیان لە ماوەی یاخیبوونی ساڵی1941دا. خێزانی ئەو سەربازە عێراقیانە کە لەم رووداوەدا کوژراون دەڵێن کە هەست بە رق و کینەی شەخسی دەکەن لە بەرانبەر ئاشوورییەکانداو بڕیاریانداوە هەر هەل و دەرفەتێکیان بۆ هەڵبکەوێت تۆڵەیان لێبکەنەوە.

هەروەك ئەم دەزگایە ئاگادارە کە نەستوورییە ئاشوورییەکانی ژێر دەسەلاّتی مار شەمعون، دەسبەجێ پاش ئەوەی عێراق بوو بە ولاّتێکی سەربەخۆ، داوای شێوە ئۆتۆنۆمییەکیان کرد بۆ گەلی ئاشووری لە عێراقدا. لە یاخیبوونی ئاشوورییەکاندا بەدوای ئەوەی کە حکومەتی عێراق رازی نەبوو حاڵەتێکی تایبەت ببەخشێتە ئاشوورییەکان و هەوڵدانی حکومەت بۆ چەککردنیان، گەلێ کارو کردەوەی ترسناك لە هەردوولاوە بەرپاکرا. بەو رەنگە رق و کینەی دوولایەنەی ئێستا کە زیادی کردووە و چڕبووەتەوە دەگەڕێتەوە بۆ ئەو سەردەمە. لێڤییەکان پۆشتەو پەرداختر بوون و مووچەیان لە سەربازە عێراقییەکان زیاتر بوو، بۆیە ئەمانیش زۆر رقیان لێیان دەبووەوە. لێڤییەکان بە کەشوفش و لەخۆباییبوونەوە لە شەقامەکانی بەغدادا خۆیان دەنواندو پەڕیان کردبوو بە شەپقە رازاوەکانیانەوە و لەولاشەوە هێزەکانی عێراق کە لە

بەراورددا هەژارتر بوون و بە شێوەیەکی سروشتی هەستیان بە ئێرەیی دەکرد و لەو بارودۆخە توورە بوون.

بە هەڵکشان بۆ ساڵی 1941، گەلی ئاشووری لە عێراقدا یەکگرتوو نەبوون و جیاوازیی بەرچاو هەبوو لە بیروڕادا لە نێوان نەستوورییەکان، کە ناسیۆنالیستی ئاشووری بوون و باوەڕی قووڵ و تەواویان بە وەدەستهێنانی ئۆتۆنۆمی هەبوو بۆ ئاشوورییەکان و پرۆتستانەکان (کە نەستووری نەبوون)و کەمتر حەزیان بە تێکۆشان دەکرد بۆ بەدیهێنانی دەوڵەتێکی ئاشووری و بەگشتی باوەڕیان وابوو کە بۆ ئاشوورییەکان گونجاوترە بە هاووڵاتیی دڵسۆزی عێراق بمێننەوە. بەهەرحاڵ، بەدوای راپەڕینی عێراقیەکان لە ساڵی 1941دا و کاتێ کە لیڤییە ئاشوورییەکان، وەك لە سەرەوە باسکرا، ئەو رۆڵە گرنگەیان بینی لە پاراستنی بنکە و بارەگاکانی بریتانییەکان لەم وڵاتەداو شکستهێنانی نەخشە و پلانی حکومەت و سوپای عێراق، هەردوو تایفە ئاینیەکەی ئاشوورییەکان زیاتر لە یەك نزیکبوونەوە لەبەرانبەر گەورەبوون و تەشەنەسەندنی رقئەستووریی مووسڵمانە عەرەبەکان لە دژیان، سەرباری هەوڵەکانی حکومەتی عێراق بۆ تێکدانی یەکێتیی ئاشووری بە هۆی یارمەتیدانی ماددیی چەند سەرکردەیەکی غەیرە نەستووری. لە حاڵی حازردا دەگونجێت بڵێین کە زۆربەی زۆری گەلی ئاشووری لە عێراقدا وا هەست دەکەن کە دەبێ جیاوازی و ناکۆکییەکانیان بخەنەلاوە و پێکەوە کار بکەن تاوەکو عێراقییەکان بەگشتی و سوپای عێراق بە تایبەتی نەتوانن ناکۆکی بخەنە نێوان نەستووری و پرۆتستانتە ئاشوورییەکانەوە و دەبێ ئەوان وەك گەلێکی یەکگرتوو داواکارییەکانیان بدەنە بریتانیاو زلهێزەکانی تر بۆ پاراستن و مسۆگەرکردنی سەلامەتی و ئاسایشی پاشەڕۆژیان.

ئاشوورییەکان بێ هیچ مەرجێك لە ساڵی 1914وە خزمەتی گەورەی بریتانییەکان و هاوپەیمانەکانیان کردووەو بەگشتی ئەوە سەلمێنراوە کە لیڤییە ئاشوورییەکان بوون قورسایی هێرشی سوپای عێراقیان لەئەستۆ بوو بۆ سەر فڕۆکەخانەی حەببانیە لە ساڵی1941دا و چالاکانە ئەو بنکە بایەخدارە ستراتیجییەی بەرگریی بریتانیایان پاراست و پێدەچێت بەو کارە گەورەترین شکست و سەرشۆڕییان لە پێگەی بریتانیا لادابێت لە تەواوی رۆژهەڵاتی ناوەڕاستدا، لە کاتێکدا کە بەختی ئەڵمانەکان لەوپەڕی هەڵکشاندابوو. پێدەچێت یاداشتی هاوپێچ زۆر زیادەڕۆیی کردبێت

لەو یارمەتیانەی کە ئاشوورییەکان داویانە بە بریتانییەکان و هاوپەیمانانیان لە سی ساڵی رابردوودا، بەڵام ئەو راستییە هەروەکو خۆی ماوەتەوە کە ئاشووریەکان وا هەست دەکەن ناعەدالەتییان بەرانبەر دەکرێت و لەبەرانبەر ئەو دڵسۆزییەی بۆ ئینگلیزیان نواند لە رۆژە سەخت و ناخۆشەکاندا بە رەوای دەزانن و وا چاوەڕوان دەکەن کە بریتانیاو ئەندامانی تری نەتەوە یەکگرتووەکان دەبێ گوێ لە کێشەی ئاشووری بگرن و جۆرە چارەسەرێکیان پێبێت کە یەکێتی و سەلامەتیی گەلی ئاشووری مسۆگەر بکات.

کۆدەنگییەکی گشتی هەیە لە ناو ئاشوورییەکاندا کەوا ئەگەر بریتانییەکان هێزەکانیان لە عێراق بکشێننەوە بێئەوەی شتێکی کاریگەر بکەن بۆ سەلامەتیی هاوپەیمانە ئاشورییەکانیان، کە زیاتر بێت لەوەی لە ساڵی1932دا لە لایەن کۆمەڵەی گەلانەوە کرا، ئەوە عێراقییەکان بە هەر رەنگێك بووە تۆڵەی خۆیان لە ئاشوورییەکان دەکەنەوەو هەوڵدەدەن ئەو خەڵکەی کە ماوەتەوە وەك گرووپێکی نیشتمانی لەم وڵاتەدا لەناویان ببەن.

گەلێك لەو ئاشوورییانەی موڵك و سامانی بەرچاویان هەیە لە عێراقدا زۆر قورسە لەلایان ئەم وڵاتە بەجێبێڵن و هەندێکیان گوزارش لەو رایە دەکەن کە پێیان خۆشە بمێننەوە ئەگەر دڵنیا بکرێنەوە کە لە لایەن بریتانییەکانەوە دەپارێزرێن. بەهەرحاڵ، ئەم گرووپە تەنها کەمینەیەکی بچووکن، چونکە زۆربەی سەرکردە ئاشوورییەکان بە ئاشکرا هەست بەوە دەکەن کە ناتوانن پشت بە پارێزگاریی بریتانییەکان ببەستن.

لەبەر رۆشنایی ئەو راستییەی کە کوردەکان لە ئێستادا کار بۆ حاڵەتێکی سەربەخۆ دەکەن، هەندێك قسە لە سەر ئەوە دەکەن کە ئاشوورییە عێراقییەکان بخرێنە سەر دەوڵەتێکی نوێی کوردیی سەربەخۆ (بڕوانە نامەی هاوپێچی کۆمیسیۆن بە ژمارە(697) لە 10/ نیسان/ 1945دا). هەڵبەتە لەو سۆنگەیەوە کە کورد و ئاشوورییەکان هەرگیز هەستی گەرموگوڕی دۆستایەتیی یەکتریان پیشان نەداوە لە رابردوودا ــ چونکە لە راستیدا ئەوە لێڤییە ئاشوورییەکان بوون کە لە ساڵی 1923دا شێخ مەحموودی کوردیان بەزاندو بەو پێیە بۆ ماوەی چەندین ساڵ هیواو ئاواتی سەربەخۆیی کوردیان تێکشکاندو کوردستانیان بۆ عێراق هێشتەوەو ـ بەم چەشنە

ئەوپەڕی کۆسپ و گرفت دروست دەبێت بۆ دەوڵەتێکی کوردیی سەربەخۆ و ئەم چارەسەرە بۆ کێشەی ئاشووری پێدەچێت تەنها تیۆری بێت.

زۆربەی چاودێران لێرە کە ئاگاداری مەسەلەی ئاشوورین، دەڵێن: باشترین چارەسەر بۆ ئەم کێشەیە گواستنەوەی تەواوی ئاشوورییەکانی عێراقە بۆ وڵاتێکی تر کە لانی کەم زۆرینەی دانیشتووانی مەسیحی بن. تا ئێستا قسە و باس لە سەر ئەوەیە کە ئاشوورییەکان لە سوریا نیشتەجێ بکرێن، بەڵام لەوکاتەوە کە دان بە سەربەخۆیی ئەو وڵاتەدا نراوە گەلێك لە ئاشوورییەکان ئەو بیروبۆچوونە دەردەبڕن کە ئەگەر بچنە سوریا گۆڕانێکی بنەڕەتییان بە سەردا نایەت. لەبەر ڕۆشنایی ئەو ڕاستییەی کە هەر بە کەمینەیەکی مەسیحی دەمێننەوە لە وڵاتێکدا کە موسڵمان تێیدا باڵادەستە.
تەنانەت هەندێ لە ئاشوورییەکان لەوانەی کە پێشتر چووبوون بۆ سوریا گەڕاونەتەوە بۆ عێراق.

ڕووداوە مێژووییەکان لەم سەدەیەدا هەندێك بارودۆخی وای دروستکردووە کەوا گەلی ئاشووریان کردووەتە ئامرازی نموونەیی بۆ سیاسەتی ئیمپراتۆریێتی بریتانیا. عێراقییەکان کە ڕقیان لە "ئیمپریالیزمی بریتانی" و پێگەی تایبەتی بریتانیایە لە عێراقدا، بە شێوەیەکی سروشتی بەشێك لە جێبەجێکردنی سیاسەتی بریتانیا دەخەنە ئەستۆی ئاشوورییەکان. لەبەرانبەردا ئاشوورییەکانیش هەست بەوە دەکەن کە کۆچکردن لە عێراق یان هەر وڵاتێك کە ئیسلام تێیدا باڵادەست بێت مەسەلەیەکی پێویستە.

ڕێزم قبووڵ بفەرموون.

کاربەدەستی بەرپرس
والتەر دەبلیو. بیرگ
سکرتێری سێیەمی کۆمیسیۆن

فایلی ژمارە: 800
WWB: agr

هاوپێچ:

یاداشتێك بە ناونیشانی "کێشەی ئاشووری".

پاشکۆی ژمارە (1) **بۆ نامەی ژمارە**: 698
لە 11/ **نیسان**/ 1945
لە کۆمیسیۆنی ئەمریکییەوە لە بەغدا

(کـۆپــی)

کێشەی ئاشوورییەکان

لە هەموو ئەو وتارە گشتییانە و راگەیاندنە فەرمییانەی لە وتەبێژانی هاوپەیمانانەوە دراون، لە سەرەتای ئەم جەنگەی ئێستاوە سیاسەتی ئاشکرای حکومەتەکانی هەموو نەتەوە یەکگرتووەکان وای تێدەگەین کە هاوکاریی بێت بۆ دامەزراندن و بەردەوامی پێدانی ئاشتی و ئاسایشی جیهان. هێزە هاوپەیمانەکان بیروبۆچوونی خۆیان ئاشکرا کردووە لەمەڕ زەرووڕەتی دامەزراندنی دامودەزگای بەتواناو گونجاوی نێودەوڵەتی بۆ دۆزینەوەی چارەسەری لەبار بۆ کێشە کۆمەڵایەتی و ئابووری و سیاسییەکانی دنیا بە جۆرێك کە لە داهاتوودا هەموو هۆکارەکانی جەنگ نەهێڵرێت. بەم ئامانجە تایبەتە هێزە هاوپەیمانەکان خزمەتگوزارییەکانی تەواوی پسپۆڕان بەکاردەهێنن لە پێناوی ئامادەکردنی نەخشە و پلانی بەرفراوان بۆ جێبەجێکردنی چەکداماڵین و تێکشکاندنی تەواوی میلیتاریزمی دەستدرێژیکاری ئەو دەوڵەتانەی کە هێزە چەکدارەکانیان پشتگیریی سیاسەتی دوژمنکارانەی حکومەتەکانیان دەکەن کە نیازیان قڕکردن و کۆیلەکردن و زاڵبوونە بە سەر وڵاتان و میللەتانی لاواز و بێ دیفاعدا. هەروەها مەبەستیش رزگاربوونە لە فاشیزم و نازیزم و هەموو رژێمە هاوشێوەکانیان پێکەوە لەگەڵ هەواخواکانیان و شوێنکەوتووانیان و هاوکارانیان کە پاڵپشتی تەوەری سیاسەتیانن و جێگرتنەوەیان بە حکومەتەکانی دیموکراتی و ئاشتیخواز. هەروەها بەنیازیشن پێوەرێکی ورد دابنێن بۆ قەرەبووکردنەوەی هەموو ئەو زیانانەی جەنگ کە دەوڵەتە دەسدرێژکارەکان بەرپایان کردووە. هەڵبەتە ئارەزووی ئەوەش هەیە کە بەدەم فریاگوزاریی خەڵکە ستەملێکراو و بەشخوراوەکەوە بچن دەسبەجێ دوای رزگارکردنیان بۆ رێکخستنی گەڕانەوەی ملك و سامانیان و گێڕانەوەی خزمەتگوزاریی بنەڕەتیان و یارمەتیدانیان بۆ دابینکردنی بەپەلەی پێداویستییان لە بەرهەمی کشتوکاڵی و پیشەسازی. لە سەرووی هەمووشیانەوە بەرفراوانکردنی دانپیانانە بە مافەکانی هەردوك وڵاتان و میللەتانی گەورە و بچووکەوە و پێکهێنانی قەوارەی نوێ بۆ ئەو گەلانەی دڵسۆزی و ژیری و بایەخی مەعنەوی خۆیان سەلماندووە بۆئەوەی مافەکانی سەربەخۆیی و یەکسانی بەدەستبێنن و بەم چەشنە نموونەی بەهای بەرز بخەنە بواری پراکتیکەوە کە لە لائیحەی ئەتڵەسی و جاڕنامەی دواتری هاوپەیمانانیدا بەرجەستە بووە. لێرەدا ئێمە بە تەوازوعەوە مەسەلەی گەلێك دەخەینە روو کە بوێر و دڵسۆز و شیاوە و زۆرترین بەشخوراویی

بەرکەوتووە و رۆژگارێك میللەتێکی گەورە و پێکەوتوو بووە و ژمارەی نزیکەی چل ملیۆن بووە و ئیمبراتۆرێتێکی مەزن و بەهێز بووە و بەشداری لە زانست و فەرهەنگدا هێجگار زۆر بووە، لەگەڵ بڵاوکردنەوەیدا بۆ مەسیحییەت و خوێندن و خوێندن و خزمەتی رۆحی و رۆشنبیری لە سەرانسەری کیشوەری ئاسیادا بە شێوەیەك کە کەس نەگەیشتووەتە ئاستی. بەڵام لە ئەنجامی بیست و شەش سەدەی ستەم و چەوساندنەوە ئێستا ئەم گەلە هاتووەتە سەر ژمارەی چەند سەد هەزار کەسێك.

ئەوان لەپێناوی کۆتایی پێهێنانی دەرد و مەینەتییاندا پێشنیازی هاوپەیمانانیان قوبووڵ کرد کە لە جەنگی جیهانی یەکەمدا بدەنە پاڵیان و لەهەمان کاتدا دەیانزانی چ قوربانییەکی قورس دەدەن بە شەڕکردنیان لەگەڵ هێزەکانی میحوەر و دەست و پێوەندەکانیاندا. ئەوان چوونە پاڵ هاوپەیمانان و شەرەفمەندانە جەنگان و هەموو چەشنە قوربانییەکیان دا و کە بەشێوەیەکی رێژەیی گەورەتر لە هەر میللەتانێکی هاوپەیمانی تر. هەڵبەتە لەبەر ئەو رۆڵەی کە گێڕایان و وەك ئەنجامێك بارودۆخی ئۆتۆنۆمیی سیاسییان لەدەستداوە لەناو ئیمبراتۆرێتی عوسمانیداو پێگەشیان وەك میللەت لە وڵاتی ئێرانداو "نیشتمانمان بوو بە قوربانی و تەواوی ملوك و سامانی گواستراوە و نەگواستراوە و زیاد لە نیوەی پیاو و ژن و منداڵمان لە دەستداوە کە یان لە مەیدانەکانی شەڕدا کوژراون یان بە خوێنساردی سەریانبڕیوون. بەم چەشنە گەورەترین باجمان دا لە جەنگدا و رۆڵی خۆمان لە ململانێی پڕ بایەخ و ترسناکدا نواند لە پێناوی دوا سەرکەوتنی هاوپەیمانانادا".

لەپاش ئاگربەس و کاتێ کە ئاشوورییەکان لەبەردەم دادگا و تریبیۆنی هاوپەیانانادا دەرکەوتن و داوای چارەسەرێکیان دەکرد بۆ ئیددیعاکانیان بەپێی بەڵێن و پەیمانەکانی هاوپەیمانان، بەداخەوە ئەو دەمە گوێمان لێ نەگیراو بڕیاردرا کە وڵاتی دێرینی باوباپیرانمان (وڵاتی ئاشوور) کە بە زۆر لە دەست ئیمبراتۆرێتی عوسمانی دەرهێنراو بێئەوەی بایەخ بۆ خوێنی رۆڵەکانمان دابنرێت ناوی عێراقی بە سەردا ببڕن و بیدەنە دەست دوژمنانی هاوپەیمانان لە کاتی جەنگدا ـ کە عەرەبەکانی میزۆپۆتامیان ـ ئەوانەی وەك رەعییەتی سوڵتان بە سەختی لە دژی سوپای هاوپەیمانان شەڕیان کرد چ وەك سەربازی نیزامی یان خێڵە عەرەبە خۆبەخشەکان و چ وەك مووسڵمانیش. هەڵبەتە بە پێچەوانەی هەموو بنەما دانپیانراوەکانی دادپەروەری و مرۆڤایەتییەوە ئەم

دوژمنانە وەك دۆست مامەڵە كران و وڵات و حكومەتی دەستووری و سەربەخۆییان پێدرا، بەڵام ئێمە، ئێمەی ئاشووری، نوێنەرایەتیی راستەوخۆمان رەتكرایەوە و وەك دوژمن مامەڵە كراین و هیچ ئەڵتەرناتیڤێكیان پێ نەهێشتین لەوە بەولاوە كە برسی بكرێین و ببینە كۆیلەی دوژمنەكانی پێشوومان. ئەوجا سەرباری تكاكاری و نارەزایی بەردەوامان سەبارەت بە مامەڵەكردنی دوارۆژ و ئەوەی ئێمە چاوەڕێی دەكەین لە رەفتاری ئاغا تازەكییە نادۆستەكانمان، هیچ بایەخێكمان پێنەدراو لایان لێنەكردینەوە. دواتر ئیجرائاتی ستەمكارانەی كۆمەڵایەتی، ئابووری، ئیداری و سیاسی بەپەلەیان لە دژمان گرتەبەر، بە نیازی بەرپاكردنی پلە بە پلە و تەواوی لەناوبردنی ئەم گەلە دڵسۆزە كە تەواوی هەوادارییی خۆیان خستە تای تەرازووی هێزەكانی هاوپەیمانەوە. ئێمە ئێستا ژیانمان بووە بە مەحاڵ لە ئەنجامی ئەو ئیجرائاتەی لە دژمان دەكرێت و وەك پێشبینیمان دەكرد كاریان گەیاندە كوشتوبڕەكەی ساڵی 1933 دەرهەق بە جووتیارە زەویبەندە ئاشوورییە دڵسۆز و بێدیفاعەكان، ئەوانی كە لە گوندەكانی ئاغا نوێیەكانیاندا دەژیان. ئەم كارە لە لایەن هێزە چەكدارە نیزامییەكانی عێراقەوە بەرپاكرا و بە فەرمان و رێنمایی حكومەتی ناوەندی.

پاش ئەوەی مەسەلەكەمان بردە بەردەمی كۆمەڵەی گەلان تاقە بەهانە و پاساو بۆ ئەم كاری بەربەرییەتەی دژ بە ئاشوورییە هەژار و برسی و بێكارانە كە چوونەتە سوریا و گەڕاون بە دوای كار و خۆراك و زەویدا بۆ نیشتەجێبوون و كشتوكاڵ كردن بۆ ئەوەی بتوانن بە ئاشتی بژین و دڵنیابن كە دوورن لە دەسدرێژی و لە دەست كۆیلەیی و داماوی و ستەم رزگاریان ببێت، تاقە پاساو لە لایەن نوێنەرانی عێراقەوە كە زیادەڕۆییەكی چاوەڕوان نەكراو بووە وەك ئەنجامێك بۆ ئیجرائاتی سەقامگیری لە لایەن حكومەتەكەیانەوە بۆ پاراستنی ئاسایشی ناوخۆ. كاتێ كۆمەڵە لە بارودۆخی راستەقینەی ئاشوورییەكان گەیشت جارێكی تر بە كێشەی ئاشوورییەكاندا چووەوە و بڕیاریدا كە پێویستە چارەسەرێكی مرۆڤانە و بەجێ بۆ كێشەی ئاشووری بدۆزرێتەوە. بۆ بەدبەختی پێش ئەوەی هیچ شتێكی پراكتیكی ئەنجام بدرێت هێزەكانی میحوەر كێشەی نوێ و ئاڵۆزتریان خستە بەردەمی كۆمەڵەی گەلان. كاتێ ئەم شەڕە لە ساڵی1933دا هەڵگیرسا هیچ چارەسەرێكی بەجێ و هەمیشەیی نەدۆزرایەوە. ئەو هەنگاوە رێخۆشكەرانەی لە لایەن كۆمەڵەی گەلانەوە وەرگیران بوون بە هۆی

دابەشبوونی ئاشوورییەکان لە نێوان هەردوو وڵاتی عێراق و سوریادا. لەهەمان کاتدا برا ستەملێکراوەکانی تریان لە ئێران و ئەوانەش کە لە رووسیا و ویلایەتە یەکگرتووەکان داڵدە دران و کۆمیونیتیە بچووکترە هاوشێوەکانی تریان لە سەرانسەری جیهاندا چاوەڕێی چارەسەرێکی پراکتیکی بوون بۆ ئەوەی بچنە لای براکانیان و بە ئاشتی و ئەمان بژین لە هەر نارەحەتی و سەغڵەت کردنێك.

لە میانەی ساڵی 1941دا کە بوون و مانەوەی ئیمبراتۆریەتی بریتانیا و تەواوی جیهانی شارستانی بەر مەترسی کەوتن لە لایەن لەشکر و سوپای بێ ئامان و دەسدرێژکاری هێزەکانی میحوەرەوە کە سوپاکانی هاوپەیمانانیان لە ئەوروپای رۆژئاوا و باشووردا شکاند و کرێتیان داگیرکرد و کاتێ ئەڵمانیا و لەشکری فاشیست دایان بە سەر میسردا و بوونە مایەی هەڕەشە بۆ لەشکر و سوپای هاوپەیمانان لە رۆژهەڵاتی ناوەڕاست و نزیکدا لەناکاو حکومەتی عێراق و دوژمنی هاوپەیمانان کە لە ماوەی جەنگی جیهانیی یەکەمدا و دۆستانی رووکەشی بریتانیا لە ماوەی نێوان دوو جەنگەکەدا دەستیان خستە ناو دەستی هێزەکانی میحوەرەوە و لە پشتەوە خەنجەریان لە بریتانییەکان دەدا و هێزی ئاسمانیی فاشیست و نازییەکانیان بانگهێشت دەکرد کە بێن هاوکارییان بکەن بۆ ئەوەی بریتانییەکان لە عێراق وەدەرنێن بۆ ئەوەی هەموو سەرچاوە و توانایەکیان بخەنە ژێر رکێفی هێزەکانی میحوەرەوە بە ئیمداداتی خۆراك و فڕۆکەخانەی گرنگ و هەموو هێڵ و ئامرازێکی پەیوەندی کردنەوە و لە سەروو هەمووشیانەوە کێڵگە نەوتییەکان بایەخێکی گەورەیان هەبوو بۆ سوپا و هێزەکانی دەریاوانی و ئاسمانیی هاوپەیمانان. لەم ساتەوەختە مێژووییەدا ـ ئاشورییە هاوپەیمانەکانی جەنگی ئەوسا وەك دوژمن مامەڵەیان لەگەڵ دەکرا لە ماوەی نێوان هەردوو جەنگەکەدا ـ ئەم کارەی پشت تێکردنەیان بینی خۆیان ساغکردەوە بەلای بریتانیای مەزن و هاوپەیمانانیدا و بوون و مانەوەی خۆیان خستە مەترسییەوە لەکاتێکدا کە تەنانەت ئەگەری سەرکەوتنی هاوپەیمانانیش جێی گومان بوو، کەچی ئەمان سەربەرزانە و گیان لە سەردەستانە شەڕیان دەکرد و بەو چەشنە یەکەم سەرکەوتنی هاوپەیمانانیان بەدەستهێنا لەم جەنگەدا بە سەر فاشیست و هێزی ئاسمانی میحوەرو سوپای عێراق و بەکرێگیراوە عێراقییەکانیان لە حەببانیە و فەلووجە لە مایسی1941دا و چۆن هێزی ئاسمانییان ناچارکردووە عێراق چۆڵ بکەن و لە هەمان

کاتدا سوپای عێراق و چەکدارانی عەشیرەتە عەرەبەکان بشکێنن و ئاگربەس بەرپا بکەن و بەم چەشنە تەواوی سەرچاوەکانی عێراق مسۆگەر بکەن بۆ پاشەڕۆژی هاوپەیمانان. ئاخۆ کام میللەت بڕیاری ئاوها شەرەفمەندانە و مێژوویی داوە و لە ژێر ئاوها باروزرووفێکدا، چونکە "میللەت هەر میللەتە گەورە بێت یان بچووك".

باشە ئەگەر ئاشوورییەکان بە پێچەوانەوە کاریان بکردایە وەك ئەوەی زۆرێك لە گەلان کردیان و ئەگەر بەپێی ئەو باروزروفە کاریان بکردایە ئەوە بە دڵنیاییەوە هاوپەیمانان بێبەش دەبوون لە بەکارهێنانی کەرەستە و ئامرازی سەرەکیی جەنگ و ئەو کاتە چەندی دەخایاند و خەرج و باجی چی دەبوو ئەوە کاری پسپۆڕانە بڕیاری لە سەر بدەن. بێجگە لەوەش ئاشوورییەکان بە درێژایی ماوەی جەنگ هەموو سوود و قازانجێکیان خستبووە لاوە لە سەر داوای دەسەڵاتدارانی بریتانی و بە هەزارانیان وەك خۆبەخش چوونە ریزی سەربازە زەمینیەکانی هێزی ئاسمانیی مەلەکییەوە بە مووچە و مزێکی زۆر کەم (سێ پاوەند لە مانگێکدا) و لە سەختترین و بایەخدارترین ئەرکدا خزمەتیان کردووە، وەك پاسەوان فڕۆکەخانە و چەك و جبەخانە و کەرەستەی بایەخداری تری جەنگ و هەموو هێڵەکانی پەیوەندیکردن لە وڵاتانی رۆژهەڵاتی ناوەڕاست و نزیکدا و لەنێو خەڵکی ناوخۆی ناحەز و دوژمنی عێراق، ئێران، فەلەستین و قوبرسدا. ئەوان لەو دەمەوە کە رۆڵی چالاکیان لە سەر شانۆکانی جەنگی دەریای ناوەڕاست و ئەویش بە خەڵاتکردنیان بە نیشتمانێك کە تێیدا جێگیربن و بە ئاشتی و ئەمان بژین و ئازادی قسەکردن و پەرستنیان هەبێت و لە دەست هەژاری و برسێتی رزگاربن و لە ژێر سایەی حکومەتێکدا کە متمانەیان پێی هەبێت وەك لە بەڵێننامەی لائیحەی ئەتڵەسیدا هاتووە.

لەولاشەوە ئاشوورییەکانی ئێران بڕێکی زۆر ئامرازی گواستنەوەیان خستە بەردەستی هێزەکانی هاوپەیمانان بۆ گواستنەوەی بایەخدارترین کەرەستەی جەنگ لە کەنداوی فارسەوە. هەروەها خۆیان خستە خزمەتی جۆراوجۆری کۆششی جەنگیی هاوپەیمانانەوە. کارێکی بێ سوودیشە باس لەوە بکەین کاتێ ئەڵمانەکان قەوقازیان داگیرکرد هەزاران کەسی ئاشووری بە خۆبەخشی چوونە ریزی سوپای سوورەوە و رۆڵی خۆیان بینیوە لە راوەستاندنی پێشڕەوی ئەڵمانەکاندا. ئاشورییەکان لە رووسیاو

ویلایەتە یەکگرتووەکاندا چوونەتە ریزی هێزە چەکدارەکانەوە لە وڵاتەکانیاندا و وازیان لە خزمەتگوزاریی بایەخدار هێناوە.

لە زانیارییەکانی بەردەستەوە دەردەکەوێت کە کارگوزاریی بایەخدار و ئەو قوربانیانەی لەم جەنگەدا لە لایەن ئاشوورییەکانەوە دراوە لەم جەنگەی ئێستادا هاوشێوەی ئێمە دەمانەوێت ئەوە بزانرێت کە نهێنی نیە بۆمان کە رای گشتی عێراقییەکان هێشتا ئەو بڕیارەی ئاشوورییەکان سەبارەت بە شەڕکردن لە بەرەی هاوپەیماناندا لە کاتێکدا کە ئەوان (واتە عێراقیەکان) بڕیاریانداوە بچنە پاڵ هێزەکانی میحوەر، بە کارێکی ناپاکی دەزانن لە لایەن ئاشوورییەکانەوە و بەو پێیە بە دوای هەلێکی گونجاودا دەگەڕێن بۆ تۆڵەکردنەوە و ئەم هەلەش بە تەواوبوونی جەنگ دەڕەخسێت و هێزە هاوپەیمانەکانی جێگەی خۆیان لەم وڵاتەدا کردووەتەوە بگەڕێنەوە ئەگەر هیچ پێدراوێك نەبێت بۆ پاراستنی ئاشوورییەکان لە چەوسێنەران.

تا ئەوکاتەی کە هێزە سەرەکییەکانی هاوپەیمانان و حکومەتە بەڕێزەکانی نەتەوە یەکگرتووەکان ئەوە لە ئەستۆ نەگرن کە بەناوی دادپەروەری و مرۆڤایەتییەوە بێنە مەسەلەکەوە و داوا بکەن ئاشوورییەکان مافی ئەوەیان بدرێتێ کە نوێنەرایەتیی راستەوخۆیان هەبێت و هەر ئیددیعایەکی خەڵکی تر رەتبکەنەوە لەبەر کارگوزاری و قوربانیدانی بە نرخ لە ماوەی ئامادەکاریدا بۆ جەنگی ئێستا و ئەمەش لەپێناوی سوود وەرگرتن لە بارودۆخ و خۆپاراستن لەو ئیددیعایانە و لەوەش زیاتر نەهێشتنی دووبارەبوونەوەی ئەو نادادپەروەرییە گەورەیەی دەرهەق بە ئاشوورییەکان ئەنجامدرا لە کۆتایی جەنگی ئەم دواییەدا کە تووشیماڵوێرانی و هەژاری و چەوساندنەوەی کردن.

بێجگە لەوەش ئێمە دەخوازین ئەوانە ئاگادار بکەینەوە کە نامۆن بە ئەقڵییەتی عەرەبەکانی عێراق نەکەونە هەڵەوە و وابزانن کە گۆڕانی کابینەیەك لە عێراقدا وەك ئەمەی ئێستا هیچ گۆڕانکارییەك لەگەڵ خۆی دەهێنێت بە سەر رای گشتی و ئەم ئەقڵییەتە ئیداری و سیاسی و قەزایی و دیبلۆماسییەی ماشێنی سەربازی و پۆلیس لەم دەوڵەتەدا نۆ لە سەدی ئەمانە دڵگەرمانە پشتگیریی سیاسەتی دەوڵەتەکەیان کرد. کاتێ ئەو حکومەتە جاڕی شەڕی دا بە پشتیوانیی هێزەکانی میحوەر هیچ گۆڕانکارییەك لەو دەمەوە جێی دڵخۆشی نەبووە. مەسەلەکە هەمان پاڵپشتی گشتییە بە رابەرایەتیی هەمان میکانیزمی دەوڵەت ئاشوورییەکان بە بەرپرس

و ئامراز دەزانن لە هۆکاری شکستی سوپایان و تێکشکاندنی ئامانجە جەنگییەکانیان و داتاشینیان بەلای میحوەردا. هەڵبەتە ئەوانیش (واتە ئاشوورییەکان) بە هۆکاری زەرەر و زیانی بەشەری و ماددییان دەزانن و بەو پێیە بە ئەرکی سەرەکیی دەزانن تۆڵەیان لێبکەنەوە.

ئێمەی ئاشووری داوای بنەماکانی دادپەروەری و مرۆڤایەتی دەکەین لە حکومەتەکانی وڵاتە هاوپەیمانەکان کە:

(أ) ئێمە بە گەل و وڵاتێکی جیا دابنرێین کە لە هەردوو جەنگەکەدا داومانەتە پاڵ هاوپەیمانان و قوربانیی گەورەمان داوە بە لەدەستدانی حاڵەتی ئۆتۆنۆمی سیاسی و ماڵ و سامانی گوێزراوە و نەگوێزراوە و دەزگا و دامەزراوە کۆمەڵایەتی و فەرهەنگی و ئاینییەکانمان و تەواوی سەروەت و سامانی دارایی و زیاتر لە نیوەی گەلی ئاشووری کە یان لە شەڕگەکاندا کوژران یان بە خوێن ساردی کۆمەڵکوژ کران.

(ب) دەکرێ نوێنەرایەتیی راستەقینەمان بدرێتێ بۆ ئەوەی بتوانین مەسەلەکەمان بخەینە چوارچێوەی راستەقینەی خۆیەوە لەبەردەمی دەزگا گونجاوەکانی هاوپەیمانانداو بۆ خۆ دوورگرتن لەو بڕیارەی کە لە سەر بنەمای نوێنەرایەتی وەردەگیرێت لە لایەن بەرژەوەندیدارەکانەوە کە لە رابردوودا نوێنەرایەتییەکی خراپیان کردووە و وەك ئەنجامیش لەم جەنگی دواییەوە گەلێك دەرد و سزامان چەشتووە.

(ت) بۆ رەخساندنی نوێنەرایەتییەکی راستەوخۆ داواکارین پێدراوەکان لە رێگەی حکومەتەکانی هاوپەیمانانەوە جێبەجێ بکرێت بە داواکاری لە هەموو ئەو وڵاتانەی کە ئاشوورییان تێدا نیشتەجێ بووە کە رێگەیان بدەن نوێنەرانی خۆیان دیاری بکەن بۆ ئەوەی نوێنەرایەتییەکی هەموو ئاشوورییەکان پێکبێنن و کێشەکەیان بەرز بکەنەوە و نوێنەرایەتیی گەلەکەیان بکەن لە دەزگا تایبەتییەکانی هاوپەیماناندا کە دواتر پێکدێت بۆ رێکخستنی کاروباری جیهان لەدوای جەنگدا.

(پ) داواکاریمان بۆ دابینکردنی ئاسایشی وڵات کە ئارامیی تێدا نارێکە و ستەم و چەوساندنەوە تێیدا لە برەودایە و دەبێ خەڵکی بێ خاك و بێ نیشتمان بایەخێکی جیددییان بدرێتێ.

(ج) دەبێ ئاشوورییەکان بخرێنە ئەجێندای هەموو دەزگاو دامەزراوە بەتواناو گونجاوەکانەوە کە دواتر پێکدێن بۆ رەچاوکردن و جێبەجێکردنی قەرەبووی پێویست بۆ تەواوی ئەو زەرەر و زیانە مەعنەوی و سیاسی و ماددییانەی بەهۆی هەردوو جەنگە بەدوای یەکدا هاتووەکە و ئامادەباشی وەربگیرێت بۆ پاراستنی ئاشوورییە دڵسۆزەکان تاوەکو نەبنە قوربانیی پشتیوانی کردنیان بۆ هاوپەیمانان و لە سەرێکی تریشەوە بۆ ئەوەی هەر کارێکی فریاگوزاریی بەرچاو بە مەبەستی قەرەبووکردنەوەی زەرەر و زیان و چارەسەرێکی گونجاوی ئاساییکردنەوە و گێڕانەوەی خزمەتگوزاری بەپەلەی پێویست و ئەو بەرهەمە کشتوکاڵی و پیشەسازییانەی گەرەکیانە بۆ ژیانی ئاسایی رۆژانە.

کاروباری دەرەوەی

ویلایەتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا

بەغدا، 6/ نیسان/1945

(نهێنی و تایبەت)

ژمارە: 892

بابەت: ناردنی ئەو بەڵگەنامە وەرگێڕدراوانەی لەبارەی بارودۆخی کوردەوەن.

بەڕێز جەنابی وەزیری دەرەوە, واشنتۆن دی. سی

گەورەم:

ئاماژە بە تەلەگرامی ژمارە (334) ی کۆمیسیۆنەکەمان لە کاتژمێر 8 ی ئێوارەی رۆژی 4/ سێپتەمبەردا و پەیوەندییەکانی پێشتر سەبارەت یاخیبوونی ئێستا لە کوردستاندا، شەرەفی ئەوەم پێ براوە ئەو دەقە وەرگێڕدراوانەتان بۆ بنێرم کە لە لایەن کۆمەڵەی میللیی کوردی ئێران و سەرۆکەکانی پێنج عەشیرەتی کوردی ئێرانەوە پێمان گەیشتووە. هەروەها یاداشتێکیش هاوپێچە کە لە لایەن کۆمەڵەی هیوای کوردییەوە نێردراوە.

تێبینی ئەوە دەکرێت کە نامەکەی کۆمەڵەی میللیی کوردی نیگەرانییە بنەڕەتییەکان و ناڕەزایی ئێستای کورد جێگیر دەکات لە سەر سەرۆك وەزیرانی عێراق حەمدی پاچەچی و وەزیرانی ناوخۆ و دارایی مستەفا عومەری و ساڵح جەبر. نامەکە ئیشارەت بەوە دەکات کە ئەم وەزیرانە بەتەمای سوود و قازانجی باشن لە رێگەی کڕینی چەك و جبەخانەوە بۆ کوشتنی خەڵکی ناوچەی بارزان.

نامەیەکی تری هاوشێوەش کە لە سەرۆکە کوردەکانی ئێرانەوە هاتووە و راستەوخۆ ناردوویانە بۆ باڵوێزخانەمان لە تاران لەگەڵ داواکاریی ئەوەدا کە نوێنەرێکی ئەمریکی بنێردرێت بۆ بینینی کولۆلێی کورد لە ژێر رکێفی حوکمی ئێراندا. ئەم کوردانە دەرد و ناڕەحەتیەکانیان دەگێڕنەوە بۆ ئەو راستییەی کە ئەوان کەمینەیەکن و نەریت و فەرهەنگیان لە ئێرانیەکان جیایە و بەوە تۆمەتباریان دەکەن کە بە خوێن ساردی دەخوازن لەناویان ببەن.

یاداشتەکەی کۆمەڵەی هیوای کوردیش جەخت لە سەر ئەوە دەکاتەوە کە یەك لە هەڵەکانی کۆنگرەی ڤێرسای دابەشکردنی کورد بووە بە سەر تورکیا و عێراق و

ئێران و سوریادا. بەڵام کوردەکان بەتەمان ببنە خاوەن دەوڵەتێکی کوردی بەپێی هەلومەرجی لائیحەی ئەتڵەسی، کەچی حکومەتی عێراق، کە لە لایەن بریتانییەکانەوە یارمەتی و هاوکاریی دەکرێن، لە هەوڵی نەهێشتنی هەموو ئەگەرێکدایە بۆ ئۆتۆنۆمیی کورد. ئەنجامگیریی ئەمەش ئەوە بەدەستەوە دەدات کە هێزە چەکدارەکانی عێراق بێ هیچ ئاگادارییەك هێرشییان کردووەتە سەر گوندە کوردەکان لە 6 ی ئابدا و بێ ئەملاو ئەولا دەسدرێژکارن لە ناکۆکی و ململانێی ئێستاداو ئومێدی لالێکردنەوەیەکی ئەمریکی دەکرێت بۆ مەسەلەی کورد.

لەگەڵ ڕێزدا

ویلیەم دی. مۆرێلاند

کاربەدەستی بەرپرسی کاتی

هاوپێچ:

1ـ کۆمەڵکوژیی کورد لە رۆژی سەرکەوتنی هاوپەیمانان‌دا.

2ـ بەڵگەنامەیەك لە سەرۆکەکانی عەشیرەتە کوردەکانی ئێرانەوە.

3ـ یاداشتێك لە کۆمەڵەی هیوای کوردییەوە.

فایلی ژمارە: 800

RBM/HD

پاشکۆی نامەی ژمارە: 892

لە رۆژی 6/ **سێپتەمبەر**/1945

بابەت: ناردنی بەڵگەنامە وەرگێڕدراوەکان لەبارەی بارودۆخی کوردەوە.

(وەرگـێـڕان)

کۆمەڵکوژیی کورد لە رۆژی سەرکەوتنی هاوپەیماناندا

چارەنووس وایهێناوەتە پێشەوە کە میللەتی کوردی ستەملێکراو ببێتە قوربانیی حکومەتەکانی تورکیا و ئێران و عێراق و ئەم حکومەتانەش وەك چۆن خۆیان دەخوازن ئاوها یاریی بە قەدەر و چارەنووسیەوە بکەن. ئەم سێ حکومەتە بۆ سەدان

ساڵ دەچێت پیاوانی بێتاوانی ئەم میللەتە هەژار و داماوەیان گرفتاری دەرد و مەینەتی و کوشتوبڕ کردووە. ئەم مەینەتییانە زۆر بە کاڵی دێنە بەرچاو بە بەراورد لەگەڵ ئەو ناسۆرە کۆمەڵایەتیانەدا کە خەڵکی کورد تووشیان هاتوون چەشنی هەژاری و فەرامۆش کردن و بەرگرتن لە رووناکیی پێشکەوتن و شارستانیەت. پێش ئەوەی خوێنی پیر و لاوی ئەم میللەتە لە کوردستانی تورکیادا وشك بێتەوە، لە عێراقدا خوێنیان کەوتە چۆڕەو بەهەمان شێوەش لە ئێراندا. سەرباری هەموو ئەمانە، کوردەکان بەرگەی گشت ئەم ستەم و چەوساندنەوانەیان گرت و بە پشوودرێژییەوە ئەوە سەدان ساڵە بەرگەی ئەم ناعەدالەتیانەیان گرتووە، لەگەڵ ئەوەشدا، میللەتی کورد بوون و نەریت و فەرهەنگی خۆی هەر پاراستووە و بەردەوام دەبێت لە سەر خەبات و کۆششی خۆی. ئەم گەلە تا دوا دڵۆپە خوێنی رۆڵەکانی بەخت دەکات تاوەکو کۆت و پێوەندی سەرشۆڕی و کۆیلەیی دەپسێنێت لە رێگەیدا بەرەو سەربەخۆیی.

سیاسەتی هێز و ملبادان گیراوەتە بەر بەرانبەر بە کوردەکان لە سێ وڵاتدا بە گۆڕانی میزاجی ئەوانەی کە دەسەڵاتیان بە دەستە. لە کاتێکدا کە ستەم دەگاتە بەرزترین پلەی لە یەکێك لەم وڵاتانەدا، لەوی تریاندا سووك دەبێت و نەرمیی جێگەی هێز دەگرێتەوە، ئەگەرچی بۆ ماوەیەکی کاتیش بێت.

لە عێراقدا، ستەم و چەوساندنەوەی کوردەکان لەوکاتەوە دەستی پێکرد کە کابینەی خاوەن شکۆ حەمدی پاچەچی لە کاردایە و زوڵم و ستەم بڵاوەی کردووە بۆ هەموو کایە ئیداری و کۆمەڵایەتی و ئابوورییەکان. حکومەت دوو سیاسەتی گرتووەتەبەر بەرانبەر بە کوردەکان "سیاسەتی ناکۆکی بەرپاکردن و لەناوبردن" و بەڵگەی ئەم سیاسەتە دامەزراندنی (مەعروف چیاوکە) بە موتەسەڕیفی لیوای سلێمانی. ئەم پیاوە کە رەفتارو هەڵسوکەوتی بۆ برا عەرەبەکانی باشتر زانراوە وەك لە رۆڵەکانی میللەتەکەی خۆی، سیاسەتی (ناکۆکی و دابەشکردنی) بۆ دانیشتووانی لیوای سلێمانی پەیڕەوی کردووە و تۆڕێك سیخوڕی خستووەتە خزمەتی خۆیەوە و کاریگەریی ئاغا و دەرەبەگەکانی بەهێزتر کردووە و هانی جەردە و رێگر دەدات یاخی بن و لەملاو لەولا راووڕووت بکەن. بەم جۆرە ئیدارە هێند لاواز بووە کە هیچ دەسەڵاتێکی حکومەت لەم لیوایەدا نەماوەتەوە. جلەو شلکردنی ئەم کابرایە بۆ بەرژەوەندییە شەخسییەکانی وایلێکردووە هیچ شتێك لە پێداویستییەکانی لیوا جێبەجێ نەکات. بێگومان ئەم

بارودۆخە لە لایەن پیاوەکانی ئیدارەی ئێستاوە دروستکراوە و ئێمە بە تایبەتی ناوی مستەفا عومەری و سالح جەبر دێنین کە سەرسەختترین دوژمنی کوردن. ئەمە سیاسەتی "دابەشکردنە" و سیاسەتی "لەناوبردن" بە فیعلی لە لایەن حکومەتەوە لە بارزاندا دەستیپێکردووە بێ هیچ بەهانە و پاساوێك. مەسەلەکە بە تەواوی ئەوەیە کە ئەم وەزیرانە دەیانەوێت بڕێك لە زەخیرە و جبەخانەی سوپا بەکاربێنن و بەم رەنگە دەتوانن مامەڵەیەکی بازرگانیی تر لەگەڵ یەك لە هێزەکانی هاوپەیمانان ئەنجام بدەن کە چەك و فیشەکی زیادەی بۆ ماوەتەوە لە ئەنجامی وەستانی دوژمنکاریی جیهانیدا و مامەڵەیەکی لەم چەشنە سوودبەخش دەبێت بۆیان. بێگومان فرەی پێناچێت و هەموو گوێ بیستی ئەوە دەبین کە سەدان کەس لە پیر و ژن و منداڵی بارزانی و ژمارەیەکی زۆری سەرباز و پۆلیس کوژراون و هەزاران دینار خەرج کراوە تەنها بۆ دابینکردنی خواستی شەخسیی ئەم دوو وەزیرە. با برا عەرەبەکانمان بزانن، هەروەها کوردەکان خۆیشیان کە ئەم هەوڵەمان بەدەنگەوە چوونێکی داواکاریی مەلا مستەفای بارزانییە بۆ رزگارکردنی خۆی و خەڵکەکەی لە چنگی برسێتی و سەرمای سەختی زستان. هەروەها با ئەوەش بزانن کە بەرپرسیارێتیی ئەو هەڵە و تاوانانەی حکومەت بەرپایان دەکات، بە پلەی یەکەم دەکەوێتە ئەستۆی ئەو وەزیرانەی لە سەرەوە ناویان هاتووە و بەتایبەتی مستەفا عومەری و سالح جەبر. با ئەم دوو وەزیرە هەردوکیان باش بزانن کە رۆژ و سەعاتی حیساب کردن لەگەڵیاندا نزیکبووەتەوە و دەبێ باجی ملهوڕییان بە سەر ئەم گەلە داماوەوە بدەن.

کۆمەڵەی میللیی کوردی

پاشکۆی نامەی ژمارە: 892

رۆژی 6/سێپتەمبەر/1945،

بابەت: ناردنی بەڵگەنامە وەرگێڕدراوەکان لەبارەی بارودۆخی کوردەوە.

داواکاریی خێڵە کوردەکانی ئێران

خاوەن شکۆیان:

. باڵیۆزی ئەمریکا

. باڵیۆزی بریتانیا

. نوێنەرە دیپلۆماتەکانی نەتەوە یەکگرتووەکان.

ئەم داواکارییە لە لایەن سەرۆکەکانی هۆز و عەشیرەتە ستەملێکراوەکانی کوردەوە بەرزکراوەتەوە، کە هاووڵاتیانی مەریوان و هەورامانن (دوو ناوچەی کوردنشینی ئێرانن). چەند رۆژێك لەمەوبەر داواکارییەکمان پێشکەشی خاوەن شکۆ باڵیۆزی ئەمریکا کرد لە تاران و تێیدا باسمان لەوە کردبوو کە پەنجا هەزار ژن و منداڵ گرفتاری دەستی چەك و جبەخانەی نازییە ئێرانییەکان و رەشاش و تانك و بۆمبی فرۆکە بوون. ئێمە هیوا و چاوەڕوانیمان خستووەتە سەر نەتەوە یەکگرتووەکان کە ماوەی شەش ساڵ شەڕیان کرد و خوێنی ملیۆنان گەنجی خۆیان رشت لە پێناوی نەهێشتنی زوڵم و ستەمی نازییەکان لە خەڵکی ژێردەستە.

راستیەکەی، ئێمە ئێستا کۆمەڵگەیەکی کوردی بێزلێکراو و هەژارو ستەمدیدەین و لە ژێر دەسەڵاتێکی ملهوڕی سامناکدا دەژین بێ ئەوەی هیچ وڵاتێك بمانپارێزێت لە زوڵم و دڵڕەقیی ئێرانییەکان کە نە لە رووی رەگەز و خوێن و مەزەب و زمان و نەریتەوە پەیوەندیمان پێیانەوە هەیە. ئەوان دوژمنایەتیی خۆیان بۆ ئێمە دەربڕیوە لە گەڵێ لەو جیاوازییانەی لە سەرەوە باسکراون و هەموو دەرگاکان لە سەر ئێمە داخراون و هیچ دەروویەك شك نابەین لەم گرفت و ستەمە رزگارمان بکات.

ئێستا نرکەو ناڵەی چەك و جبەخانەی نازی لە هەموو شەڕگەیەکدا کپ و بێدەنگ بووە، لە ئێراندا نەبێت کە تا ئێستاش بەردەوامە و ئێرانییەکان هێشتا هەر ئەم چەکانە بەکاردەهێنن بۆ کوشتنی ژن و منداڵی بێتاوان بە بێ هۆ.

کورد کە ژمارەیان چەندین ملیۆن زیرۆحە ئەوە چەندین ساڵە چاوەڕێی سۆز و بەزەیی ئێوەن و تکاکارن لە ئێوە چاو بخەنە سەر کێشەی کورد و منداڵ و ژنیان لە ستەم و ملهوڕیی تورك و ئێرانیەکان دەرباز بکەن.

هۆکاری ئەم بزوتنەوەیەی قڕکردن و لەناوبردنی کورد ئەمانەی خوارەوەن:

1. لەبەرئەوەی ئێمە کوردین.
2. نەریت و فەرهەنگمان جیاوازە.
3. کورد بە نامۆ و بێگانە لەقەڵەم دەدرێن و وەك هیتلەر لە پەخشێکی رادیۆدا وتوویەتی کە نیازی قڕکردنی کوردە هەرکاتێ گەیشتە ئێران.
4. بەهانەی ئەوان ئەوەیە کە ئێمە چەکی بچووکمان لایەو حەز ناکەین رادەستیان بکەین و ئەوانیش داوای گێڕانەوەی ئەو چەکانە دەکەن.

وەڵامی ئێمەش بۆ ئەم خاڵانە:

1. تاوانی ئێمە چیە کە کوردین؟
2. ئاخۆ کۆمەڵگای تر نین کە لە فەرهەنگ و زمان و داب و نەریتدا جیاواز بن و بە ئازادی و سەربەخۆیی بژین لە ژێر رکێفی حوکمێکی بەبەزەیی و میانڕەودا ؟
3. ئاخۆ هیچ وڵاتێك هەیە نەیەوێت مافی یەکسانی بداتە گەل و خەڵکەکەی؟
4. ئەو چەکە بچووکانەی داوامان لێدەکەن رادەستیان بکەینەوە تەنها بۆ مەبەستی خۆپارێزی لە لامانە دژ بە خراپەکاریی ئێرانیەکان و ئەگەر نەتەوە یەکگرتووەکان گەرەنتیی پاراستنمان دەداتێ لە جەور و ستەمی ئێرانیەکان ئەوە ئێمە ئامادەین چەکەکانمان رادەستیان بکەینەوە لە هەر شوێنێك ئەوان دایدەنێن ئێران بێت، سلێمانی یان بەغدا.

بەڵام ئەگەر نەتەوە یەکگرتووەکان پشتمان تێبکات، ئەوە مانای گەڕانەوەی ئێرانە بۆ سەردەمی پەهلەوی کە تێیدا سەدان کورد راپێچی زیندان دەکران و دەبرانە بەر پەتی قەنارە بێ هیچ دادگاییەك و حکومەت دەستی بە سەر ماڵ و سامانیاندا دەگرت و دەدرا بە پەیڕەوانی پەهلەوی. ئێمە لەو دەرد و مەینەتییە ناترسین بەڵام هەرکەسێك رێز و شەرەفی بێت نایەوێت بێ هیچ هۆیەك بچێتە بەر پەتی قەنارە. ئەگەر چەکی نازییەکان لە دەستی ئێرانیەکاندا مایەوە و ئەوانیش بەردەوام بوون لە سەر قڕکردنی کورد، ئەمە مانای مانەوە و بەردەوامبوونی بیروباوەڕی نازییە لە کاتێکدا کە ئەو بیروباوەڕە لە سەرانسەری دنیادا نەماوە و لەناوچووە.

منداڵە گریاوەکانی ئێمەو ئافرەتانمان چاوەڕێی نەتەوە یەکگرتووەکانن ئەم بارە سەخت و پڕ ستەمەیان لە سەر لابەن. ئەگەر ئێوە بفەرموون و نوێنەرێك بنێرن سەردانی ئەم

ناوچانە بکات ئەو دەم راستی و دروستیی ئیددیعا و بۆچوونەکانی ئێمەتان بۆ دەردەکەوێت.
لە کۆتاییدا بەهیواین بەرێزتان بە دڵگەورەیی خۆتان وەڵامی ئەم تکاکارییە و ئەوی پێشتر بدەنەوە کە بۆ باڵیۆزخانەی ئەمریکا لە تاران نێردرابوو.

1. مەحمود کانی سانانی (سەرۆك عەشیرەتی کول)
2. حەسەن زارابی
3. عەزیز خان زادە مەحمود دەرلی (رەنگە دزلّی بێت ـ وەرگێڕ)
4. ئەسعەد و مەحمود شەریف حەسەن سوڵتان
5. عەلی وەلە ژێری
6. محەمەد رەزاییی

پاشکۆی نامەی ژمارە: 892

لە ڕۆژی 6/ سێپتەمبەر/ 1945

بابەت: ناردنی بەڵگەنامە وەرگێڕدراوەکان لەبارەی بارودۆخی کوردەوە

کۆمەڵەی هیوای کورد (ک. هـ. ک)

بەغدا

ژمارە: 52

25 / ئاب

خاوەن شکۆ: کاربەدەستی بەرپرسی کاروباری ویلایەتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا، بەغدا.

خاوەن ڕێز:

بەوپەڕی ڕێزەوە شەرەفی ئەوەمان پێبڕاوە کە ئاگاداری خاوەن شکۆتان بکەم لەبارەی ئەو هۆکارانەی شۆڕشی نەتەوەی کوردەوە کە ئێستا لە باکووری عێراقدا هەڵگیرساوە.

یەکێك لە هەڵەکانی کۆنگرەی ئاشتیی دوای جەنگی جیهانیی یەکەم، ئەوەبوو کە شارە کوردەکان بە زەبری هێز لە نێوان چوار حکومەتدا دابەشکران: تورکیا و ئێران و عێراق و سوریا. لەو ڕۆژە بەدواوە تا ئێستا شۆڕشی خوێناوی نەوەستاوە لە نێوان میللەتی کورد و ئەو حکومەتانەی پەیڕەویی ڕێگەی ڕاستیان نەکرد لە بەڕێوەبردنی وڵاتدا، بەڵکو بە نادادپەروەری و ملهوڕی فەرمانڕەواییان کرد و میللەت و وڵاتیان کەرت و پەرت و سەرشۆڕ کرد و هەر کارێك لەدەستیان هاتبێت کردوویانە بۆ خەفەکردن و دەمکوتکردنی کوردی بێچارە کە داوای ماف و ئازادیی دزراویان دەکەن. زۆر جێی داخە کە هەندێك لە دەوڵەتان بەرژەوەندییان لە ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاستدا هەیە بۆیە پشتگیری ئەو چوار حکومەتەیان دەکرد، لەکاتێکدا کە دەبوو یارمەتیی میللەتە لاوازەکان بدەن پاش ئەوەی حوکمی دیموکراتیی خۆیانیان ئاشکرا کرد و وەك داکۆکیکار لێی جاڕیان لەخۆیان دا.

بە کۆتایی هاتنی جەنگی جیهانیی دووەم، هیوا و ئاواتی میللەتانی بێچارە بووژایەوە بۆ ڕزگاربوون لەدەست ستەم و ملهوڕی، بەتایبەتی کاتێك نەتەوە یەکگرتووەکان بەڵێنی سەربەخۆییان دا بە گەلان لەگەڵ مافی چارەی خۆنووسین و لائیحەی ئەتڵەسی بوو بەو رووگەیەی زۆربەی گەلان هیوای خۆیانیان لە سەر هەڵچنی.

مەسەلەیەکی سروشتییە کە میللەتی کوردیش هەوڵی خۆی بدات بۆ رزگاربوون لە بارودۆخی ناهەمواری ئێستای و ئەو هەوڵ و تەقەلایەش زۆربەی کات ئاشتیانە بووە بێ بەکارهێنانی هۆکاری توندوتیژی یان ترس و بیم، بەڵام ئەمە جێی پەسەندیی ئەو حکومەتانە نەبوو کە بەڕێوەبردنی ناوچە کوردییەکانیان لە ئەستۆ گرتووە و گشت هەوڵێکیان تاقیکردەوە بۆ دامرکاندنەوەی هەر بزووتنەوەیەك کە ئەگەری ئەوەی هەبوو ببێتە مایەی بیستنی دەنگی کورد لای جیهانی دەرەوە و بەو پێیە رێگەی ئەوەیان لێگرتن کە مافە سروشتییەکانیان بەدەستبێنن.

کاتێك کە حکومەتی عێراق هەستی بە خواستی کوردەکان کرد بۆ بەدەستهێنانی سەربەخۆیی، هەموو هەوڵ و تەقەلایەکی تاقیکردەوە بۆ تێکشکاندنی هەر خواست و ئارەزوییەکی لەو چەشنە و هەر بزووتنەوەیەك و بە پەیڕەوکردنی ئەم سیاسەتە، لە ساڵی1944دا هێرشێکی سەربازیی کردە سەر ناوچەی بارزان (لە باکووری عێراق) بۆ سزادانی کوردەکان، بەڵام بەتەواوی شکستی هێنا لەم ئەرکەیداو لە بەرانبەردا کوردەکانی ئاگادار کردەوە کە دەبێ هێمن و ئارام بن بەو بیانووەی حکومەتی عێراق دەوڵەتێکی هاوپەیمانەو هەر جموجووڵێك کۆششی جەنگی پەکدەخات. هەڵبەتە ئێمەش بە پێیە ئەو ئاگادارییەمان قبووڵ کرد لە دیدی بەرپرسیارێتی ئەو کاتەوە و هەوڵمان دا پەیوەندیمان لەگەڵ حکومەتی عێراق باش بکەین تا کۆنگرەی داهاتووی ئاشتی و بەم رەنگە نیازپاکیی خۆمان بۆ هەموو کەس سەلماند. بەهەرحاڵ، دەستێوەردانی حکومەتی بریتانیا هانی حکومەتی عێراقی دا، کە دەستی کردبوو بە تەگەرە دروستکردن بۆ جێبەجێکردنی ئەرکی سەرشانی لە راپەڕاندنی پێشکەوتن و چاککاریی ناوچەکانی فەرامۆشکراوی باکوور و لەهەمان کاتیشدا کەوتە دروستکردنی قەڵا و قەڵابەند و رێکخستنی سوپا و ئامادەکردنی چەك. کاتێك کە ئامادەکاریی حکومەتی عێراق تەواو بوو و پاش بڕیارەکەی بۆ هێرشکردنە سەر گوندە کوردییەکان بێ هیچ ئاگادارکردنەوەیەکی پێش وەخت لە 6/ ئاب/1945دا و ئەنجام ئەو شۆڕشەی لێکەوتەوە کە ئەم باسەی لە سەرە.

ئێمە تکا لە بەڕێزتان دەکەین ئاگاداربن کە حکومەتی عێراق دەسدرێژکارە و ئەویشە کە دەسپێشخەری هێرش بووە و ئێمە دەخوازین ئەم شۆڕشە بە شۆڕشێکی نیشتمانی دابنرێت کە ئامانجی بەدەستهێنانی مافەکانی کورد و سەربەخۆییەتی. لە

ئەنجامدا داوا لە بەڕێزتان دەکەین ئەم یاداشتە قبووڵ بفەرموون و ئاوڕێکی بەزەیی لە مەسەلەی کورد بدەنەوە و ئێمە سوپاسگوزار و منەتبارتان دەبین ئەگەر لوتف بفەرموون و بیگەیەننە وەزارەتی کاروباری دەرەوەی حکومەتە شکۆدارەکەتان.

خزمەتکاری ملکەچتان

(ئیمزا)

خەسرەو

لەبری سکرتارییەتی کۆمەڵە

وێنەیەك بۆ:

ئۆفیسی زانیاریی جەنگی ئەمریکا ـ بەغدا

بەشی کاروباری رۆژهەڵاتی نزیك

وەزارەتی دەرەوە

یاداشتی گفتوگۆ

7/ سێپتەمبەر/1945

بابەت: شالاوێکی دژ بە کورد لە عێراقدا

بەشداران: مستەر ئەی. ئێج. تاندی، سکرتێری یەکەم، باڵیۆزخانەی بریتانیا, مستەر میریام
وێنەیەکی بۆ هەر یەك لە:
لەندەن، مۆسکۆ، بەغدا، تاران، ئەنکەرە.

(نهێنی)

ئاماژە بە برووسکەی ژمارە (320) ی 23/ئاب، کاتژمێر11، سەرلەبەیانی و بروسکەکانی تر لە بەغداوە سەبارەت بە هێرش و پەلاماری ئێستای دژ بە کوردەکان، من داوام لە مستەر تاندی کرد سەرێکم لێبدات کاتێ هاتە بەشەکە. ئەویش لە 7 ی سێپتەمبەر هات و پێم وت زانیاریمان بە دەست گەیشتووە کە شالاوێکی حکومەتی عێراق لە ئارادایە بە مەبەستی چەسپاندنی دەسەڵاتی خۆی لە کوردستانی عێراقدا، وادیارە هێڵە سەرەکییەکانی شالاوەکە لە لایەن بریتانیاوە نەخشەی بۆ کێشرابێت و ئەگەری ئەوەش هەیە لە سەر پێشنیازی بریتانیا بەڕێوەبچێت.

من بە مستەر تاندیم وت کە هەر هۆکارێك هەبێت بۆ بەشداریی بریتانیا لەو شالاوەدا، لای ئێمە وادەکەوێتەوە کە پێمان خۆش نەبێت رووسەکان وایدابنێن شالاوەکە بە راسپاردە و سەرپەرشتیی بریتانیا بێت. هەڵبەتە لەبەر رۆشنایی ئەو بیروبۆچوونەدا، ئێمە سەرمان لەوە سوڕدەمێنێ ئاخۆ بریتانیەکان ئەوەیان رەچاو کردووە کە رووسەکان یارمەتیی کوردە عێراقیەکان نەدەن لەودیوی سنوورەوە و ئاخۆ خەبات و تێکۆشانێکی نهێنی دەبێتە هۆی ئەوەی رووسەکان ناچار بن هێزەکانیان لە ئێران بگێڕنەوە و ئارەزووی رووسیای سۆڤییێتی بەهێز بێت بۆ گێڕانەوەی قارس و ئەردەهان لە تورکیا، کە راستەوخۆ دەکەونە باکووری کوردستانی عێراقەوە. من جەخت لەوە دەکەمەوە بەڵام ئەم بیروبۆچوونانە هاتووەتە پێشەوە بۆ ئێمە. بێگومان وایان بیر لەمەسەلەکە

کردووەتەوە کە پێدەچێت ئێمە دەمانەوێ بزانین چۆن شتەکان لە بیر و هزری ئەواندا کاریان کردووە.

مستەر تاندی هیچ وەڵامێکی نەبوو بێجگە لەوەی بڵێ کە رووسەکان چالاك بوون لە کارکردنیاندا لەگەڵ گرووپە کەمینەکانی رۆژهەڵاتی ناوەڕاستدا. ئەو دەڵێت: باڵیۆزخانە زۆر کەمی لە بەغدا وەرگرتووە و لێکۆڵینەوە لەم مەسەلەیە دەکات.

چەند رۆژێك دواترمستەر تاندی هاتە لام و وتی مەسەلەکەی لەگەڵ فیلْد مارشاڵ ویلْسن باسکردووەو هێرشەکە "بەتەواوی نمایشێکی عێراقی بووە" و بریتانیەکان نیگەرانی پشتگیریی رووسیا نەبوون لەودیوی سنوورەوە لە ئێران، چونکە پشتێنەیەك لە نێوان کوردەکانی عێراق و ئێراندا هەبوو کە کۆنترۆڵ دەکرا و بەو پێیە یارمەتی لە گرووپێکەوە بۆ ئەویتر نەدەچوو.

NE: GP MERRIAM: GC

کاروباری دەرەوەی
ویلایەتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا

بەغدا، 13/ سێپتەمبەر/1945

(نهێنی)

ژمارە:897

بابەت: گەیاندنی یاداشتی گفتوگۆ لەگەڵ جی. ئێچ. تۆمپسن، کاربەدەستی بەرپرسی بریتانی لە بەغدا

"دید و بۆچوونی راوێژکاری بریتانی لە سەر مەسەلەی کورد"

بەڕێز جەنابی وەزیری دەرەوە، واشنتۆن دی. سی

گەورەم:

ئاماژە بە بروسکەکانی کۆمیسیۆن، ژمارە (353) ی 12/ سێپتەمبەر، کاتژمێر 6 ی دوانیوەڕۆ و ژمارە(354)ی 13/ سێپتەمبەر، کاتژمێر 12ی نیوەڕۆ، شەرەفی ئەوەم پێبڕاوە کە یاداشتێکی گفتوگۆ لەگەڵ مستەر جی. ئێج. تومپسنی کاربەدەستی باڵای بریتانیا لە بەغدا، کە لە لایەن رۆبەرت بی. مێمینگەرەوە ئامادەکراوە.

لەبەر رۆشنایی بابەتی ئەم یاداشتە بارودۆخی کورد شلۆقی و حاڵەتی حکومەتی عێراق، پەیماننامەی ئینگلۆ ـ عێراقی و بەپێی ئەو کاریگەرییە گەورەیەی کە مستەر تۆمپسن لەم وڵاتەدا هەیەتی، وادەزانرێت کە ئەو دیدو بۆچوونەی بەو راستەخۆییە دەریدەبڕێت پێدەچێت لە بەرژەوەندیی بەشەکەدا بێت.

رەنگە بەشەکە ئارەزووی لەوە بێت بەتایبەتی سەرنجی ئەوە بدات کە مستەر تۆمپسن باوەڕی وایە کەوا هێرشەکەی عێراق لە کوردستاندا، هەرچەندە دەستپێکردنێکی خراپیشە، بەڵام هێشتا هەر سەرکەوتوو دەبێت لە ئێستادا و وادیارە زۆر لە نزیکەوە پەیڕەوی ئامۆژگاریی جەنەراڵ رێنتن کراوە، کە بریتانیای مەزن هیچ دەست لەپشتدان و پارێزگارییەك دابین ناکات بۆ کەمینەکان لەم وڵاتەداو پێی خۆشە هەموو ببنە عێراقییەکی باش، چونکە ئامانجە ناوخۆییەکانی بریتانیا لێرە یارمەتیدانی عێراقە لە دەستەبەرکردن و پاراستنی ئاشتی و ئاسوودەیی و

پێشکەوتندا. هەڵبەتە باڵوێزخانەی بریتانی نیگەرانە لە هەڵوێست و کردەوەی حوکم لە عێراقداو پێدەچێت پەیمانی ئەنگلۆ ـ عێراقی چاوی پێدا بخشێنرێتەوە تا ئەو ئەندازەیەی بوار بەم وڵاتە بدرێت کە بەپێی بنەمایەکی یەکسان باڵوێز بگۆڕێتەوە لەگەڵ دەوڵەتە دۆستەکاندا.

لەگەڵ ڕێزی دڵسۆزتان

لەبری کاربەدەستی بەرپرس
ڕۆبەرت ب. مێمینگەر
سکرتێری دووەمی کۆمیسیۆن

پاشکۆی ژمارە: 1
نامەی ژمارە: 897

13/ سێپتەمبەر/1945

(نهێنی)

یاداشتی گفتوگۆ لەگەڵ مستەر جی. ئێج. تۆمپسن، کاربەدەستی بەرپرسی بریتانی.

(ڕۆڵی بریتانیا لە هەوڵەکانی عێراقدا بۆ چارەسەری کێشەی کورد)

بارودۆخی کورد

ئەمڕۆ جی. ئێج. تۆمپسنم بانگکرد، سەبارەت بە پێشنیازەکەی بۆ باسکردنی بارودۆخی کورد لەگەڵیدا دوام. ئەو پێی وتم بەو هۆیەوە کە گەلێ واتەواتی دژ بەیەك و راپۆرتی درۆ دەگەنە بەغدا لە حاڵی حازردا و دەیەوێت دڵنیابێت لەوەی کە نوێنەری ئەمریکی وێنەیەکی تەواوی ڕووداوەکانی کوردستانی لابێت. هەروەها دڵنیای کردمەوە کە لە هەرکاتێکدا من پێویستم بە بچووکترین زانیاری هەبوو کە لای ئەو بێت بتوانێ بمداتێ، نابێ دوودڵ بم لە داواکردنی.

تۆمپسن بە هێماکردنەوە بۆ ئەو شوێنەی ئێستا هێزەکانی عێراق تێیدا شەڕی مەلا مستەفا دەکەن، بە ڕوونی باسی لەوە دەکرد کە ئەو رەتلە عێراقییەی لە ئاکرێوە بەرەو باکوور پێشرەویی کردووە لە شوێنێکدا کە پێی دەوترێت دینارتە لە ڕۆژهەڵاتی ئاکرێوە لە لایەن کوردەکانەوە ڕێی پێگیراوە و دەڵێ لەم شەڕەدا عێراقییەکان نزیکەی سەد کەسێکیان پێکراوە و زیانێکی بەرچاویان لێکەوتووە لە چەك و تەقەمەنی و لەوانەش سێ رەشاشی هویتزەر کە یەکێکیان لە لایەن کوردەکانەوە بەکارهاتووە بۆ ناچارکردنی خۆبەدەستەوەدانی بنکەیەکی پۆلیس لە بلێ. هەوڵدان بۆ فریاخستنی زەخیرە و تەقەمەنی بۆ ئەم دوو فەوج و نیوە بە فڕۆکە کارێکی سەرکەوتوو نەبوو چونکە کوردەکان لە ڕووی پراکتیکەوە هەموو ئەو فریاگوزاریانەی لە ئاسمانەوە بەردەدرایەوە بۆ خۆیان دەیانگرتەوە. بەهەرحاڵ، ئەوەشی وت کە دوێنێ بە سەرسوڕمانەوە عێراقییەکان توانییان کاروانێك بارهەڵگر بنێرن و فریای هێزەکانیان بکەون. تۆمپسن گەیشتنی ئەم کاروانە بۆ شوێنی خۆی وا لێکدەداتەوە کە بەڵگە بێت

بۆ ئەوەی هێزەکانی مەلا مستەفا زۆر لە ژمارەی ئەو دوو هەزار پیاوە کەمتربێت کە سوپای عێراق ئاماژەی بۆ دەکات.

رەتڵی دووەم کە لە رەواندزەوە پێشڕەویی کردووە گەیشتووەتە پردە ئاسنەکەی لای مەزنە، کە نیوەی رێیە بۆ مێرگەسوور و لەوێ وەستاوە و رەنگە نەتوانێت چیتر بچێتە پێشەوە چونکە کوردەکان پردەکەیان رووخاندووە و پێدەچێت بەمە نەخشە و پلانی هێرشەکەی عێراق تێکبشکێت.

رەتڵی سێیەم، کە لە پۆلیسی عێراق پێکدێت لە ئامێدییەوە پێشڕەویی کردووە و گەیشتووەتە سەر زێی گەورە لە رووی پراکتیکەوە بەرهەڵستکارییەکی ئەوتۆی نەهاتووەتە بەردەم. بەهەرحاڵ، ئەم رەتڵە هیچ پاڵپشتێکی لای راستەوە نیە و دەگەڕێتەوە بۆ ئامێدی. تۆمپسن دەڵێ کەوا زۆر درەنگە لەم ساڵەدا هێرشێکی بەرفراوانی تر بکرێت و ئێستا جەنەراڵ رێنتن پلان دادەنێت بۆ:

1. مانەوە لە سەر خەتێك کە لە رۆژهەڵاتەوە بۆ رۆژئاوا بچێت بە ناو کوردستانی باشووردا، بۆ نموونە، لە مەزنەوە بە سەر ئاکرێدا بۆ ئامێدی.
2. بێزارکردنی کوردەکان بە تۆپبارانی خەست بە درێژایی زستان.
3. ئەنجامدانی هێرشێکی گەورە لە بەهاری داهاتوودا. من لە مستەر تۆمپسنم پرسی ئاخۆ باوەڕی وایە کە عێراقییەکان توانای ئەوەیان هەیە بە درێژایی زستان لە کوردستاندا بمێننەوە؟ ئەویش لە وەڵامدا بە دڵنیاییەوە ئاماژەی بۆ ئەوە کرد کە ئەم سوپایە زستانی ساڵی پار لەم ناوچەیەدا مانۆڕی کردووە.

تۆمپسن تەلەگرافێکی پیشاندام کە لە 29/ ئابدا ناردوویەتی بۆ لەندەن و ئیشارەت بەوە دەدات کە بۆ هەردوك رێنتن و پاچەچیی سەرۆك وەزیرانی روونکردووەتەوە کە کاتێك جەنەراڵ رێنتن لێرە تەنها لە پێگەی راوێژپێکردندا بووە و نە چاوەڕوان و نە داوای کردووە ئامۆژگاری و راوێژی پەیڕەوی بکرێت و دەستەی ئەرکانی گشتیی عێراقی هەڵەیەکی گەورە و کوشندەی کردووە کە بە تەواوی پابەند نەبووە بە پێشنیاز و بۆچوونەکانی جەنەراڵ رێنتنەوە. من وای بۆ دەچم کە پاچەچی لەگەڵ تۆمپسن رێککەوتووە بۆ ئەوەی کاریگەریی خۆی بەکاربێنێ لە سەر ئەرکانی گشتی لەپێناوی کەمکردنەوەی کێشە و ئاستەنگی داهاتوودا. بەهەرحاڵ، وادیارە سەرەڕای ئاگادارکردنەوەکانی تۆمپسن و ناڕەزاییەکانی رێنتن و کاریگەری پاچەچی،

سوپای عێراق لە هێرشەکەی 4/ سێپتەمبەردا تووشی ئەنجامێکی خراپ هات. لەم ڕووەوە تۆمپسن باس لەوە دەکات کە سوپای عێراق بەتەواوی فەوج و لیواکانیەوە تەنیا سێ لە سەر چواری هێزی شەڕکردنی هەیە و"ئەمەش زۆر مایەی نیگەرانیی ڕێنتنە". پاشان لە تۆمپسنم پرسی ئاخۆ ئەوە ڕاستە یان نە کە جەنەراڵ ڕێنتن لە 10/ سێپتەمبەردا گەڕابێتەوە بۆ بەغدا بۆ ناڕەزایی دەربڕینی زیاتر لە سەر کەمتوانایی هەندێك لە ئەفسەرە پلە بەرزەکانی دەستەی ئەرکانی عێراق؟ ئەویش لە وەڵامدا وتی بەڵێ ئەوە ڕاستە و ڕێنتن بەتایبەتی ئارەزووی لەوەبوو دوو جەنەراڵ، کە ناوەکانیانی لەبیر نەماوە، لابرێن لەبەر ناکارامەییان."یەك لەمانە بەپێی زانیاریی CICI جەنەراڵ مستەفا ڕاغیب بووە کە فەرماندەی فیرقە و بەرپرسی ئۆپەراسیۆن بووە". بێجگە لەوەش ئەوەی باسکرد کە لە ئەنجامی ئەو گفتوگۆیانەی10/ سێپتەمبەر لێرە، ئێستا پێدەچێت ڕێبازەکەی ڕێنتن ئاسانتر بێت و لە ئێستا بە دواوە بەشێوەیەکی باشتر ئامۆژگارییەکانی پەیڕەوی دەکرێت. وادیارە تۆمپسن باوەڕی وایە عێراقییەکان لە سەر ئەو قەناعەتەن کە فەرماندەیەکی بەرپرس دەبێت شتێکی هەبێت کە لە وابەستەگیی سیاسیی زیاتر بێت و لە دیدی ئەوانەوە بە ڕێ و جێترە و لێرە بەدواوەش پەلامار و هێرش بۆ سەر کورد بە پلان دادەڕێژرێت.

باکگراوند

تۆمپسن دەڵێت کە ئەو بەتایبەتی نیگەران بووە لەوەی کە من لە باکگراوندی بارودۆخی کوردی عێراق تێگەیشتووم. ئەو باسی لەوە دەکرد کە لە هاوینی ساڵی1941دا کاتێ کە داوا لە بریتانییەکان کرا ئەرکێکی سەربازی ڕاپەڕێنن لەم وڵاتەدا، ئەوان دەیانزانی کە نە کەرەستە و پێداویستیان هەیە و نە ئەو توانا و لێهاتووییەشیان هەیەو هێزە چەکدارەکانی عێراق بە شێوەیەکی گونجاو مەشق پێبکەن. بەو پێیە سوپای بریتانی مێجەر جەنەراڵ د. ج. براونلۆی وەك سەرۆك نوێنەری سوپایی بۆ عێراق دانا، کە ئەفسەرێکی سوارەی جەربەزەی قوتابخانەی کۆن بوو. جەنەراڵ براونلۆ ڕاسپێردرابوو کە بە چاکترین شێوە عێراقییەکان مەشق پێبکات و وایان لێبکات تا لە توانایاندا بێت فێری ڕمبازی و جریتبازی بن. براونلۆ کارەکەی بە

شێوەیەکی بەجێ و سەرسامکەر بەجێهێنا، لێرە تا ساڵی 1943 کاتێك کە مەلا مستەفا و بارزانییەکانی لە حکومەت یاخیبوون. سوپای عێراق نائامادە و بێ تفاق دەسبەجێ بەرەوڕووی مەسەلەکە کرایەوە و ملهوڕانە بەنێو چیاکانی کورددا کەوتەڕێ و لەوێ تفەنگچییە کارامەکانی مەلا مستەفا ڕێیان پێگرتن.

پاشان باڵیۆزخانەی بریتانی ئامۆژگاریی حکومەتی عێراقی کرد کە پاساوی زۆریان هەیە بۆ سکاڵاکردن و بەو پێیە دەبێت هەنگاوی بەپەلە بنرێت بۆ ئەوەی شتێکیان بۆ بکرێت. بەپێی قسەی تۆمپسن بێت حکومەتی عێراق ئەم ئامۆژگارییەی بە هەند وەرگرتووە و یارمەتیی باشی خەڵکی کوردی کردووە لە پۆشاك و خۆراك و شتی لەم جۆرەدا و لەهەمان کاتیشدا کەوتە پلاندانان بۆ دروستکردنی قوتابخانە و نەخۆشخانە لە ناوچە کوردنشینە جۆراوجۆرەکاندا. هەڵبەتە ئەم کارە پڕبوو لە ناتەواوی و کەموکووڕیی و نیازپاکیی لەگەڵدا نەبوو، بۆیە خۆی ڕانەگرت و نەچووەسەر.

بۆ بەهاری ساڵی1944بریتانییەکان پێگەیەکی وایان پەیداکرد کە بتوانن یارمەتیی بەرچاو و زیاتر بە سوپای عێراق بکەن، کە بە تەواوی ئارەزووویان لێبوو (وەك ئێستاش وان) بیکەنە هێزێکی شەڕکەری بەتوانا بۆ پاراستنی ئەمن و ئاسایشی ناوخۆی ئەم وڵاتە لە هەموو کاتێکدا. لەبەرئەوە کەرەستە و تفاقی سەربازییان بۆ ناردن و جەنەراڵ ج. م. ل. ڕێنتن کرا بە بەرپرسی نوێنەری سەربازی لێرە، کە ئەفسەرێك بوو ساڵانێکی زۆری ئەزموونی هەبوو و فەرماندەیی فیرقەی سەربازیی هەشتی کردبوو لە هێرشی دژی ڕۆمەڵدا. جەنەراڵ ڕێنتن، کە کەسێکی جیددی و کارامە بوو، بەرپرسە عێراقییەکانی فێری ئەزموون و دڵگەرمیی کرد و بێگومان بەشێوەیەکی سەرسامکەر پەرەی پێدان.

بۆ تەموزی ساڵی 1945 حکومەتی عێراق بە ڕادەیەکی باش بارودۆخی ژیانی لە کوردستان پێشخست و بڕیاریدا تا سەر بڕوات و لێبووردن بۆ مەلا مستەفا و شوێنکەوتووانی دەربکات. بەهەرحاڵ، بۆ بەدبەختی، وەك تۆمپسن ئیشارەتی پێدەدا، بۆ گاڵتەجاڕی دەوران هێشتا مرەکەبی لێبووردنەکە وشك نەبووبووەوە مەلا مستەفا بەشێوەیەکی ملهوڕانە و بە مۆدێلێکی دیکتاتۆریانە ڕەفتاری کرد و بە ئاشکرا بەرەنگاری دەسەڵاتدارانی حکومەتی عێراق بووەوە. باڵیۆزخانەی بریتانیا ئاگاداری کردەوە کە بەتەمای پیشتگیری بریتانیا نەبێت و دەسەڵاتدرانی عێراق هەموو هەوڵێکی

گونجاویان دا بۆ ئەوەی قەناعەتی پێبکەن کە هەرچیەك بووە و دەبێت ئەو هاووڵاتییەکی عێراقییە. بەهەرحاڵ، مەلا گوێی بۆ لۆجیکی ئەقڵ نەگرت و مستەفا عومەریی وەزیری ناوخۆی عێراق تۆمپسنی ئاگادار کردەوە کە بڕیاریداوە ئیتر کاتی ئەوە هاتووە بەیەکجاری چاری دەردی مەلا مستەفا بکات. تۆمپسن دەڵێت "من بەم بڕیارە رازی بووم و ئێستا جاربەجار بیری لێدەکەمەوە ئاخۆ راست بووم یان نە. بەهەرحاڵ، من وای بۆ دەچم کە راست بووبێتم". تۆمپسن هۆشداریی دەداتە عومەری کە ناوچە کوردییەکان سەختە و کوردیش گەریلای جەنگاوەری بەدەستوبردن و هەرچەندە بێگومان سوپای عێراق پەرەیسەندووە، بەڵام تا ئێستا شەڕی تاقی نەکردووەتەوە. بەو پێیە، ئەو پێشنیازی کرد کە حکومەتی عێراق هەموو هەوڵێك بدات کار بکرێتە سەر دەستەی ئەرکانی گشتی کە پێویستە بە وردی پابەندی ئامۆژگاریی جەنەراڵ رێنتن و یاریدەدەرە بریتانییەکانی بن. پێدەچێت تۆمپسن قەناعەتی بەوە کردبێت کە ئەگەر بە وردی پەیڕەوی ئامۆژگاریی جەنەراڵ بکرێت ئەوە لەوانەیە لەمساڵدا مەلا مستەفا خۆ بداتە دەستەوە.

تۆمپسن دەڵێت کەوا ناتوانێ لەوە رابمێنێ ئاخۆ لە کوێ ریچارد ویندهام، زانیاریی بەدەستهێناوە لە چیرۆکەکەی جیرۆسەلیمدا لە سەر هێرشی کورد و ئەو دڵنیا بووە لەوەی کە باڵیۆزخانە لە بەغدا هیچ زانیارییەکی لە سەر ئەم مەسەلەیە نەداوەتە جیرۆسەلیم. من دڵنیام کردەوە کە تەنها کۆمێنت لە سەر بارودۆخی کورد لە لایەن کۆمیسیۆنەکەمانەوە کە بۆ جیرۆسەلیم دووپات کرابێتەوە لە کورتە راپۆرتی سیاسیی مانگانەی مندا بووە بۆ مانگی ئاب و پاش بڵاوبوونەوەی چیرۆکەکەی ویندهان نێردراوە بۆ جیروسەلیم.

دواجار تۆمپسن ئەوەشی بۆ ئیزافە کرد کەوا ئەو نکووڵی کردنە گاڵتەئامێزەی یاخیبوون لە کوردستاندا کە لە لایەن حکومەتی عێراقەوە دەرچووە راستەوخۆ لە دوای بڵاوبوونەوەی برووسکەکەی ویندهان بە هیچ شێوەیەك باش نیە و رەنگە کاریگەریی خراپیشی هەبێت لە سەر بارودۆخی گشتی.

بە گەڕانەوە سەر واتەواتی دەست لە پشتدانی رووسیا بۆ کوردەکان، تۆمپسن جەخت لەوە دەکاتەوە بەڵگەیەکی وای نەبینیوە بیسەلمێنێ کە رووسەکان هیچ جۆرە پەیوەندییەکیان بەو مەسەلەیەوە هەبووبێت. بەهەرحاڵ، ئەو باسی لەوەش کرد کە

هەندێك ئەندامی ستافی نوێنەری سۆڤێتی لێرە کەوتبوونە گفتوگۆیەکی بەرچاوی کراوەوە بە رەچاکردنی پێگەی بریتانیا لەم مەسەلەیەدا. (تۆمپسن بە ئاشکرا ئاماژە بۆ سەفەرۆڤی مولحەقی سۆڤییێتی دەکات کە لێم بیستووەتەوە بە خەڵکی جۆراوجۆری عێراقی وتووە گوایە بریتانیەکان وازیان لە هێرشی کورد هێناوە لە پێناوی پاراستنی پێگەی خۆیان لێرە).

لە ئەنجامی گفتوگۆکەماندا لەبارەی مەسەلەی کوردەوە، تۆمپسن بەبایەخەوە جەخت لە سەر ئەوە دەکاتەوە، کە تەواوی هێرش و پەلامارەکە لە هەموو روویەکیەوە عێراقییە و باس لەوە دەکات کە بریتانیەکان حەزیان کردووە ئەم وڵاتە ببێتە وڵاتێکی یەکگرتووی گەشەکردوو کە ئاشتیی تێیدا بەرقەرار بێت و سیاسەتی بریتانیا لێرە تەرخانە بۆ ئەم ئامانجانە. هەروەها ئەو بیروبۆچوونەی کوردستانێکی سەربەخۆی وا لێکدایەوە کە کاری کردە نیە و جێی گاڵتە و پێکەنینە و گرووپە کەمینەکان لێرە دەبێت لەو راستییە بگەن کە ئەوان عێراقین و ناتوانن پشت بە بریتانیا ببەستن لە پشتگیری یان پاراستنیاندا.

جێنشینی تەختی پاشایی (وەسی)

جارێکیان تەلەفۆن کردنێك قسەکانی پێ بڕین و پێدەچێت تۆمپسنی بە تەواوی تووڕە کردبێت. پاشان پێی وتم کە پەیوەندیی بە داواکاریی وەسییەوە هەبوو، یان رێك و رەوانتر بیڵێین داواکارییە بۆ فڕۆکەیەك جێی هەشت کەسی تێدا بێتەوە لەگەڵ تەواوی جل و جانتایاندا، بنێردرێت بۆ ئەنکەرە و وەسی و هاوڕێکانی بگێڕێتەوە بۆ بەغدا. تۆمپسن بە دەم تووڕەیی و گاڵتە پێکردنەوە دەیوت: "تۆ بیری لێبکەرەوە ئەو تاقمە چەندیان جل و جانتا پێیە!". پاشان پێی وتم کە وەسی زۆر بە سادەیی داوای لە بریتانیەکان کردووە کەشتییەکی جەنگی و دوو کەشتیی تێکشکێن (مدمرە) بنێرن بۆ نابلس بۆی تاوەکو لەوێوە بە شێوازێکی شازادانە گەشتی ئەستەمبووڵ بکات وەك راهاتبوو لە سەری. لە راستیدا تۆمپسن وتی وەسی بەردەوام بە شێوەیەکی نابەجێ گەشە دەکات و بەتەواوی چاوپۆشیی لەو راستییە دەکات کە رۆژگاری شازادە ملهوڕەکان بەسەرچووە. ئەو دەڵێت کە وەسی هیچ شتێك لە مانای "دەستگرۆیی خانەدانان" نازانێت و لە ژیانی خەڵك تێناگات. هەروەها دەڵێت، بۆ بەدبەختی کۆمەڵە خەڵکێکی نەفام و نەزان لە دەوروپشتی ئەون و تەنها بەڵێی بۆ دەکەن و کاریگەری و

بەهایان نەهێشتووە. هەڵبەتە دەبێ میر زەید قەناعەت پێبکرێت کە وەك راوێژکاری وەسی لە دەربارەدا بمێنێتەوە، چونکە ئەو تاقە پیاوە کە ئەزموون و رۆشنبیرییەکی باشی هەیە و عەبدولئیلاه گوێ لە راوێژ و ئامۆژگاریی دەگرێت.

تۆمپسن وتی کە ئەو بە شێوەیەکی تایبەتی لە داواکاریی وەسی نیگەران بووە بۆ گۆڕینەوەی دۆلارێکی زۆر بۆ ئەوەی لە ویلایەتە یەکگرتووەکاندا خەرجی بکات و ئاماژە بەوە دەکات کە بڕی سەد هەزار دۆلار دراوە بە وەسی لە پێش گەشتەکەیدا بۆ ئەمریکا، کە هەر ئەو ولاتە تەواوی خەرج و مەسرەفی لەئەستۆ گرتووە و داواکاریشی بۆ بڕی دووسەدهەزار دۆلاری ئیزافی پێچەوانەی ئەقڵ و لۆجیکە. تۆمپسن دەڵێت وا هەست دەکەم وەسی لێم تووڕەیە چونکە ئەم بڕە پارە ئیزافییەم رەتکردووەتەوە، کە لە هەموو حاڵەتێکدا هەر دەبوو وای بکردایە. ئەوجا ئەوەشی وت کە حاڵەتەکەی بۆ دوکتۆر سندەرسن باسکردووە پێش ئەوەی بچێت بۆ ویلایەتە یەکگرتووەکان لەگەڵ وەسیدا و هانیداوە بۆ ئەوەی مەسەلە بنەڕەتییەکان بئاخنێتە مێشکی عەبدولئیلاهی کەللەڕەقەوە. تۆمپسن بە تەواوی ئاگادار بوو لە کڕینی ئەو خشڵ و زێڕەی نرخی 225 هەزار دۆلار بوو لە لایەن وەسییەوە لە بازاڕی کارتیر لە نیویۆرك و دایبەزاندووە بۆ ئەو سەد هەزار دۆلارەی قەرزی کردبوو. پێناچێت ئەو زانیبێتی کە ئەم پارەیە لە مارسیل واگنەرەوە بەدەستهاتووە و منیش پێم نەوتووە. ئەو وایدادەنێت کە وەسی ئەم خشڵ و زێڕە بە سەد لە سەدی قازانج دەفرۆشێتەوە. پێدەچوو تۆمپسن زۆری بایەخ دابێت بە هەڵوێستی گشتیی وەسی و ترسی ئەوەی کە لە گەڕانەوەیدا مامەڵەیەکی باش لەگەڵ کێشەکاندا بکرێت. ئەوجا رێکوڕەوان وتی وەسی کلیلی تەواوی مەسەلەکان بووە لەم ولاتەدا و بە ئاسانی دەبوو لە سەر خەت بمێنێتەوە و ئاماژەی بەوەش کرد کە ئێستا مەحاڵە هیچ شتێك لە لایەن حکومەتی عێراقەوە بکرێت چونکە هەموو ئەندامێکی کابینەکە چاوەڕوانی ئەوە دەکات کە وەسی لە گەڕانەوەیدا لە سەر کار لایبات. تۆمپسن واتێدەگات کە وەسی حەز دەکات نوری پاشا و خۆی، وەك ژمارەیەك لەوانیتر کە من تازە قسەم لەگەڵ کردوون، ئەم کارە بە مەحاڵ دەزانن لە روانگەی ئەو شکۆ دابەزینەوە کە نوری پاشا لەم چەند مانگەدا تووشی هات. تۆمپسن وای لێکدەداتەوە کە دەبێت گفتوگۆیەکی زۆر گەرموگوڕ لەگەڵ وەسی بکات لە گەڕانەوەیدا.

حکومەتی ئێستا

تۆمپسن وای لەقەڵەم دەدا کە حکومەتی ئێستای عێراق یەکێکە لە باشترین ئەو حکومەتانە لەم وڵاتەدا هاتوونەتە سەرکار چونکە لەڕووی پراکتیکەوە هەموو ئەندامانی تا رادەیەك بەتوانا و کارامەن. من پێم وتن کە بەگشتی شتی زۆر باشم لە ئەندامانی حکومەتەکەی پاچەچی بیستووە، بەڵام ئەو رەخنە بەرچاوە پێدەچێت ناوبەناو لە دژی مستەفا عومەری قوت بکرێتەوە. تۆمپسن لە وەڵامدا وتی ئەم نیگەرانییە رەنگە پەیوەندیی بە پەرۆشیی وەزیری ناوخۆوە بێت بۆ پارە، بەڵام من دەبێت تێبگەم کە هەڵوێستی عێراقییەك و بەتایبەتی سیاسەتمەدارێکی عێراقی لە بەرانبەر کاری قورس و بەرتیل خواردندا بەئاشکرا جیاوازترە لە کەسێکی ئەنگلۆسەکسۆن.

دامەزراندنی باڵیۆز

لەبارەی دەنگۆی ئەوەوە لە تۆمپسنم پرسی ئاخۆ میر زەید وەك یەکەم باڵیۆزی عێراق دەچێت بۆ لەندەن. ئەویش لە وەڵامدا وتی نازانێت بەڵام ناخوازێت ئەو هەواڵە راست بێت چونکە لێرە زۆریان پێویستە. پاشان لێم پرسی ئاخۆ دەرفەتی ئەوە هەیە پەیماننامەی ئەنگلۆ ـ عێراقی بە جۆرێکی وا دەسکاری بکرێت کە بوار بە گۆڕینەوەی باڵیۆز بدات لەگەڵ وڵاتانی تردا و ئەمیش لە وەڵامدا زۆر بە دیاریکراوی وتی "بەڵێ" و ئەوەشی بەدوادا وت کە بریتانیەکان حاڵی حازر ستۆنهیوەر ـ بێرد یان وەك باڵیۆز بۆ عێراق داناوە و بێگومان بۆ ماوەی پێنج یان شەش ساڵی داهاتوو لێرە دەیهێڵنەوە. بێجگە لەوەش ئاماژەی بۆ ئەوە کرد کە زۆرێك لە کێشە و زەحمەتی بریتانییەکان لەم وڵاتەدا لە میانەی ساڵەکانی 1930کاندا بەدوای یەکدا هاتنی ماوە کورتی کەسانی گەوج و نەفام بووە وەك سەرۆك و دەمڕاستی ئەرك و کارەکان لێرە. تۆمپسن پێی وایە کە لەندەن دامەزراندنی باڵیۆزێکی ئەمریکیی پێخۆشە لە بەغدا، چونکە بوونی پێشتری باڵیۆزی بریتانی رەنگە بۆ ماوەیەك پەیوەندییە ئەنگلۆ ـ ئەمەریکییەکان لێرە بەهێز بکات و ورەی عێراقییەکانیش بەرز بکاتەوە. تۆمپسن بە شێوەیەکی شەخسی وتی ئەو پەیوەندیی دیبلۆماسیی کەمی بەکارهێناوە و باوەڕی وایە ئەگەر پێگەی بریتانیا پشت بەوە ببەستێ کە نوێنەرەکەی چووبێتە دەرگایەکەوە بۆ

یەکەمجار یان دووەمجار، ئەوە مانای وایە کە بریتانیا بە تەواوەتی لە سەر ڕێگەیەکی خراپە. بەهەرحاڵ، ئەوەشی خستە سەر کە ئەسبەقیەت شتێکی تایبەتی دەگەیەنێت بۆ کلاو برۆنزییەکانی وایتهۆڵ بێت و بەو پێیەش ئەم خاڵە وا دەردەکەوێت کە چارەسەر بووبێت. پاشان بە بایەخ پێدانەوە ئەوەشی باسکرد گوایە "گوێ بیست" بووە کە ویلایەتە یەکگرتووەکان لەوەدا بووە باڵیۆزێك لە قاهیرە دامەزرێنێت و ئەمریکییەکان لەم رووەوە راوێژیان بە بریتانیەکان نەکردووە. تۆمپسن دەڵێت، ئەگەر ئەمە راست بێت، ئەوە رەنگە دۆخەکە بە بارێکی باشدا بگۆڕێت. منیش لە وەڵامدا وتم لەکاتێکدا کە گوێم لە هیچ پلانێك نەبووە بۆ دامەزراندنی باڵیۆزێك لە میسر، بەڵام وا تێگەیشتووم کە لە دواجاردا ئومێدەوارین باڵیۆزمان لە هەموو وڵاتەکاندا هەبێت. تۆمپسن کۆك بوو لە سەر ئەوەی کە بیروبۆچونێکی تۆکمە هەیە و بەهیوایە بریتانیای گەورەش پەیڕەویی بکات. پاشان بەبایەخەوە ئەوەی دووپاتکردەوە کە مەسەلەیەکی گران نیە ئەنجامگیریی ئەوە بکەیت کە ویلایەتە یەکگرتووەکان بەنیاز نیە وەزیرێکی تر بۆ عێراق دابمەزرێنێت. من هیچم نەوت ئاماژە بێت بۆ ئەو باوەڕەی کە ئەم ئەنجامگیرییە هەڵەیە.

رۆبەرت ب. مێمینگەر
سکرتێری دووەمی کۆمیسیۆن
RBM / HD

کۆمیسیۆنی ویلایەتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا

بەغدا
18/ سێپتەمبەر/1945

(نهێنی)

گۆردن پ. میریام
سەرۆکی بەشی کاروباری رۆژهەڵاتی نزیك،
وەزارەتی دەرەوە، واشنتۆن دی. سی

بەڕێز گۆردن

ج. هـ. تۆمپسنی بەرپرسی بریتانی لێرە، دوێنێ بانگهێشتی کردووم بۆ گفتوگۆکردن لە بارەی راپۆرتێکی باڵیۆزخانەوە لە واشنتۆن لە سەر ئەوەی کە سەرۆکی بەشی رۆژهەڵاتی نزیکی وەزارەتی دەرەوە بە شێوەیەکی نارەسمی "هەندێ شتی" دەربڕیوە سەبارەت بە ئەگەری مەترسییەکانی دۆخی کورد و ئەو "پشتگیرییەی لە سوپای عێراق دەکرێت لە لایەن هێزە چەکدارەکانی بریتانیاوە". وەك دەزانن هێرشکردنە سەر کورد بەزۆری بە دەستخۆشی و دەست لەپشتدانی بریتانیا بەڕێوەدەچێت وەك لە یاداشتی 12/ سێپەمبەر/1945مدا هاتووە کە لەگەڵ نامەی ژمارە (897)ی 13/ سێپتەمبەر/ 1945دا، کە تێیدا تۆمپسن ئیددیعای ئەوە دەکات گوایە تەنها ئەو کاتە رەزامەندیی لە سەر هێرشەکە دەربڕیوە کە لە لایەن وەزیری ناوخۆوە پێشنیاز کراوە. بەهەرحاڵ، ئەگەر ئەمە ئاماژە بێت بۆ ئەوەی ئەگەر بریتانیەکان نمایشەکەیان دەست پێنەکرد و ئەگەر تووشی زەحمەتی هاتن لەگەڵ ئاراستەی ئەو هێرشەدا، ئەو دەمە دەگونجێ هەر لە سەرەتاوە خەفە و سەرکوتی بکەن. هێرشەکە بە هیچ شێوەیەك بە پێی پلان بەڕێوەناچێت و بەو پێیە تەنانەت هێند ساردوسڕە کە وای لە دیپلۆماتێکی وەك تۆمپسن کردووە بە تایبەتی هەستیار بێت بۆ هەر رەخنەیەك. بۆ خۆشبەختی من توانیم پەیوەندییەکی زۆر نزیك و دۆستانە لەگەڵ تۆمپسن دابمەزرێنم و قسە و گفتوگۆی لەگەڵ مندا پێدەچوو زیاتر هەوڵ و کۆشش بێت بۆ تێگەیشتن لە زیادەڕۆیی راپۆرتکاری لە لایەن کەس یان کەسانێکی نەناسراوەوە.

من بۆ تۆمپسنم روونکردەوە کە دەستەواژەی "بە هەندێك بایەخەوە تێبینی کراوە" زۆر کورت دەهێنێت لەگەڵ تێبینی کردن و نیگەرانیی لەوەی کە بە دڵنیاییەوە

به پرۆتێستێك له سەر سیاسەتی بریتانیا له بەرانبەر کورددا لەقەڵەم نادرێت. ئەوجا من پێم وت کەوا کۆکردنەوەی چوارده هەزار سەرباز له ناوچەیەکدا شتێك نەبوو که هەموو دوای نیوەڕۆیەك روودات و به رای من خۆی له خۆیدا ئەوه نەبوو ببێته هۆکارێکی "به هەند وەرگرتن" نەك بۆ کورد و عێراقی و بریتانییەکان بەڵکو بۆ هەر وڵاتێك بیەوێت دنیا ئاسووده و پێشکەوتوو بێت. پاشان من پێم لەوەنا که دەستەواژەی "له لایەن هێزه چەکدارەکانی بریتانیاوه پشتگیری دەکرێت" بێگومان زیادەڕۆییه چونکه جەنەراڵ و یاریدەدەره بریتانیەکانی له ژێر رکێفی حکومەتی عێراقدا بوون و تەنها بواری پێشنیازکردنیان هەبوو نەك فەرمانکردن. بەهەرحاڵ، من لێم پرسی ئاخۆ رازی نابێت ئەگەر جەنەراڵ رێنتن سەرکەوتوو نەبوو له راگرتنی هێرشی سوپای عێراقدا له ناوەڕاستی ئابەوه تا چواردەی سێپتەمبەر چونکه بارودۆخ بۆ عێراقییەکان بەشێوەیەکی بەرچاو خراپ دەبێت. ئەو له سەر ئەم رایه کۆك نەبوو و ئەوەشی وت که ئەگەر سوپای عێراق ئێستا هێرش بکات ئەوه کاردانەوەی له نزیك ئاکرێدا کارەساتاوی دەبێت.

تۆمپسن وەڵامەکەی خۆی پیشاندام که بۆ لەندەنی ناردبوو، وەك بیرم بێتەوە، کورتەیەك بوو سەبارەت بەوەی که مەلا مستەفا بووه به فەرماندەی باندێکی جەرده و هێرشەکه سەد له سەد کارێکی عێراقییه و ئەرکی سەربازیی بریتانیا تەنها راوێژ پێکردنه و فره جاریش پەیڕەویی پرس و رای ناکرێت. هەروەها چووه سەر هەڵسەنگاندنی ترسه دەربڕاوەکانمان که بارودۆخی کورد رەنگه ببێته هۆی تێکچوونی هاوسەنگی له رۆژهەڵاتی ناوەڕاستدا وەك "شتێکی بێمانا". من به ئازادانه پێم لەوەنا که ئەمەم به ئەنجامێکی خوازراو دانەناوه و بۆم روونکردەوه که ئەم ئەرکه تەواو رێگره له ئارەزووی سروشتی، چونکه ژمارەیەکی کەمی ئەفسەره هەواڵگرییەکانی، ناوبەناو مەترسی رووسیایان دەهێنایه ئاراوه. هەروەها پێیشم لەوەنا که دەرنەکەوتووه هیچ کەسێك به شێوەیەکی تایبەتی گرنگیی به شەڕی کورد و فارس بدات له ئێراندا که پێدەچێت ماوەی چەند مانگێك بێ گرێ و گرفت بەڕێوەچوبێت. بەهەرحاڵ من وا هەست دەکەم که هەر جەنگێك، چەند بچووکیش بووبێت، مەترسیدار بووه و تیۆری ناکۆکیی ناوخۆیی زیانێکی گەورەی بەرپاکردووه بۆ چەندین گەوره پیاوی بەدناو تەنانەت له مێژووی نوێشدا.

ئەنجام من بە تۆمپسنم وت کە تۆ بە شێوەیەکی بەرچاو ئارام و لە سەرخۆ و زیرەکانە بایەخت بە شتەکان داوە و ئەو وای هەست دەکرد زیادەڕۆییەکی لەو چەشنە کە روویداوە پێدەچێت بە هۆی خراپ تێگەیشتنێکەوە بووبێت لە لایەن ئەندامێکی ستافی باڵیۆزخانەی واشنتۆنەوە کە دەڵێت گوایە قسەی لەگەڵ کراوە.

ئەمە وایکرد ئەو تاڕادەیەك ببێتە بەرگریکار و وتی کەوا "ئەو راپۆرتانەی پێدەچوو واشنتۆن نیگەران بکەن" بە ئاشکرا لە ئێرانەوە دەهاتن. من مەسەلەکەم بەو بارەدا برد کە وەك تۆ سوپاسگوزاری ئەوەی کە لە کاتێکدا ئێمە بە دڵنیاییەوە هەموو کارێکی گونجاو دەکەین بۆ پێشخستنی بەرژەوەندییەکانمان، زۆر گرنگە و بەشێوەیەکی تایبەتیش پێویستە تەبا و گونجاو بین لەگەڵ بریتانییەکاندا. بەهەرحاڵ وا پێدەچوو بە تەواوەتی قەناعەتی بە هەموو شتێك کردبێت و وتی بە دڵنیاییەوە هیچ نیازێکی نەبووە کە من ئیحراج بکات، یان شتی لەو بابەتە، بەڵام ئەوەشی وت کەوا هەستی کردووە کەوا دەبێت سەرنجم بۆ مەسەلەکە رابکێشێت. منیش لای خۆمەوە، وام هەست دەکرد کە لە کاتێکدا هیچم دەست نەکەوت هیچیشم نەدۆڕاند. وا تێدەگەم کە کارێکی ئاقڵانەیە ئەم چیرۆکەت بە نامەیەکی شەخسی پێڕابگەیەنم و هیوادارم تۆش هەمان بۆچوونت هەبێت.

لەگەڵ رێزی زۆرم

دڵسۆزتان

رۆبەرت ب. مێمینگەر

4/ ئۆکتۆبەر/1945

رۆبەرت ب. مێمینگەر، ئێسکوایەر،
سکرتێری دووەم
کۆمیسیۆنی ئەمریکی
بەغدا.

بەڕێز بۆب

زۆر سوپاس بۆ نامەکەی 18/ سێپتەمبەرت، کە ئاگادارت کردمەوە لەبارەی گفتوگۆی رۆژی پێشترتەوە لەگەڵ بەرپرسی بریتانیدا سەبارەت بەو گفتوگۆیەی کە من لەگەڵ تاندیی باڵیۆزخانەی بریتانیا کردم لە 7/ سێپتەمبەردا.

پێموایە لە یاداشتی گفتوگۆکەدا دەردەکەوێت، کە لەوانەیە ئێستا پێتگەیشتبێت، کەوا زیاد لە قەبارەی خۆیت داوەتە تاندی. لە راستیدا ئەو لەم مەسەلەیەدا میشێڵ رایتی هەڵناوە کە بە عادەت ئێمە ئەم شتانەی لەگەڵ باسدەکەین بەڵام ئەزموونی لەگەڵ کاری دیپلۆماتیدا نیە و حاڵی حازر لە شاری ئیندیاناپۆلیسەوە هاتووە بۆ واشینتۆن، کە کونسوڵی بریتانی بوو تێیدا. لای خۆشمانەوە من ئەوپەڕی توانام بەکارهێنا بۆ ئەوەی گفتوگۆکە هێدی بکەمەوە. هەستی بنەڕەتیی ئێمە ئەوە بوو کە لەکاتێکدا ئەنجامەکان دیار نەبوون، بەڵام هێشتا شتەکان لە دەوری ئەوە دەسووڕانەوە تەمومژاوی بن و ئەگەر بە هەر هۆیەك بێت بریتانیەکان تووشی کێشە و گرفتی جیددی بوونەوە پێدەچێت داوای یارمەتیمان لێبکەن بە هەر رێگەیەك بێت. مەبەستی ئێمەش ئەوە بوو بریتانیەکان وریا بکەینەوە کە ئێمە بەئاگاین لەم مەسەلەیە و ئومێدمان وابوو کە بە هەر شێوەیەك بووە وایان بیر نەکردایەتەوە ئەگەری جۆراوجۆر پیادە بکەن و لێکدانەوەی وردیان بۆ بکردایە و رێکخستنی بەرژەوەندیی ئێمە رەنگە هۆکار بووبێت بۆ ئەوەی وابکەن.

ئەمە بۆ من وا دەگەیەنێت کە تۆ مەسەلەکەت بەوپەڕی باشی وەرگرتووە و من رێك دەمەوێت ئەوە ئیزافە بکەم کە بەتەواوی ئاگادارم لە پەیامەکانی کۆمیسیۆن سەبارەت بەوەی کە هێزە چەکدارەکانی بریتانیا پشتگیریی عێراقیەکانیان نەکردووە. لە راستیدا من بیرم دێتەوە کە تاندی لێی پرسیم ئاخۆ لەوە گەیشتووم کە بریتانیا پشتگیریی لەو چەشنەیان ئامادە کردووە و منیش بە نەگەتیڤ وەڵامم دایەوە.

هەڵبەتە ئەگەر ئێمە بە راستی لە سەر ئەم مەسەلەیە گەروگوڕ بین ئەوە نزیکبوونەوە و مامەڵەمان لەگەڵ بریتانیەکان دەکەوێتە ئاستێکی زۆر بەرزترەوە. لە روانگەیەکی ترەوە مشتومڕەکە لە سەر ئەوە بوو ئەگەر بە هەر شێوەیەك بووە شتەکان گەرم بوون، ئەوکاتە ناتوانرێت بوترێت ئێمە لە ئاست گۆڕانکارییەکاندا بێ ئاگاین.

رێز و سلاوی گەرمم بۆت هەیە و بەهیوام بەغدا فێنکی کردبێت و ئەم بەیانییە پلەی گەرما لێرە 34 بوو (فەهرنهایت ـ و)، ئەوەش زۆر زووە بۆ واشنتۆن لەم کاتەی ساڵدا.

دڵسۆزتان

گۆردن پ. میریام

کاروباری دەرەوەی ویلایەتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا

بەغدا، 27/ سێپتەمبەر/1945

(نهێنی)

ژمارە: 909

بابەت: ناردنی وەرگێڕانی بڵاوکراوەیەکی کۆمۆنیست کە بە کوردی و عەرەبی بڵاوکراوەتەوە.

بەڕێز جەنابی وەزیری دەرەوە, واشنتۆن دی. سی

گەورەم:

ئاماژە بە نوسراوی ژمارە (783) ی کۆمیسیۆن لە 21/ حوزێران/1945دا، شەرەفی ئەوەم پێبڕاوە وەرگێڕانی بڵاوکراوەیەکتان بۆ بنێچرم کە لە لایەن کۆمیتەی راپەڕاندنی پارتی کۆمۆنیستی عێراقەوە بڵاوکراوەتەوە. بە پێی بارەگای ناوخۆی دەزگای هەواڵگریی بریتانیا کە ئەم وەرگێڕانە هاوپێچەی ناردووە بۆ کۆمیسیۆن، سەدان کۆپی لەم بڵاوکراوەیە بە شێوەیەکی رووخێنەرانە لێرە بڵاوکراوەتەوە.

سەرنج دەدرێت کە بڵاوکراوەکە سکاڵای ئەوە دەکات ئەرکی باڵوێزخانە و سوپای بریتانی هاندانی پەلاماردانی کورد بووە لە پێناوی بەهێزکردنی کاریگەریی بریتانیا لەم ناوچەیەدا لە ریگەی بەرپاکردنی ناکۆکی لە نێوان عەرەب و کورددا و ئیدانەی ئەو دەنگۆ و واتەواتەی بریتانیا دەکات کە دەڵێت گوایە مەلا مستەفای یاخیبوو لە لایەن سۆڤییێتەوە هاوکاریی دەکرێت و بەیانەکە ئەم شەش داواکارییەی خوارەوەی تێدایە:

(أ) دەسبەجێ راگرتنی ئۆپەراسیۆنەکانی سوپا.

(ب) بەرەڵاکردنی تەواوی گیراوەکان کە بە هۆی ئەم هێرش و پەلامارەوە دەسگیر کراون.

(ت) هەڵوەشاندنەوەی ئەحکامی عورفی و سەربازی لە ناوچەی بارزاندا و گێڕانەوەی هێزەکانی عێراق بۆ سەربازگەکانی خۆیان.

(پ) ئەنجامدانی لێکۆڵینەوە لە ڕووداوەکانی بارزان و دادگایی کردنێکی ئاشکرای هاندەرانی.

(ج) هەڵگرتنی یاساکانی کوتوپڕی.

(ح) سزادانی ئەوانەی برەو بە واتەواتی درۆ دەدەن.

ژمارە کەمەکانی ئەم دواییەی ڕۆژنامەی (ئەلقاعیدە)، کە بڵاوکراوەیەکی نهێنیی حیزبی کۆمۆنیستە و لێرە مانگی دوو جار دەردەکەوێت، زۆر بەگەرمی پشتی کورد دەگرێت و بەعادەت زۆر بەتوندیش دژی بریتانیایە. بەهەرحاڵ، ئەم ڕۆژنامەیە بەردەوام پێ لە سەر مافی زیاتری کرێکارانی عێراق دادەگرێت و بەردەوام بریتانیا خەتابار دەکات لەمەڕ کێشەی کوردستان کە تەنها هۆکاری خراپە و ناعەدالەتیی ئیمپریالیزمی بەرهێناوە.

لەکاتێکدا ئەم هێرشانەی کۆمۆنیستەکان بۆ سەر بریتانیا و حکومەتی عێراق سەبارەت بە هێرش و پەلاماری دژ بە کورد هەندێك بایەخی خۆیان هەیە، تا ئەو ئاستەی هەوادارانی ناوخۆی حیزبەکە دەگرێتەوە و هێشتا هەر بەڵگە نیە لە سەر هاندان و پشتگیریی سۆڤییەت بۆ بارزانییەکان.

لەگەڵ ڕێزی دڵسۆزتان

ویلیەم د. مۆرلاند

کاربەدەستی بەرپرسی کاتی

هاوپێچ:

- وەرگێڕانی بڵاوکراوەی پارتی کۆمۆنیست کە بە کوردی و عەرەبی بڵاوکراوەتەوە.
- فایلی ژمارە: 800

WDM / HD

پاشکۆی نامەی ژمارە: 909

رۆژی 27/ سێپتەمبەر/1945

بابەت: ناردنی وەرگێڕانی بەیاننامەی پارتی کۆمۆنیست کە بە کوردی و عەرەبی بڵاوکراوەتەوە.

28/ سێپتەمبەر /1945

مەسەلەی بارزان

میللەتانی ئازادی جیهان جەنگی سامناکیان تاقیکردووەتەوە و ملیۆنان رۆڵەی خۆیان کردووەتە قوربانی و پارەیەکی هێجگار زۆریان خەرجکردووە بۆ راماڵینی ترس و تیرۆری نازی و دابینکردنی نان و ئازادی بۆ گەلان. گەلی عێراق ـ بە عەرەب و کوردەوە ـ کۆششی زۆر گەورەیان کردووە لەم رووەوە و هەموو سەرچاوەکانی وڵاتیان خستووەتە خزمەتی کۆششی جەنگەوە. گەلی عێراق ئەم کارەیان تەنها بۆ تێکشکاندنی دڕندەی فاشی و رەفتارەکانی نەکردووە لە ئەوروپادا بەڵکو بۆ رزگارکردنی وڵاتەکەمان بوو لە دەست کارو کردەوەکانی تیرۆریستیی فاشی و پیلانەکانی ئیمپریالیزم بووە کە وای لە میللەتی ئێمە کردووە دژ بە یەکتر بوەستنەوە. هەروەها ئەمەشی بۆیە کردووە کە رێگە بە بڵاوبوونەوەی بیروباوەڕی نیشتمانی و ئاینی نەدات و هەروەها بۆ رزگاربوون لەو ئەرکە سەربازیانەی کە حکومەتەکەمان رێکیدەخات کە لە زۆربەی حاڵەتەکاندا لە لایەن ئیمپریالیستەکانەوە پشتگیری دەکرێت و بەهەمان شێوەش یاساکانی ئەحکامی عورفی کە لە ماوەی دە ساڵی پێشووەوە بەردەوامە.

دەستدرێژیی دیکتاتۆرەکان بۆسەر گەلانی ئەوروپا زۆر بە دڕندانە و بەربەریانە وەسفکراوە و لەهەمان کاتدا هێرشە ترسناکەکان بۆ سەر عەشیرەتە کورد و عەرەبەکانمان وەك ئەرکێکی سزادانی دیموکراتی لەقەڵەم دەدرێت. ئەم هێرش و

پەلامارانەی کە ئێستا دەستیان پێکردووە هەڕەشەن بۆ سەر بوون و مانی وڵات و گەلی عێراق بەرەو تێکشکان دەبات و بگرە دەبێتە هۆکاری شەڕێکی ناوخۆ.

لە هەر کاتێکدا جموجوولێکی سەربازی لە رابردوودا لە دژی عەشیرەتە کورد یان عەرەبەکان کرابێت واتەواتی ئەوە هاتووەتە ئاراوە کە ئەوە بریتانیا بووە هانی یاخیبوونی داوە. سەبارەت بە مەسەلەی بارزانیش ئەوە حکومەت بووە کە دەستپێشخەر بووە و هێزەکانی ناردووەتە سەریان و ئەم هێزانە تەیار و توندوتۆڵ بوون و بە دوا چەك و تفاقی بریتانی پڕچەك کراون. بە پێی ئەو بەڵگە و زانیاریانەی کە لە لایەن گەلێك کەسەوە کۆکراوەتەوە دەرکەوتووە ئیمپریالیستە بریتانییەکان بوون کە فەرمانی هێرشکردنە سەر بارزانییەکانیان داوە.

حکومەتی عێراق لە سەر فەرمانی باڵوێزخانەی بریتانیا و کۆمیسیۆنی سەربازیی بریتانی ئەم یاخیبوونەیان دروستکردووە. بەکرێگیراوانی کوردیش، چەشنی تۆفیق وەهبی و مەعرووف چیاوك و نوری باویل و کەسانی تر یارمەتیی ئەم هێرش و پەلامارە دەدەن و داوا لە کوردەکان دەکەن شەڕی بارزانییەکان بکەن. حاڵی حازر ئەڵقە لەگوێ عەرەب و کوردەکانی ئیمپریالیزم دەیانەوێت ئەم رووداوە بە هەل وەربگرن بۆ وروژاندنی هەست و سۆزی کورد دژ بە عەرەبەکان و هی عەرەبیش دژ بە کوردەکان و باس لەوەش دەکرێ کە کار بۆ هەڵگیرسانی شەڕ دەکەن لە نێوان هەردوو گەلە سەرەکیەکەی عێراقدا.

ئیمپریالیستەکان و حکومەتی ناوخۆ وایدەگەیەنن کە مەلا مستەفا چەك و تەقەمەنی لە سۆڤییێت وەردەگرێت لە سنوورەوە. ئەوان سیخوڕەکانی خۆیان بەملاو بەولادا بڵاوکردووەتەوە بۆ دەستاودەست پێکردن و برەودان ئەم واتەواتانە لە ناو خەڵکی ئاساییدا بۆ ئەوەی ئامادەی قبووڵکردنی هێرش و پەلاماریان بکەن بۆ سەر بارزانییەکان. ئەم چەشنە کارانە بە شێوەیەکی سروشتی نوشوستی دێنن چونکە پیاوانی هۆشیاری گەلی کورد و عەرەب هەرگیز باوەڕ بەم درۆ و دەلەسانە ناکەن. بریتانییەکان هانی حکومەتی ئێران دەدەن دژ بە کوردەکانی ئێران وەك چۆن لە عێراقدا کردیان و لەمەدا نیاز و مەبەستیان زۆر روونە. ئەوان دەیانەوێت کاریگەرییان لەم ناوچەیەی جیهاندا بەهێز بکەن بە کوشتنی گیانی ئازادی و رزگاری لەناو کوردەکاندا و

بەرپاکردنی هۆکاری رق و ناکۆکی لە ریزی کوردەکان و ئێرانییەکان لە ئێراندا و لە ریزی کورد و عەرەبیش لە عێراقدا.

حیزبی ئێمە، حیزبی کۆمۆنیستی عێراق ناڕەزایی خۆی رادەگەیەنێت سەبارەت بە هێرش و پەلاماری حکومەت بۆ سەر عەشیرەتی بارزانییەکان و گوندە کوردنشینەکانی تری دراوسێیان، هەروەها ئیدانەی گرتنی کەسایەتییە کوردە دیارەکان دەکات و بەهەمان شێوەش ئەو ئۆپەراسیۆنانەی لە لایەن سوپای عێراقەوە جێبەجێدەکرێت ـ ئەو سوپایەی کە بۆ بەرگریی نیشتمانی دامەزراوە.

حیزب پێ لە سەر ئەم داواکارییانەی خوارەوە دادەگرێت:

(أ) دەسبەجێ وەستاندنی ئۆپەراسیۆنی سەربازی دژ بە بارزانییەکان.

(ب) بەردانی هەموو ئەوانەی لە ئەنجامی رووداوەکانەوە دەستگیرکراون.

(ت) هەڵوەشاندنەوەی یاسا سەربازییەکان لەم ناوچەیەدا و گێڕانەوەی هێزەکان بۆ سەربازگەکانی خۆیان.

(پ) ئەنجامدانی لێکۆڵینەوە بۆ دۆزینەوەی هۆکارەکانی ئەم رووداوە و دادگایی کردنی هاندەران بەئاشکرا لە لایەن دادگای مەدەنییەوە بۆ ئەوەی خەڵك ئەم ئاژاوەگێڕانەی بۆ دەربکەوێت.

(ج) هەڵوەشاندنەوەی یاساکانی کوتوپڕی.

(ح) سزادانی ئەوانەی واتەواتی درۆ بڵاودەکەنەوە.

حیزبی شیوعیمان داوا لە تەواوی عێراقییەکان دەکات بە عەرەب و کورد و ئەوانی ترەوە هەوڵ بدەن بۆ بەئەنجامگەیاندنی ئەم داواکارییانە و بەگژ هەموو ئەو پڕوپاگەندە و چالاکیانەدا بچنەوە کە رەنگە لە دواجاردا میللەتی عێراق بهاوێژنە نێو ئاگری ئیمپریالیزمەوە.

کۆمیتەی راپەڕاندن

کاروباری دەرەوەی ویلایەتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا

بەغدا، 4/ ئۆکتۆبەر/1945

نهێنی

ژمارە: 916

دروستبوونی کۆمەڵەیەکی دژە زایۆنی لە بەغدا

بەڕێز جەنابی وەزیری دەرەوە، واشنتۆن دی. سی

گەورەم:

ئاماژە بە نووسراوی کۆمیسیۆن ژمارە (896) لە 12/ سێپتەمبەر/ 1945، شەرەفی ئەوەم پێبڕاوە راپۆرتی ئەوەتان بۆ بەرز بکەمەوە گرووپێکی ناوخۆی جوولەکە، کە زۆربەیان وەك دەوترێت لە نێوان تەمەنی 18-25ساڵدان، حاڵی حازر لە هەوڵی ئەوەدان کە کۆمەڵەیەکی دژە زایۆنی لە بەغدا پێکبێنن. وەك ژمارەیەك سەرچاوە ئاماژەی پێدەدەن لەبارەی ئەم رێکخراوەوە کە دوو سەرکردەی دەرکەوتووی جوولەکەکانی بەغدا، داود سەلمان و شالۆم دەروێش، سکرتێری گشتی کۆمیونیتیی جوولەکەن، لەم بارەیەوە چاوپێکەوتنیان لەگەڵ کراوە و لە کاتێکدا هیچیان نەکردووە بۆ هاندانی ئەم بزووتنەوە دژە زایۆنیستیە لێرە، هیچیشیان نەکردووە بۆ بەرەنگاربوونەوە و بەرپەرچدانەوەی. لە راستیدا ئەوان ئەوەشیان خستە سەر کە لە کاتێکدا کۆمەڵەی پێشنیازکراوی دژە زایۆنیست زیاتر ئەگەری هەیە کۆمۆنیست بێت و گومانی تێدا نیە گرووپێکی چەپڕەوی توندن بەڵام خزمەتی مەبەستێکی زۆر بەسوودیان کردووە بۆ بەدەستهێنانی لێدوان لە سیاسەتمەدارە لۆکاڵە باڵادەستەکان کە جێی متمانە و دڵنیاکەرەوەن لەناو جوولەکەکانی بەغدادا. لەم رووەوە، من سەرنجی بەیان و راگەیەنراوە نوێکانم داوە لە رۆژنامە و راگەیاندنەکاندا لە لایەن ئەو جۆرە پیاوانەوە وەك حەمدی پاچەچی، مەولوود پاشای موخلیس و سیناتۆر و سەرۆکی پێشتری ئەنجومەنی نوێنەران رەزا شبیبی و وەزیری پێشتری پەروەردە و سەرۆکی

پێشووی ئەنجومەنی پیران سەعدون ساڵح و ئەندامێکی دەرکەوتووی ئەنجومەنی نوێنەران سەید عەبدولمەهدی کە یەکێکە لە کاریگەرترین شیعەکانی عێراق و وەزیرێکی پێشتری پەروەردە و نوێنەرێك ـ لە ژێر کاریگەریی ئەوەدا کە عەرەب و جوولەکەکانی عێراق دەمێ ساڵە بە ئاشتی پێکەوە دەژین و بێگومان دەشیانەوێت هەروا بەردەوام بن و هەستی دوژمنایەتی دژ بە جوولەکەکانی عێراق لە ناو عەرەبەکانی عێراقدا نیە و جوولەکەکانی عێراق هاوولاّتی رەسەنی ئەم ولاّتە مەزنەن .. تاد.

بەرێزان سەلمان و دەرویش باس لەوە دەکەن کە رێکخەران و سەرکردەکانی بزووتنەوەی دژە زایۆنیست لێرە، کە ئێستا نزیکەی پەنجا ئەندامی هەیە، مەسرور قەتتان کە ئەندامی دەستەی نووسەرانی رۆژنامەی "ئەلشەعب"ی تا پەری ئەوپەڕ سەر بە سۆڤییێتە و ئیبراهیم ناجی یە کە کارمەندێکی بچووکی کۆگایەکی ناوخۆی دەرمانە. وەك ئەوان دەڵێن باوکی قەتتان پارێزەر و خاوەن ملکێکی زۆر بەرچاوە، لە کاتێکدا ناجی (پێگەیەکی کۆمەلاّیەتیی وای نیە). ئەوان ئەوەش دووپات دەکەنەوە کە سەرکردەکانی کۆمەڵەکە داوای مافی رێکخستنی یاساییان کردووە وەك "کۆمەڵەیەك" بەلاّم بڕوایان بەوە نیە کە ئەم مافەیان بدرێتێ چونکە حکومەت لەوە دەترسێت ببێتە رووپۆشێك بۆ چالاکییە کۆمۆنیستیەکان.

داود سەلمان باس لەوە دەکات کە باڵیۆزخانەی بریتانیا بە شێوەیەکی نارەسمی لێکۆڵینەوەی لەوە کردووە کە بۆچی جوولەکەکانی ناوخۆ بیر لە کۆمەڵەیەکی دژە زایۆنیستی دەکەنەوە و وەلاّمی جوولەکەکانیش ئەوە بووە کە هیچیان نیە لەپێناو یان دژ بەم ئایدیایە چونکە کۆمیونیتی جوولەکە لە بەغدا قەوارەیەکی ناسیاسییە. سەلمان لە سەری دەڕوات و دەڵێت کە جوولەکەکان سوود لەم هەل و دەرفەتانە وەربگرن بۆ ئەوەی تەئکید لە بریتانیەکان بکەن کە جوولەکە لە عێراقدا تووشی هیچ زیانێکی راستەقینە نابن بێ رەزامەندیی بریتانیا.

لەم رووەوە سەلمان ئیشارەت بەوە دەدات کە دوو هێرشی تۆکمە و چەندین هێرشی پڕ واتەوات کراونەتە سەر ژنانی جوولەکە لە مانگی رابردوودا لە لایەن مووسڵمانە شەڕخوازەکانەوە. لەهەر حاڵەتێکدا هێرشەکە بە سانایی بریتی بووە لە تووڕهەڵدانی ئەسید بۆ سەر جل و بەرگی ئافرەتان بێئەوەی ژنە هێرش بۆ سەرکراوەکان

ئاگاداربن. سەلمان ئیددیعای ئەوە دەکات، کە مێردی یەك لەو ژنانەی ئەو کارەیان لەگەڵ کراوە مەسەلەکەی گەیاندووەتە پۆلیس کە هیچی بۆ نەکردووە. هەندێك جوولەکەی تریش پێیانڕاگەیاندم کە ئەوان لە ترسێکی بەردەوامی دووبارە بوونەوەی هەمان کردەوەی شەڕخوازانەی تردان.

ئاماژە بۆ نووسینی دژە سامی لە گۆڤاری عالەمولغەد(عالم الغد ـ جیهانی سبەینێ)ی عێراقیدا، کە لە پاشکۆی ژمارە (896) ی 12/ سێپتەمبەر/ 1945دا نێردراوە، سەلمان دەڵێت کە جوولەکەکانی ناوخۆ بڕیاریانداوە دژ بە سەرچڵی ئەو بەیت و باوە بوەستنەوە کە دەخرێتە پاڵ پڕۆتێستی هێمنانەیان لە سەر پاچەچیی سەرۆك وەزیران. بەهەرحاڵ، جوولەکەکان ناخۆشحاڵیی خۆیان دەربڕیوە لە هەردوك موحەڕیڕی بڵاوکراوە سەرکۆنەکارەکە و نووسەری نامەکە کە فازڵ جەمالیی بەڕێوەبەری گشتیی کاروباری دەرەوە بوو. لە واقیعدا گۆڤارەکە پۆزشی خۆی هێناوەتەوە لەمەڕ ئەم چیرۆکە و رایگەیاندووە کە لە لایەن فازڵ ئەحمەددەوە نووسراوە و جوولەکەکان پێ لە سەر ئەوە دادەگرن کە ئەمە کەسێکی تەواو خەیاڵییە. هەروەها گۆڤارەکە نامەیەکی بڵاوکردووەتەوە بە ئیمزای ف. أ، کە جوولەکەکان دەڵێن گوایە هی فازڵ جەمالییە کە جەخت لەوە دەکاتەوە کە نامەکەی جوولەکەکانی ناوخۆ بە بەڵگەوە بەرپەرچی دەدەنەوە خراپ لێکدراوەتەوەو جوولەکەکانی عێراق زۆر رێز لە خۆیان دەگرن.

لەگەڵ رێزی زۆرم

ویلیەم دی مۆرلاند
کاربەدەستی بەرپرسی کاتی

فایلی ژمارە: 840 ـ 1

RBM / HD

کاروباری دەرەوەی
ویلایەتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا

کۆمیسیۆنی ئەمریکی

بەغدا، 12/ ئۆکتۆبەر/1945

نهێنی

ژمارە: 928

ناڕەزاییینامەیەك لە لایەن بیست و هەشت ناوداری کوردی ناوچەی سلێمانییەوە کە نێردراوە بۆ نوێنەرانی ویلایەتە یەکگرتووەکان، بریتانیای مەزن، رووسیا، چین، فەرەنسا، لە بەغدا.

بەڕێز جەنابی وەزیری دەرەوە، واشنتۆن دی. سی

گەورەم:

بۆ تەواوکردنی پاشکۆی نامەی نوێنەری ژمارە (892) لە 6/ سێپتەمبەر/1945دا، شەرەفمەندم ناڕەزاییینامەیەك هاوپێچ بکەم کە لە لایەن بیست کەسی ناوداری کوردەکانی لیوای سلێمانییەوە مۆرکراوە و ئاڕاستەی نوێنەرانی حکومەتەکانی ویلایەتە یەکگرتووەکان، بریتانیای مەزن، رووسیا، چین، فەرەنسا کراوە لە بەغدا. ناڕەزاییینامەکە باس لەوە دەکات گوایە "حکومەتەکانی عێراق و ئێران ـ بە پشتگیریی حکومەتی دیکتاتۆری تورکیا"، میللەتی کوردی ئاشتیخواز کۆمەڵکوژ دەکەن و تکاکارە کە کۆمیسیۆنێکی نێودەوڵەتی پێکبێت بۆ لێکۆڵینەوە لە هۆکارەکانی ئەم زوڵم و ستەمانە و گوێ لە کێشە و گرفتی گەلی کورد بگرێت.

کاپتن ئەرخیباڵد ب. رووزڤێڵتی یاریدەدەری مولحەقی سەربازیی کۆمیسیۆن، کە تازە لە سەردانێکی یەك هەفتەیی لیوای سلێمانی گەڕاوەتەوە، باس لەوە دەکات کە خەڵکی ئەو ناوچەیە ناڕەزاییەکی زۆر دەردەبڕن لە کار و کردەوەکانی ئێستای

حکومەتی عێراق. ئەو دەڵێت کەوا دەسەڵاتدارانی عێراق لە کوردستان بە راشکاوی باس لە گرتنی کوردەکان دەکەن و لە کەمپی بەندکردندا زیندانیان دەکەن و دەنگۆیەکی بەربڵاوی ئیعدامکردنی بەکۆمەڵ هەیە لە پاش دادگایی کردنێکی خێرای سەربازی. بێجگە لەوەش باس لەوە دەکات کە دەسەڵاتدارانی عێراق ستەم لەو جووتیارە کوردە هەژارانە دەکات کە تووتن دەچێنن لە رێگەی رەتکردنەوەی پۆلێنکردنی تووتنەوە، هی ئەو ناوچانەی لێ بەدەر کە لە شوێنی دووردەستن و جووتیارەکان بە ئاسانی نایگەنێ. کۆپییەکی تەواوی راپۆرتەکەی کاپتن رووزڤێلت بەم زووانە رەوانەی وەزارەت دەکرێت.

لەم رووەوە مەسەلەیەکی گرنگە کە جی. ئێج. تۆمپسنی راوێژکاری باڵوێزخانەی بریتانی ئەمڕۆ بە ئەندامێکی دەستەکەی ئێمەی راگەیاندووە کە مامەڵەی کوردە مەدەنییەکان لە لایەن دەسەڵاتدارانی سەربازیی عێراقەوە لە ئێستادا بە شێوەیەکی گەوجانە سەخت و دڵڕەقانەیە و ژمارەیەك ئازاردانیش زۆر توند بوون و رەچاوی شێوازی یاساییان تێدا نەکراوە. بۆ نموونە، ئەو باس لەوە دەکات کە کوڕێکی گەنجی کورد بە خێرایی سزای مەرگی بە سەردا سەپێنراوە لە 12/ ئۆکتۆبەردا بە هۆی ئەوەی کە چەند یاردێك تەلی مسی دزیوە و هەفتەی داهاتووی بۆ دانراوە کە هەڵیبواسن، هەروەها دەڵێت کەوا باڵیۆزی بریتانی بەتەمایە لە 15/ ئۆکتۆبەردا ئەم مەسەلەیە لەگەڵ وەسیدا باس بکات. باڵیۆز نیازیەتی بە وەسی بڵێت کە دەتوانێت مەلا مستەفا یان هەر کەسێك لە تاقمەکەی بتوانێت بیانگرێت لە سێدارەی بدات، بەڵام بە توندی جەخت لە سەر ئەوە دەکات کە لە ئێستا بەدواوە دەبێت خەڵکی کورد زۆر نەرمتر مامەڵە بکرێن.

تۆمپسن رای وایە کە ئاستی ژیان و گوزەران بەگشتی لە کوردستاندا لە ئێستادا زۆر بەرزترە لە بیست یان تەنانەت دە ساڵ لەمەوپێش و ئێستا مەلا مستەفای یاخی روو لە کزییە و هۆیەك لەئارادا نیە کە بۆچی بەزۆری کوردە لاسارەکان ناتوانن ببنە بەشێکی ئاشکراو گرنگ لە خێزانی عێراقی. لەولاشەوە، مەترسیی ئەوەی هەیە کە بەردەوام بوونی ئەم شێوازانەی ئێستای ستەمکردن لە مامەڵەی دانیشتوانە کوردەکاندا لە چەند ناوچەیەکی دیاریکراودا رەنگە ببێتە هۆی یاخیبوونێکی گشتیی کوردەکان و دواجار حکومەتی عێراق دەسەڵاتی بە سەردا نەشکێت.

لەگەڵ ڕێزی زۆرم

ویلیەم د. مۆرلاند

کاربەدەستی بەرپرس

هاوپێچ:

سکاڵای داواکاریی کورد

فایلی ژمارە: 800

ناڕەزایینامەیەکی وەرگێڕدراو

1. **شکۆدار وەزیری دەسەڵات پێدراوی کۆماری ویلایەتە یەکگرتووەکان USA، بەغدا**
2. **شکۆدار باڵیۆزی پاشای خاوەن شکۆی بریتانیا.**
3. **شکۆدار وەزیری دەسەڵات پێدراوی کۆماری یەکێتیی سۆڤییێتی سۆشیالیست USSR.**
4. **شکۆدار وەزیری دەسەڵات پێدراوی کۆماری چین.**
5. **شکۆدار نوێنەری حکومەتی فەرەنسا.**

سەرکەوتنی نەتەوە یەکگرتووەکان بە خۆشحاڵییەوە لە کوردستان پێشوازیی لێکرا، لەبەر ئەو هیوایانەی میللەتی کوردی ستەملێکراو لە سەر ئەو سەرکەوتنە هەڵیچنیوە و لە بەر ئەوەش کەوا گەلی کورد ئومێدەوار هێزە دیموکراتخوازەکان مافی سروشتیی خۆی دەدەنێ لە ژیان و ئازادی. بەڵام زۆر بە سەر بۆڕخواردنی فاشیزمی ستەمکار و ملهوڕدا تێنەپەڕی کە کوردستان، لەم سەر تا ئەو سەری، بوو بە شانۆیەك بۆ بەربەریترین تاوان. ئەمجارەش خەڵکی کوردی ئاشتیخواز بوونەوە بە کەرەستەی کوشتن و بڕین، چەوساندنەوە و ئاوارەبوون، کە بە سەر هیچکام لە گەلانی ئێستا رزگاربووی ئەوروپادا نەهاتووە تەنانەت لە لوتکەی ستەمکاری و ملهوڕی نازییەکانیشدا. حکومەتەکانی ئێران و عێراق ـ بە پاڵپشتی حکومەتی دیکتاتۆری تورکیا ـ لەشکر و سوپای گەورە و پڕچەك بە چەکی نوێیان کردووەتە سەر خەڵکی بێدیفاع بۆ قڕکردن و لەناوبردنیان بێ هیچ گوناه و تاوانێك، بەخودا مەگەر داواکارییان بۆ مافی چارەنووسی خۆیان بە گوناه لەقەڵەم بدرێت یان سکاڵا کردنیان لەوانەی کە زوڵمیان لێدەکەن و لە سێدارەیان دەدەن بە تاوان بژمێردرێت.

لەم رۆژگارەدا، کە جیهان چاوەڕوانی هەڵاتنی بەرەبەیانی چەرخێکی نوێیە کە میللەتان و تاکەکان بەرەو ژیانێك هەنگاو دەنێن دوور لە ترس و ستەم و چەوساندنەوە و لە سەردەمێکدا کە جیهان ئاهەنگ دەگێڕێت بۆ بەزینی نازییەکان و تیۆرییە رەگەزپەرست و شۆڤێنییەکانیان، ئێمە دەبینین کە حکومەتەکانی تورکیا و ئێران و عێراق ئاسمانی کوردستان بە فڕۆکە دەتەنن کە مەرگ و کاولکاری بە سەر گوند و شوێنی نیشتەجێی پڕ ئاشتی و ئارامی تردا دەبارێنن و بۆمبەکانیان شار و دێهات

وێران دەکات و ڕەشاشەکانیان لاشەی منداڵ و پیرەمێرد و پیرەژنی بێتاوان بە سەریەکدا دەخات. حکومەتەکانی پێشوو دادگایی سەربازییان پێکدەهێنا و کەمپی گرتن و بەندکردنیان دادەمەزراند لە سەرانسەری وڵاتەکەدا و بێ هیچ تاوانێك و بێ دادگایی کردن خەڵکی بێتاوانی تێ فڕێدەدەن. ئەم ڕەفتارانە دەکرێت لە کاتێکدا وڵاتانی بەرەی دیموکراسی ئاهەنگی سەرکەوتیان بە سەر نازییەکاندا دەگێڕن و بە بەرچاوی جیهانی شارستانیدا ـ کەچی هیچ دەنگێك بەرز نەبووەوە دژ بەم کردەوە بەربەری و دڕندانەیە. کەواتە پێدەچێت لە خۆشیی سەرکەوتنندا جیهان پابەندبوونی خۆی لەبیرکردبێت سەبارەت بە گەلانی لاواز یان پێدەچێت بەڵێنەکانی خۆی فەرامۆش کردبێت. ڕەنگە بەم پێیە بێت جیهان ئەم گەلە ئازا و بوێرەی کردبێتە دوا قوربانیی کوشتارگەی جەنگ و فاشیزم.

هەڵبەتە ئێمە بە ناوی گەلی کوردەوە کە حوکمی قڕکردنی بە سەردا دراوە و بە ناوی ئازاری مرۆڤایەتییەوە کردەوە چەپەڵ و نائەخلاقییەکانی حکومەتەکانی عێراق و ئێران مەحکووم دەکەین لە کوردستاندا، کە بە پشتیوانیی تورکیا ئەنجامی دەدەن. ئێمە ئەم ناڕەزاییە بۆ بەڕێزتان بەرز دەکەینەوە و تکاکارین کە ڕەوانەی حکومەتی شکۆدارتانی بکەن بەو توانا و دەسەڵاتەی وەك ئیمزا کردوویەکی لائیحەی نەتەوە یەکگرتووەکان کە بەرپرسە لە بەگژداچوونەوەی   ستەم و نازیزم. ئێمە بە ناوی مرۆڤایەتییەوە داوایان لێدەکەین دەسبەجێ دەست بخەنە مەسەلەکەوە بۆ کۆتایی پێهێنانی ئەم مرۆڤ کوشتنە و پێکهێنانی کۆمیسیۆنێکی نیودەوڵەتی و ناردنی بۆ لای کوردەکان لە پێناوی لێکۆڵینەوە لە هۆکاری ئەم کۆمەڵکوژییە و گوێگرتن لە سکاڵا و داواکارییەکانی خەڵکی کورد.

ئەنجام، تکاکارین بایەخی تەواو بدەنە سکاڵاکانمان و هیوادارین هەر بە پشت و پەنای گەلانی بێدەسەڵات بمێننەوە.

(تێبینی: ئەم ناڕەزایینامەیە لە لایەن 28 کەسەوە ئیمزا کراوە کە ناو و ناسنامەیان لە لاپەڕەیەکی هاوپێچدایە).

ئەم لیستەی خوارەوە هاوپێچ کراوە بە ناڕەزایینامەیەکەوە و ناسنامەی ئەو کەسانەیە کە ناڕەزایینامەکەیان ئیمزا کردووە

ناو	کار و پیشە	شوێنی نیشتەجێ	یەکەی ئیداری
1ـ شێخ کەریم	خاوەن موڵك	هەڵەبجە	لیوای
2ـ شێخ ڕەشید شێخ محەمەد	=	=	سلێمانی
3ـ ئەنوەر جەمیل بەگ جاف	موڵکدار و پارێزەر	=	= =
4ـ مەحمود بەگ حوسێن بەگ	خاوەن موڵك	=	= =
5ـ محەمەد حوسێن بەگزادە	=	=	= =
6ـ ئەحمەد ساڵح جاف	سەرۆك عەشیرەتی جاف	=	= =
7ـ بورهان حامید جاف	پارێزەر و سەرۆك هۆزی جاف	=	= =
8ـ محەمەد کەریم	رابەری ئاینی	=	= =
9ـ محەمەد سەعید بەگزادە جاف	سەرۆکێکی عەشیرەتی جاف	=	= =
10ـ محەمەد قادر	سەرۆك عەشیرەتی گەلاڵی	=	= =
11ـ محەمەد عەلی کوڕی حوسێن بەگ	سەرۆکێکی عەشیرەتی جاف	=	= =
12ـ محەمەد مستەفا بەگ	سەرۆکی عەشیرەتی بارانکیا	=	= =
13ـ شێخ مەحمود کاکە شێخ	رابەری ئاییینی	=	= =
14ـ شێخ خالید شێخ جەمیل	=	=	= =
15ـ بابە ڕەسوڵ	=	=	=
16ـ محەمەد موفتی	=	=	= =
17ـ محەمەد حەسەن	سەرۆکی تیرەی تەرخانی	=	= =
18ـ محەمەد ساڵح	سەرۆکی تیرەی ڕۆغزایی	=	= =
19ـ بابە عەلی کوڕی شێخ مەحمودی	سەرۆکی عەشیرەتی بەرزنجە	سلێمانی	= =
حەفید زادە		=	= =
20ـ محەمەد کوڕی عەبدولرەحمان ئاغا	پیاوماقووڵی سلێمانی	=	= =
21ـ شێخ قادر شێخ سەعید	سەرۆك عەشیرەتی بەرزنجە	=	= =
22ـ مامە ڕەزا کوڕی حاجی مستەفا	سەرۆکی گرووپی هەقە	=	= =
23ـ ئیبراهیم حەفید زادە	سەرۆکێکی عەشیرەتی بەرزنجە	=	= =
24ـ ئیبراهیم ئەحمەد	پارێزەر	=	= =
25ـ ئیسماعیل حەقی شاوەیس	پیاوماقووڵی سلێمانی	=	= =
26ـ عەبدولرەحمان حاجی مەلا سەعید	= = =	=	= =
27ـ فایەق هۆشیار	پارێزەر	=	= =
28ـ سەعید ئەفراسیاب	پارێزەر و سەرۆکی هەورامی	=	= =

کاروباری دەرەوەی

ویلایەتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا

کۆمیسیۆنی ئەمریکی
بەغدا، 23/ کانوونی دووەم/ 1946
ژمارە: 1051

ناردنی یاداشتێك لە حیزبی رزگاریی کوردەوە بۆ سەرۆکی نەتەوە یەکگرتووەکان لە رێی کۆمیسیۆنی ئەمریکییەوە لەبەغدا.

بەڕێز و شکۆدار: وەزیری دەرەوە، واشنتۆن دی. سی.
گەورەم:

شەرەفمەندم کە هاوپێچ کۆپیی یاداشتێکتان بۆ بنێرم لە لایەن حیزبی رزگایی کوردەوە و لە رۆژی 18/ کانوونی دووەم/ 1946ئاڕاستەی سەرۆکی رێکخراوی نەتەوە یەکگرتوەکان کراوە بە چاودێریی ئەم کۆمیسیۆنە و نەخشەیەکی کوردستانیش وەك هاوپێچێك لەگەڵ یاداشتەکەدایە. هەروەها چەند کۆپییەکی ئەم یاداشتەش نێردراون بۆ باڵیۆزخانەی بریتانیا و کۆمیسیۆنەکانی سۆڤێیت و چین.

هەڵبەتە کۆمیسیۆن نەیتوانیوە زانیارییەکی ئەوتۆ بەدەستبێنێ لەبارەی پارتی رزگارییەوە، چ لە رێگەی پەیوەندییە سیاسییە عێراقییەکانیەوە، یان لە رێگەی هەواڵگریی بریتانییەوە. بەهەرحاڵ، وادیارە ئەمەش گەشەکردنێکی تری بزووتنەوەی سەربەخۆیی کوردە کە پێدەچێت بە شێوەیەکی چەسپاو لە هەرێمە کوردنشینەکانی عێراق و ئێران و تورکیادا بڵاوەی کردبێت. رەنگە هەندێ بایەخی مەسەلەکە لەوەدابێت کە یاداشتەکە بەزۆری رەخنە لەو بارە دەگرێت کە بە دەستێوەردانی بریتانی و ئەمریکی لەقەڵەم دەدا لە کاروباری ناوخۆی وڵاتانی تردا و بە ئاشکرا مۆرکێکی هەواداریی سۆڤێیتی پێوەیە.

لەگەڵ رێزی دڵسۆزتان

ئێدوین شۆنیریش

کاربەدەستی بەرپرسی کاتی

هاوپێچ:

- یاداشتێك بۆ سەرۆکی ڕێکخراوی نەتەوە یەکگرتووەکان UNO

لە 18/ کانوونی دووەم/ 1946

- نەخشەیەکی کوردستان

فایلی ژمارە: 800

هاوپێچی نووسراوی ژمارە: 1051
ڕۆژی 23/ کانوونی دووەم/ 1946
لە لایەن کۆمیسیۆنی ئەمریکییەوە لە بەغدا

کــۆپـــی

بەغدا، 18/ کانوونی دووەم/ 1946

یاداشتی حیزبی رزگاریی کورد

بۆ: خاوەن شکۆ سەرۆکی رێکخراوی نەتەوە یەکگرتووەکان لە رێی:
. نوێنەری ویلایەتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا USA لە بەغدا
. باڵیۆزی خاوەن شکۆی بریتانیا لە بەغدا
. نوێنەری یەکێتیی سۆڤییێت USSR لە بەغدا
. نوێنەری کۆماری چین لە بەغدا

حیزبی رزگاریی کورد خۆشحاڵە ئەم دەرفەتە بە هەل بزانێت کە ئەوپەڕی هیوای سەرکەوتن بخوازێت بۆ ئەم رێکخراوە گەورەیە بە سەرکردایەتیی ئێوە، بۆ هەموو ئەو ئەرکانەی لە ئەستۆیەتی، کە مژدەی پاشەڕۆژێکی پڕ خێر و خۆشی یان وێرانی و لەناوچوونی سەرجەمی مرۆڤایەتی لە ئەستۆی ئەمە. هەروەها بەهیوایە بنی هەموو بەردێك هەڵبداتەوە و پەی بە دەرد و ئازاری تەواوی میللەتان ببات، گەورە بن یان بچووك، بۆ ئەوەی هەوڵێك بدات چارەسەرێکی بەجێ و شیاو بدۆزێتەوە بە تایبەتی بۆ کێشەی راستەقینەی میللەتانی چەوساوە و ستەملێکراو بەجۆرێك کە ئەم هەسارەیە وا لێبکات هەموو مرۆڤایەتی تێیدا ئاسوودە بێت و هەروەها وا لە خۆی بکا کە ببێتە رێکخراوێکی نەمر و شکۆیەکی هەتاهەتایی بداتە کۆششەکانی لەپێناو نەوەکانی داهاتوودا.

حیزبی رگاریی کورد وەك رێکخراوێکی راستەقینەی نەتەوەیی بە ئەرکی سەرەکی خۆی دەزانێت کە باری پڕ نائومێدیی کورد روونبکاتەوە و باسی دەرد و مەینەتییان بکات لە ژێر رکێفی ئیمپریالیزم و حکومەتە دەسکەلاکانیدا کە بەرژەوەندییەکانیان جیهانی تووشی ئەم جەنگە سەخت و وێرانکەرە کرد. حکومەتە تۆتالیتارییەکانی تورکیا و عێراق و ئێران تا ئێستا بەو ئومێدەن کە لە رێگەی بەکارهێنانی هەموو هۆکارەکانی ژێردەستیانەوە کە نەهێڵن کۆیلە و ژێردەستە کوردەکانیان داواکارییەکانی خۆیان لەڕێی کەناڵە یاساییەکانەوە بخەنە بەردەمی ئەم رێکخراوە جیهانییە و وەك مرۆڤ داوای مافەکانی خۆیان بکەن و لەدەست چەوسێنەرانیان رزگاریان ببێت کە بەدرێژایی رۆژگارێکی سەخت تووشی هاتوون بە نائامادەگی رێکخراوێکی نێودەوڵەتیی دادپەروەری چەشنی رێکخراوی نەتەوە یەکگرتووەکان.

ئەم حیزبە کە بە ناچاری کاری ژێرزەمینی و نهێنی دەکات و لە حاڵی حازردا ـ تا ئەوکاتەی نەتەوە یەکگرتووەکان کارەکانی رێکدەخاتەوە ـ تەنها ئەوەی پێدەکرێت کە داواکارییەکانی بەرز بکاتەوە بە هاوکاری و یارمەتیی کۆمیسیۆنە بیانییەکان یان هەر دامودەزگایەکی تر بێت لە ئێران و سوریا. ئەم حیزبە گومانی نیە کە ئێوە زانیارییەکی قووڵتان هەیە لە سەر دۆخی ئێستا و رژێمە نادیموکراتییەکانی تورکیا و ئێران و عێراق و رەفتارە سزاکارییەکانیان لەگەڵ میللەتی کورددا کە خاکەکەیان دابەشکردووە و حوکمی دەکەن.

پەیماننامەکانی ئاشتیی پاش جەنگی جیهانیی یەکەم و پەیماننامەکانی دوای ئەوەش بە زەبری هێز کوردستانیان دابەشکردووە لە نێوان هەر چوار دەوڵەتی تورکیا و ئێران و عێراق و سوریادا بێ هیچ پرس و رایەك بە کورد بۆ پاراستنی بەرژەوەندییەکانی ئیمپریالیزم و بەهێزکردنی خۆیان لە رۆژهەڵاتی ناوەڕاستدا. ئەم دەوڵەتانەی لای خۆیانەوە حوکمی دیکتاتۆریانەی خۆیان سەپاندووە بە سەر ئەم گەلە ئاشتیخوازەدا و هەموو جۆرە کردەوەیەکی سەرکوتکردن و داپڵۆسین بەکاردەهێنن بۆ بێبەشکردنی لە ئازادی و مافە بنەڕەتیەکانی وەك ئاخاوتن و نووسین بە زمانی خۆیان و دەربڕینی بیروڕای خۆیان بە ئازادی. کوردەکان بە شێوەیەکی سروشتی ئەم دابەشکردنە پڕ سەرشۆڕییەیان قبووڵ نەکردووە و رێگایەکی زۆر ئاشتیخوازانەیان گرتووەتەبەر بۆ

قەناعەت پێکردنی جیهان بە رەوایی مەسەلەکەیان، بەڵام بۆ بەدبەختی تەواوی ئەو هەوڵ و کۆششانە بە شکست کۆتاییان پێهاتووە چونکە ئیمپریالیزم ئامادە نەبووە گوێ لە دەنگ و داواکارییان بگرێت و سەرەڕای ئەوەش هەوڵیداوە کە نەهێڵێ ئەم داوایانە بگاتە جیهانی دەرەوە. هەڵبەتە کوردیش لە پاش شکستهێنانی ڕێگاکانی ئاشتیخوازانەیان پەنایان بردووەتە بەر ڕێگەیەکی کارای شۆڕش کردن دژ بە تورکیا و ئێران و عێراق، ئەوە ماوەی بیست و پێنج ساڵە، لە پێناوی لابردنی ئەم ملهوڕی و دەستدرێژییە لە سەریان.

لە تورکیادا کوردەکان گەلێك جار شۆڕش و بەرخودانیان بەرپاکردووە لە نێوان هەردوو جەنگی جیهانیدا. بەناوبانگترینی ئەم شۆڕشانە ئەوانی شێخ سەعید لە ساڵی1925دا و ئیحسان نوری پاشا لە ساڵی1930دا و دەرسیم لە ساڵی 1938دا گەیشتنە ترۆپك. بەڵام حکومەتی کەمالیستی دیکتاتۆری کە کرۆکی فاشیزم بوو توانی سەرکوتیان بکات بە هاوکاری و یارمەتیی بریتانیای مەزن و فەرەنسا و سەرکردەکانیان لە سێدارە بدات و خەڵکی کوردی بێتاوانیش پەرت و بڵاو بکاتەوە. ئەمە لە کاتێکدا دەکرا بێ ئەوەی کەس بڵێ کە ئەم شۆڕشانە وەلامێك بوون بۆ سیاسەتی چەوت و ناڕەوای حکومەتی کەمالیست کە تاقە ئامانجی قڕکردن و لەناوبردنی میللەتی کورد بووە. هەڵبەتە کارێکی زۆر قورسە بە تەواوی باسی ئەو ڕێگە و شێوەیە بکرێت کە حکومەت چۆن ئەو سیاسەتەی جێبەجێ کرد لەمەڕ کوشت و کوشتار و ڕاگواستنی بەکۆمەڵی خەڵك لە زێد و مەڵبەندی خۆیانەوە بۆ شوێنە دوورەدەستەکانی تر و قەدەغەکردنی زمانی دایك لێیان. لە ماوەی بیست و پێنج ساڵی ڕابردوودا کورد بە سەختی تووشی ستەم و چەرمەسەری بووە لە ژێر ڕکێفی ملهوڕیی تورکیادا و لە هیچ کوێیەك داواکاری و سکاڵای بەردەوامیان ڕەچاو ناکرێت. لە ڕاستیدا ئەمە بەدبەختییە کە جیهان لە سەر لێواری ئاشتییە و چەندین کۆنفرانس بەستراون بۆ باسکردن و چارەسەری کێشە و گرفتە جیهانییەکان کەچی کورد لە تورکیا ناتوانن دەنگیان بگەیەننە ئەم کۆنفرانسانە و سەرنج بۆ لای کێشە و مەسەلەکەیان ڕابکێشن پێ بە پێ لەگەڵ بنەماکانی دیموکراتی و هەلومەرجی لائیحەی ئەتلەنتیکدا. ئەمە زۆر ئاساییە لە وڵاتێکدا کە تاقمێك تاوانبار حوکم دەکەن و دژ بە بەرژەوەندیی خەڵك دەجووڵێنەوە. زۆر جێی داخە کە بریتانیای مەزن و ویلایەتە یەکگرتووەکانی

ئەمریکا حکومەتی تورکیا بە حکومەتێکی دیموکراتی لەقەڵەم دەدەن و ڕێگە بە نوێنەرانی دەدەن جێگەی خۆیان بگرن لە نێو وەفد و نوێنەرانی گەلانی ئاشتی و دیموکراتی خوازدا و نوێنەرایەتیی ستەمکاران و ملهوڕان بکەن لە ڕێکخراوی نەتەوە یەکگرتووەکاندا. بەم پێیە مەسەلەیەکی سەرسامکەر نیە کە بە هیچ جۆرێك دەنگی ئەو کوردانە نەبیسترێت کە دانیشتووی تورکیان و گوێ لە هیچ داواکارییەکی هاوشێوەی ئەو ئەرمەنیانە نەگیرێت کە لە بارودۆخی هاوشێوەی کورددا دەژین. لە دیمەن و بارێکی ئاوها دڵتەزێن و نائومێدیدا حیزبەکەمان داواکارە ئەم تاقمی تاوانباری کەمالیستە کە ناوی حکومەتی لە خۆی ناوە لاببرێت و میللەتی کوردیش مافی تەواوی سروشتیی خۆی و دەرفەتی تەواوی چارەی خۆنووسینی بدرێتێ.

لە ئێرانیش کورد بە هیچ شێوەیەك لە دۆخێکی لەوی تورکیا باشتر ناژی. شای ملهوڕ و حکومەتەکەی هەرچی ڕێگایە گرتوویانەتە بەر بۆ چەوساندنەوەی هەموو چەشنە ئازادییەکی مرۆڤ (لێرەدا چەند وشەیەك ناخوێنرێنەوە)، تاوەکو داگیرکردنی ئێران لە لایەن هێزە هاوپەیمانەکانەوە بە تەنها پاش ئەوە کورد کەوتە سەر ئەو باوەڕەی کە کاتی رزگاربوونیان نزیکبووەتەوە، بەو پێیە بە دڵ و بە گیان پشتگیریی هاوپەیمانانیان کرد و بەجارێ دەستیان دایە چەك دژ بە حکومەتی فاشیستی شا. کوردەکان کە لە زۆنی داگیرکردنی سوپای سووردا تەواوی مافەکانیان بەدەستهێناوە و تەواوی ئازادی و دەرفەتی ئەوەیان هەیە راوبۆچوونی خۆیان دەربڕن و دەتوانن فەرهەنگی خۆیان ببووژێننەوە. دواجار بە هەماهەنگی لەگەڵ هاووڵاتیە ناسیۆنالیستەکانی تریان لە ئازەربایجان توانییان حکومەتێکی ئۆتۆنۆمیی دیموکراتی دامەزرێنن کە مافەکانیانی تێدا بپارێزرێت و وەك نەتەوەیەکی جیاواز بناسرێن. کورد و هاووڵاتییە ئازەربایجانیەکانیان ئازادیی خۆیان دەگێڕنەوە بۆ دەستێوەرنەدانی یەکێتیی سۆڤییێت لە کاروبارەکانیاندا و ڕەتکردنەوەی پشتیوانی و هاوکاریکردنی حکومەتی ناوەندی. بەڵام زۆر جێی داخە کە دەسەڵاتدارانی بریتانیا لە زۆنی داگیرکردنی خۆیاندا بە شێوەیەکی ماددی و مەعنەوی پشتگیریی حکومەتی ناوەندیی تاران دەکەن بۆ سەرکوتکردن و داپڵۆسینی بزووتنەوەی رزگاریخوازی نیشتمانیی ئازەربایجان و بە مەبەستی دووبارە دروستکردنەوەی حکومەتی ناوەندی لەو ناوچانەدا. هەروەها ئێمە بە ناوی میللەتی کوردەوە ئەم هەلە بە گونجاو دەزانین بۆ ڕاگەیاندنی تەواوی

پشتیوانیمان بۆ حکومەتی دیموکراتی و ئۆتۆنۆمیی ئازەربایجان و لەهەمان کاتیشدا دەربڕینی ناڕەزاییمان بۆ کردار و سیاسەتی دەستێوەردانی هەردوو ئیمپریالیزمی بریتانیا و ئەمریکا و دەسکەلاکانیان لە حکومەتی کۆنەپەرستی تاران لە کاروباری حکومەتی ئۆتۆنۆمیی ئازەربایجان و ناوچە کوردییەکانی تری ئێران. ئێمە داواکارین کە بریتانیا و ئەمریکا وازبێنن لە دەستێوەردانی کاروباری ناوخۆی ئەو ناوچانە و داواکارین کە دانیشتووانی کورد ئازادیی دەربڕینی بیروڕای ئازاد و بڕیاردان لە چارەنووسی خۆیی بدرێتێ.

هەرچەندە لە عێراقدا (کە حیزبەکەمان خەباتی تێدا دەکات) بە ناو دەستوورەکەی مافەکانی کورد دەسەلمێنێت، بەلام حکومەتە یەك لەدوا یەکەکانی عێراق نکوولی لە مافەکانی کورد دەکەن و چییان توانیبێت کردوویانە بۆ سەرکوتکردنی هەر بزووتنەوەیەکی نیشتمانی و دیموکراتی. کاتێك جەنگی جیهانی بە سەرکەوتنی شکۆدار بۆ دیموکراسی کۆتایی هات گەلی کورد لە عێراقدا چالاکیی سیاسیی خۆی تازەکردەوە بۆ وەرگرتنەوەی مافە حاشا لێکراوەکانی، بەلام حکومەتی عێراق بە پشتیوانیی ئیمپریالیزمی بریتانی هەولدەدات هەر بزووتنەوەیەکی نیشتمانی سەرکوت بکات کە کورد لە رزگاری و مافی چارەی خۆنووسین نزیك دەکاتەوە. لە حالی حازریشدا هێرشێکی سەربازی کراوەتە سەر ناوچەی بارزان کە قەلای قایم و ناوجەرگەی نیشتمانی کوردە. مەسەلەکە بەرچاوە کە تا رادەیەك مەحال بوو بۆ ئەوان بەرەنگاری هێزەکانی حکومەت ببنەوە کە بە پالپشتیی چەك و جبەخانەی زەبەلاحی بریتانیا هێرشیان دەکرد، بۆیە نیشتمانپەروەران کشانەوە بۆ ئازەربایجان لە ئێران و کەوتنە چاوەڕوانیی گۆڕانکاریی بارودۆخی نێودەولەتی لە لایەن رێکخراوی نەتەوە یەکگرتووەکانەوە تاوەکو بتوانن بگەڕێنەوە بۆ شوێن و ماوای خۆیان. کاتێ کە نیشتمانپەروەران مەیدانیان چۆلکرد، حکومەتی کۆنەپەرستی عێراق کەوتە هەلگیرساندنی جەنگێکی دوژمنکارانە دەرهەق بە تەواوی گەلی کورد و بە تایبەتی دەستە نیشتمانی و پێشکەوتنخوازەکان، بە دامەزراندنی دادگای سەربازی لە هەموو ئەو ناوچە کوردنشینانەی کەوتنە بندەستی ئەفسەرانی کۆنەپەرستی سوپاوە و سەدان کەسی بێتاوان سزای مەرگ و زیندانییان بە سەردا سەپێنرا بێ هیچ سەلماندنێکی تۆمەتەکانیان، ئەوە نەبێ کە هەوادارییان دەربڕیوە لەگەل مەسەلە نیشتمانی و

دیموکراسییەکەدا و نارەزاییان لە هەڵوێستی حکومەت دەربڕیوە سەبارەت بە دانیشتووانی کورد. (لێرەشدا چەند وشەیەك ناخوێنرێنەوە). لابردنی کۆت و بەندی حکومەتە کۆنەپەرستەکەی ئێستا و گۆڕینی بە حکومەتێکی دیموکراتی کە ئازادیی دەستووریی بۆ هەموو عێراقییەکان دەستەبەر بکات هەل و دەرفەت دەڕەخسێنێت بۆ کورد لە عێراقدا کە مافی رەوای خۆیان دەستەبەر بکەن لەگەڵ ئازادیی تەواودا بۆ بڕیاردان لە چارەنووسی خۆیان.

لە دوادوایی جەنگی جیهانیی دووەمدا هیوای گەلە چەوساوەکان بووژایەوە و لەنێویشیاندا گەلی کورد کە لە پێشی پێشەوەی ئەو گەلانەوە بوو کەوا پشتیوانیی لە گەلانی هاوپەیمان دەکرد لە رۆژهەلاتی ناوەڕاستدا، دژ بە فاشیزم و هاوپەیمانەکانیان لە دنیادا. گەلی کورد هیوا و ئاواتی گەورەی لە سەر ئەو بەڵێنانە بنیاتنابوو کە لە لایەن دەوڵەتانی هاوپەیمانەوە پێیان درابوو بە پێی پێدراوەکانی لائیحەی ئەتلەنتیك و جاڕنامەی مۆسکۆ سەبارەت بە زەمانەت کردنی ئازادی بۆ گەلانی بچووك، بە مافی بڕیاردان لە چارەنووسی خۆیان و بەڕێوەبردنی کاروباری تایبەت بە خۆشیانەوە. ئەگەر گەلانی گەورە بەڵێنی درەوشاوە بدەنە گەلانی بچووك لە کات و ساتی سەغڵەتیدا و هەروا لێگەڕێن ئەو بەڵێنانە مرەکەبی سەر کاغەز بن و دەرەنجامیش لە خۆشیی سەرکەوتندا لەبیریان بکەن، ئەوا گەلانی بچووك وازناهێنن و وەك ئیمتیازێکی یاسایی تێیدەڕوانن بۆ داواکردن و بەرجەستە کردنی مافەکانیان.

حیزبی رزگاریی کورد گومانی نیە کە هەڵەکانی رابردوو دووبارە نابنەوە و هەموو میللەتان هێندە پەندیان وەرگرتووە ئەو سیاسەتە کۆنە رەتبکەنەوە کە ئامانج و مەبەستی چەوساندنەوە و بەکۆیلەکردنیان بوو. هەڵبەتە چاوچنۆکی و بەرژەوەندییەکانی ئەو سیاسەتە ئیمپریالیستییە بوو کە جیهانی لە هەردوو جەنگی جیهانیی گەورەدا بەو هەموو کاولکارییەدا برد. حیزبمان کە ئەم یاداشتە بۆ رێکخراوەکەتان بەرز دەکاتەوە هۆکارێکی گەورەی هەیە کە باوەڕی بە نیازپاکیتان هەبێت و بە خواستی چەسپاوتان بە کۆتایی هێنان و سنووردانانێك بۆ دەستدرێژکاریی ئیمپریالیزم. زۆر جێی خۆیەتی لێرەدا سەرنجتان رابکێشین بۆ ئەو راستییەی کە مەحاڵە ئاشتیی جیهان بەرقەرار بێت و مرۆڤایەتی رزگار بکرێت لە مەترسیی سەختی جەنگ تا ئەو کاتەی هەموو گەلانی ژێردەستی ئیمپریالیزمی قێزەون و چاوچنۆك رزگار و سەرفراز نەبن. حیزبمان بە ناوی

گەلی کوردەوە کە بە زۆر و زۆرداری ملکەچی حوکمی بێگانە کراوە، داوای وەدەرنانی ئیمپریالیزم دەکات لە وڵاتەکەمان و لابردنی چەوساندنەوە و ناعەدالەتیی ئەو حکومەتانەی ملکەچ و دابەشیان کردووە.

گەلی کورد جەخت لە سەر ئەوە دەکاتەوە کە دەبێت مافەکانی بگەڕێنرێتەوە وەك هەنگاوێکی پێویست و بنەڕەتی بۆ مافی چارەی خۆنووسین و سەربەخۆیی. نابێت ئەوەش لە یاد بکرێت کە میللەتی کورد توخمێکی زۆر سەرەکیی ئاشتییە لەم بەشە گرنگ و ستراتیجییەی جیهاندا و رزگاربوون و سەربەخۆییشی پشت بە مەودایەکی گەورەی ئاشتیی دەبەستێت لە رۆژهەڵاتی ناوەڕاست و وەك ئەنجامیش لە تەواوی دنیادا.

ئێمە بە هیواین کە سەردەمی ناعەدالەتی و کۆیلەیی بە سەرچووبێت و سەردەمێکی نوێ جێی گرتبێتەوە کە تیایدا سەرجەمی گەلان سەرفراز و ئاسوودە بن و مافی یەکسانییان هەبێت، سەرفرازییەك کە تێیدا گەلانی یەکگرتوو ماوەی شەش ساڵی سەخت و پڕ چەرمەسەری شەڕیان بۆ کرد.

ئەنجام هیوادارین ئەم یاداشتە بە چاوی بایەخەوە تێی بڕوانرێت و سوپاس بۆ ئێوەش.

کۆمیتەی ناوەندی

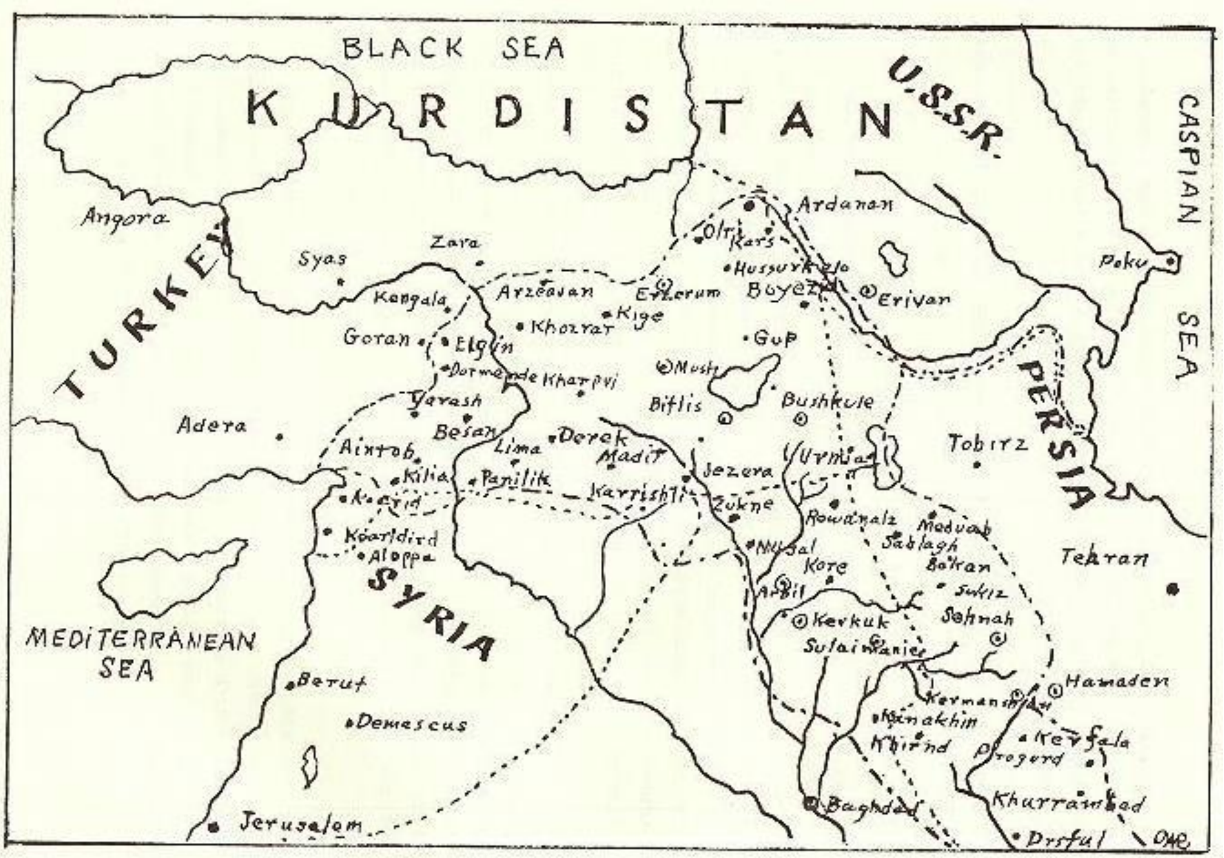

BLACK SEA
KURDISTAN
U.S.S.R.
CASPIAN SEA
TURKEY
PERSIA
SYRIA
MEDITERRANEAN SEA
Angora
Syas
Zara
Kongala
Goran
Elgin
Arzeavan
Khozrar
Kige
Erzerum
Olti
Kars
Ardanan
Boyez
Erivan
Poku
Gup
Mush
Bitlis
Bushkule
Urmia
Tobirz
Tehran
Adera
Yavash
Besan
Aintob
Kilia
Lima
Derek
Madit
Panilik
Karrishti
Jezera
Zukne
Rowanalz
Meduab
Sablagh
Bokan
Sukiz
Sehnah
Kore
Arbil
Kerkuk
Sulaimanie
Koarldird
Aloppa
Berut
Demescus
Jerusalem
Hamaden
Kerfala
Khirind
Khurramabad
Drsful
Baghdad

کاروباری دەرەوەی
ویلایەتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا

بەغدا، 23/ **کانوون دووەم**/ 1946
ژمارە: 1055

مشتومڕی ئەنجومەنی نوێنەران لەبارەی ئاژاوە و پشێویی ئەم هاوینەی دوایی لە کوردستاندا

بەڕێز جەنابی وەزیری دەرەوە، واشنتۆن دی. سی.
گەورەم:

شەرەفمەندم بەوەی راپۆرتی ئەوەتان بۆ بەرز بکەمەوە کەوا گفتوگۆ لە سەر راپەڕینی هاوینی ئەم دواییەی بارزانی کە بە شێوەیەکی بچڕبچڕ لە ماوەی دوو هەفتەی رابردوودا بەڕێوەچوو ئاڵوگۆڕی راوبۆچوونێکی باشی ورووژاند لە 19/کانوونی دووەم/1946دا، لە نێوان ماجید مستەفای نوێنەر و وەزیری پێشتری بێ وەزارەت بۆ کاروباری کورد و مستەفا عومەریی وەزیری ناوخۆی ئێستا کە بەگشتی پشکی شێری بەرکەوتووە بۆ بەزاندنی مەلا مستەفا. ماجید مستەفای ئەندامی ئەنجومەنی نوێنەران بە ئاماژەکردن بۆ بارودۆخی گشتیی عێراق و وتارەکانی نوێنەرەکانی تر کە بڵاوبوونەوەی گەندەڵییان لە عێراقدا ئیدانە کرد، قسەکانی خۆی دەستپێکرد.

لە باسکردنی جووڵانەوەکەی بارزانیدا، جەختی لە سەر ئەو پەیوەندی و دۆستایەتییە پتەوە کرد کە عەرەب و کورد پێکەوە دەبەستێ و داکۆکیی کرد لە نەهێشتنی تەواوی جیاوازییە ئیتنیکی و تائیفییەکان لە وڵاتدا. ئەوجا لە پاش چرکە ساتێك راوەستان وتی نامەوێت ئابڕووی کەسانێکی دیاریکراو ببەم، بەڵام سەرۆك وەزیران و وەزیری ناوخۆ هانی ئەوەیان دا کە قسە بکات و چی پێیە بیڵێت. ماجید مستەفای نوێنەر وتی مەبەستم وەزیرێکی دیاریکراوە (لێرەدا دەنگێك لەناو نوێنەرانەوە بەرز بووەوە ـ "کێیە؟ بیڵێ"). ئەویش ئاورێکی بە لای سەرۆك وەزیراندا

دایەوە و پێی وت "لەگەڵ تۆمە وگوێ بگرە و دەتوانیت پاش بەجێهێشنی پەرلەمان بمگریت".

پاشان ماجید مستەفا وتی کە دوو کەس، کە شێخ قادر و شێخ سەعیدن، لە سلێمانییەوە ویستوویانە سەردانی بەغدا بکەن و کاتێك گەیشتوونەتە کەرکوك گرتوونیانن و رەوانەی سلێمانییان کردوونەتەوە و لەوێ بەندیان کردوون. "کاتێك کە ئەم رووداوەم بیست بەدوایدا چووم و هەوڵمدا بەریان بدەم، بەڵام وەزیری ناوخۆ وتبووی پێی بڵێن ئەوانە تاوانبارن".

ئەو ویستی بە پێچەوانەوە ئەوە بسەلمێنێت کە تاوانباری و کردەوەی تر لە بەغدا و دەوروپشتی ئەنجامدەدرێن و حکومەت ناتوانێت لێکۆڵینەوەیان لە سەر بکات، بەڵام بە یاخی و هەواداری بیروباوەڕی نوێ تۆمەتباریان دەکات. (لێرەدا وەزیری ناوخۆ تووڕە بوو و داوای لە نوێنەرەکە کرد بە ئەدەبەوە قسە بکات). نوێنەریش لە وەڵامدا وتی "وا باس دەکرێت کە کوردەکان مەیلیان داوەتە رووس و کۆمۆنیستەکان و هیوای زۆریان پێیانە. ئەگەر وەزیری ناوخۆ نکوولّی لەمە دەکات، ئەوە جەمال بابان شایەتە. من دەڵێم ئایا کوردەکان کۆمۆنیستن؟ ئەوە ئەوان بوون کە بریتانییەکانیان لە بەندیخانەی کەرکووك دەرباز کرد و یارمەتییەکی چاکیان دان. کوردەکان جاران نازی بوون و ئێستاش کۆمۆنیستن! بۆچی؟ ئێوە چاوەڕێن گەنج و لاوەکان هەروا بە ئارامی بمێننەوە پاش ئەم هەموو کار و کردەوەیە؟".

پاشان ماجید مستەفا وەزیری بەرگریی بە ترسێکی بێ بنەما تۆمەتبار کرد کە رەنگە یاخیبوونی کوردەکان تێکەڵ بە بزووتنەوەی ئازەربایجان بێت. دوای ئەم رۆڵی وەزیری ناوخۆ هات و لە پاڵ قسە و باسی تردا وتی ئەو ئیددیعایە کە دەڵێت گوایە راپەڕینی مایسی1941 بە هۆی نائومێدیی خەڵکەوە بووە لە راستیدا مەسەلەیەکی نامۆیە و ماجید مستەفای نوێنەری لە راپەڕینی ساڵی 1941وە گلاند و ئیشارەتی بەوە دا کە داکۆکیکردنی ئەو نوێنەرە لەو بزووتنەوەیە ناڕاست بووە. ئەوجا ئەم روونکردنەوەیەی خوارەوەی دا لە سەر پەیوەندییەکانی نوێنەر لەگەڵ رووداوەکەی ساڵی1941دا:

"کاتێك وەسی گەیشتە بەسرە ژمارەیەك لە هاووڵاتیانی پیاوماقووڵ پەیوەندییان کرد بە ماجید مستەفاوە، کە ئەو دەمە موتەسەڕیفی لیوای عیمارە بوو و

داوایان لێکرد بێتە ژێر رکێف و فەرمانی وەسییەوە لە بەسرە. بەڵام ماجید مستەفا ئەوەی رەتکردەوە و هەر کە گەیشتە بەغدا و پرسیاری ئەوەی لێکرا کە بۆچی هاوکاری و هەماهەنگی لەگەڵ وەسیدا رەتکردووەتەوە، لە وەڵامدا وتبووی کە ئەو کوردە و نەیتوانیوە ئەوە بکات چونکە ئەگەر وایبکردایە (کوردەکان دۆزەخیان بۆ دادەخست)".

پاشان کاتێ کە وەزیری ناوخۆ هاتە سەر باسی مەسەلەی بزووتنەوەی بارزانی، ماجید مستەفا ویستی هۆڵی ئەنجومەنی نوێنەران بەجێبهێڵێت بەڵام وەزیر داوای لێکرد بمێنێتەوە. دواتر وەزیر وتی کە جارێکیان ماجید مستەفای نوێنەر پێی وتووە کە مەلا مستەفا و شێخ ئەحمەد لە سەر هەڵە بوون و ئەم ئامادە بووە بیانگرێت. ئەوجا وەزیر تێبینیی ئەوەی دا کە ئەو پیاوەی ئەم قسەیە بکات مافی ئەوەی نیە بڵێ راپەڕینەکە لە نائومێدیی خەڵکەوە سەرچاوەی گرتووە.

پاشان وەزیری ناوخۆ ماجید مستەفای نوێنەری بە لایەنگری کوردەکان تاوانبار کرد کاتێ وەزیری دەوڵەت بووە و بە ئیشارەتدان بەو کەسایەتییە کوردانەی لە لایەن ئەوەوە باسکراون کە ئەم پیاوانە دواتر تووشی لێکۆڵینەوە بوون و ئەو لێکۆڵینەوانە تەواو نەکراون کاتێك کە سلێمانییان بەجێهێشتووە و رۆیشتوون بۆ بەغدا. وەزیر لە سەری رۆیشت و وتی مەسەلەکە هێند گرنگ بوو کە راوێژکاری وەزارەتی ناوخۆی ناچار کرد بە شەخسی بچێت بۆ سلێمانی و لە شوێنی خۆی لە مەسەلەکە بکۆڵێتەوە و تا ئێستاش "ماجید مستەفای نوێنەر رێگە نادات هیچکام لە دۆست و برادەرەکانی لێکۆڵینەوەیان لەگەڵ بکرێت".

دواتر وەزیری ناوخۆ لەبارەی رووداوی مایسی1941وە دواو وتی کە لە لایەن گەلی عێراقەوە پشتگیریی لێنەکراوە و باشترین پیاوماقووڵ و سەرکردەکانی عێراق لایەنگریی بریتانیایان کرد لەو رووداوەدا. هەروەها باسی لەوەش کرد کە لە دوای هەڵگیرساندنی جەنگ پڕوپاگەندەی میحوەر بە شێوەیەکی چالاکانە سیاسەتی بریتانیایان قۆستەوە لە رۆژهەڵاتی ناوەڕاستدا. عێراق لەو سەردەمەدا گرفتاری هەژاری و دابڕان بووبوو لە بازاڕەکانی جیهان و ئەم بارودۆخە هاوکار بوو لە سەرکەوتنی پڕوپاگەندەی میحوەردا. پاشان وەزیری ناوخۆ گەیشتە ئەو ئەنجامەی کە کارێکی هەڵە بوو عێراقییەکان سزا بدرێن لە سەر رۆڵی شکستخواردوویان لە ئاژاوە و پشێوییەکانی

ساڵی1941دا لە کاتێکدا کە هێزە دیموکراتخوازەکان خۆیان بوون کە هەل و دەرفەتیان دا بە نازییەکان پڕوپاگەندەی خۆیان لە عێراقدا بڵاوبکەنەوە.

لەگەڵ ڕێزی دڵسۆزتان

ئێدوین شۆینڕیچ
کاربەدەستی بەرپرسی کاتی

فایلی ژمارە: 800

RB MEMMINGER / HD

کاروباری دەرەوەی
ویلایەتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا

بەغدا، 27/ مارت/1947
(نهێنی)
ژمارە: 1154

ناردنی وەرگێڕانی نامیلکەیەك کە لە لایەن کۆمەڵەی دەنگی راستیی کوردەوە بڵاوکراوەتەوە.

بەڕێز جەنابی وەزیری دەرەوە, واشنتۆن دی. سی
گەورەم:

بۆ تەواوکردنی برووسکەی ژمارە (132) لە کاتژمێر سێی پاش نیوەڕۆی ڕۆژی 15/مارتدا، شەرەفمەندم بە هاوپێچ کردنی وەرگێڕانی نامیلکەیەك کە تازە لە لایەن کۆمەڵەی دەنگی راستیی کوردەوە دەرچووە، دیارە بەشێوەیەکی بەرفراوان لە بەغدا بڵاوکراوەتەوە. لێرە لێکۆڵینەوە هیچ زانیارییەکی نەخستووەتە بەردەست لەبارەی پێکهاتەی کۆمەڵەی دەنگی راستییەوە، بەڵام هەموو ئەوانەی کە نامیلکەکەیان بینیوە کۆکن لە سەر ئەوەی کە بەهۆی چاکیی جۆرییەوە لە لایەن ڕێکخراوێکی کوردییەوە دەرکراوە.ئەم نامیلکەیە گرنگییەکی تایبەتی هەیە لە بەر ئەوەی بۆ یەکەمجار کۆمەڵەیەکی کوردی ئەو بارە دەورووژێنێت کە وای دادەنێت "پێویست بێت بۆ پارێزگاری کردنی ئاشتی" لەگەڵ حکومەتی عێراقدا. بە کورتی ئەو داواکاریانەی کورد ئەمانە بوون:

1. دامەزراندنی ناوچەیەکی ئۆتۆنۆمی کە کورد حوکمی خۆی بکات لە چوارچێوەی عێراقدا. بەهەرحاڵ، دەبێت سەرنجی ئەوە بدرێت کە نامیلکەکە بە روونی ئەوە دەردەبڕێت، لە کاتێکدا کە ئێستا وایدەبینێت ئۆتۆنۆمییەك لەناو دەوڵەتی عێراقدا گونجاوترین دۆخە و بە شێوەیەکی رەها ئەگەری دامەزراندنی دەوڵەتێکی کوردیی سەربەخۆی تەواو دێنێتە پێشەوە.
2. ئۆتۆنۆمی کۆنترۆڵی تەواوی کاروباری خوێندن و داوەری دەبێت و بە هەمان شێوەش ئیدارە ناوخۆییەکەی تەندروستی و کشتوکاڵ و پیشەسازی لەخۆ دەگرێت.
3. ئۆتۆنۆمی پابەندبوونی ئێستای حکومەتی عێراق دەسەلمێنێت و ئەوە دەخەملێنێت کە دوو لە سەر سێی داهاتی وڵات کە لە ئیمتیازەکانەوە (واتە ئیمتیازی نەوت ـ و) بەدەستهاتووە و دەکەوێتە ناو سنووری ئۆتۆنۆمییەوە تەنها بە پشکی خۆی دادەنرێت. ئەم خاڵە بە شێوەیەکی بەرچاو تایبەتە، چونکە کێڵگە گەورەکانی نەوتی کەرکووك و مووسڵ لە لایەن زۆرینەی کوردەوە بە بەشێك لە کوردستان دادەنرێن. بەم رەنگە و بەپێی ئەو سەروبەرگرتنەی پێویستن، ئەوە ئۆتۆنۆمیی پێشنیازکراوی کورد دوو لە سەر سێی ئەو داهاتەی بەردەکەوێت کە عێراق لەم ئیمتیازە بایەخدارەی نەوت دەستی دەکەوێت. بێگومان لە بارێکی ئاساییدا هیچ حکومەتێکی عێراق پێ لە ئاوها پێشنیازێك نانێت و شتێکی سەیرە کاتێك تێبینی دەکرێت کە ئێستا کوردەکان بانگەشەی داواکارییەك دەکەن بۆ پشکێك لە داهاتی مۆڵی نەوتی عێراق. وەك نووسراوی کۆمیسیۆنی ژمارە (1080) ی 6/شوباتدا هاتووە کە بڵاوکراوەکانی کۆمۆنیستەکان لە ناوچەکانی کەرکووك و مووسڵدا دابەش کراون، لەو بیروبۆچوونە دەدوێن کە قازانجی کێڵگە نەوتییە دەوڵەمەندەکانی کوردستان دەچێتە گیرفانی خەڵکی بریتانیاوە و دەبێت بگەڕێتەوە دەست خاوەنی راستەقینەی خۆی.
4. ئۆتۆنۆمی ئەنجومەنێکی نوێنەرانی دەبێت کە ئازادانە هەڵدەبژێررێت.

5. ئۆتۆنۆمی نوێنەری خۆی دەبێت لە ئەنجومەنی نوێنەرانی عێراقدا بەپێی یاسای هەڵبژاردنی ئۆتۆنۆمی و ڕێژەی دانیشتووانە کوردەکەی بۆ تێکڕا دانیشتووانی عێراق.

6. زمانی ڕەسمی لە دەزگا و دامەزراوەکانی حکومەتی ئۆتۆنۆمی و قوتابخانەکاندا دەبیّ کوردی بێت. هەڵبەتە عەرەبیش وەك زمانی دووەم دەخوێنرێت لە هەموو قوتابخانە عەرەبیەکاندا (ڕەنگە مەبەستی قوتابخانە کوردییەکان بێت ـ وەرگێڕ). ئەو پێشنیازەی کە کوردی وەك زمانی دووەم بخوێنرێت لە گشت قوتابخانە عەرەبیەکانی عێراقدا پێدەچێت گومانی ئەوەی لێبکرێت کە تەواوی بڵاوکراوەکە لە لایەن کەسێکەوە نووسرابێت کە گیانی نوکتە و گاڵتەجاڕیی تێدابێت.

7. تەواوی کارمەندانی ئۆتۆنۆمی دەبێت لە دانیشتووانی ناوچەکە بن، بەڵام لە حاڵەتی نەبوونی میلاکی لەبار و گونجاو ئەوە ئەفزەلییەت دەدرێتە عێراقییەکان.

8. ئۆتۆنۆمی کارمەندانی خۆی دەبێت لە هەموو لق و بەشەکانی حکومەتی ناوەندیی عێراقدا بە ڕێژەی دانیشتووانی ناوچەی ئۆتۆنۆمی و ئەو ڕێژەیەش بە سەرژمێرییەکی گشتی دیاری دەکرێت کە بۆ ئەم مەبەستە ئەنجام دەدرێت.

9. ئۆتۆنۆمی 15٪ ی داهاتی خۆی دەداتە حکومەتی ناوەندیی عێراق وەك پشك و هاوبەشی خۆی لە ئیدارەی ناوەندیدا.

10. بەڕێوەبردنی ئۆتۆنۆمی لە لایەن ئەنجومەنێکی وەزیرانەوە دەبێتکە لە ڕێگەی ئەنجومەنی نوێنەرانەکەیەوە و لە ئەندامەکانی هەڵبژێررێت.

11. ئۆتۆنۆمی مافی ئەوەی دەبێت کە ڕێککەوتننامە کولتووری و ئابوورییەکان ئیمزا بکات لەگەڵ هەر وڵاتێکی تردا و بەو جۆرەی گونجاوە بۆی لەگەڵ داهات و سەرچاوەکانیدا مامەڵە بکات و هەروەها بەخشینی ئیمتیاز بە هەر وڵاتێك کە ئەو ئیمتیازەی دەدرێتیّ و دەبێت لە لایەن ئەنجومەنی نوێنەرانی ئۆتۆنۆمییەوە ڕەزامەندیی لە سەر دەربڕێت. ئەم خاڵە بە دڵنیاییەوە کوردستانێکی ئۆتۆنۆمی پێکدێنێت لە ناو عێراقێکدا کە زۆر مایەی حەز و ئارەزووی رووسەکان دەبێت.

له ئه‌نجامدا ده‌بێ بگوترێ كه‌وا كۆمه‌ڵه‌ی ده‌نگی راستی به‌ڕاستی وا له‌ كورده‌كانی عێراق ده‌دوێت وه‌ك ئه‌وه‌ی داواكارییه‌كانیان ده‌بێت له‌ لایه‌ن حكومه‌تی عێراقه‌وه‌ جێبه‌جێ بكرێت بۆ پاراستنی ئاشتی، به‌ڵام بارودۆخه‌كه‌ به‌گشتی جێی ئومێد نیه‌.

جه‌یمس س. مووس

كاربه‌ده‌ستی به‌رپرسی كاتی

- هاوپێچ:

وه‌رگێڕانی بڵاوكراوه‌یه‌ك له‌ لایه‌ن كۆمه‌ڵه‌ی ده‌نگی راستیی كورده‌وه‌ ده‌رچووه‌. فایلی ژماره‌: 800

پاشکۆی نامەی ژمارە: 1154

27/ مارت/ 1946

بەغدا ــ عێراق

(وەرگێڕان)

دەنگی راستی

بڵاوکراوەیەکە لە لایەن گرووپی دەنگی راستییەوە ناوبەناو دەردەچێت.

ئێمە چیمان دەوێ؟

حاڵی حازر گفتوگۆ و مشتومڕ لە سەر مەسەلەی کورد روو لە زیادبوونە وەك ئەنجامێکی راپەڕینی کورد لە ناوچەی بارزان و بزووتنەوە دیموکرات و رزگاریخوازەگانی ئازەربایجان لە ئێران. ئەم مشتومڕانە رێگەی خۆیان لە لۆبییەکانی پەرلەمانی عێراقدا دۆزیوەتەوە کاتێ کە مەسەلەی خەرجییەکاندا دێتە پێشەوە و پەیوەندییان بە سەرکوتکردنی راپەڕینی کوردەوە هەیە لە بارزان و دەبنە مایەی قسە و گفتوگۆ لە پەرلەماندا. بە وپێیە ئەمە لە رێگەی لە سەر نووسینی چامەنییە عەرەبی و بیاییەنەکانەوە بۆ ئێمە روونبووەتەوە و بەهەمان شێوەش لە رێگەی مشتومڕی ناو پەرلەمانەوە کە جیهان بە گشتی و عێراق بە تایبەتی کەمتەرخەم بوون، یان خۆیان بە کەمتەرخەم پیشانداوە، لە ئاست گەلێك راستیدا کە وابەستەن بە داواکاری و خولیا و ئاواتەکانی کوردەوە. بەو رەنگە ئێمە بە ئەرکی خۆمانی دەزانین کورتەیەکی ئەم داواکارییانە بخەینە پێش چاوی میللەتی عەرەب و کاربەدەستانی حکومەتی عێراق یان راستتر بیریان بخەینەوە چونکە فەرامۆشکردنی ئەوان یان خۆ لـێ گێلکردنیان لە رابردوودا بووە بە هۆی بەرپابوونی هەموو راپەڕینەکان کە عێراقیان بەتەواوی شپرزە کردووە و بووە بە مایەی رشتنی چەندین رووبار لە خوێن و فرمێسك و بەفیڕۆدانی ملیۆنان دیناریش کە وڵات لەوپەڕی پێویستیدا بووە پێیان بۆ بەرەنگاربوونەوە و بەگژداچوونەوەی ئیمپریالیزم و دواکەوتن و هەژاری و نەخۆشی.

عەبدولکەریم ئەلعوزریی نوێنەر لە ئەنجومەنی نوێنەراندا دەڵێت کە نکوڵی کردن لە بوونی کێشەی کورد لە عێراقدا یارمەتیی چارەسەری ئەو کێشەیە نادات و

بەو پێیە دەبێت حکومەت رووبەڕووی راستییەکان ببێتەوە و بتوانێت چارەسەرێکی ئیجابیانە بۆ مەسەلەکە بدۆزێتەوە و چاو لە وڵاتانی تر بکات کە فرە میللەت و فرە نەتەوەن وەك سویسرا و کەنەدا و شوێنانی تر. عەبدولکەریم ئەلعوزری بەردەوام دەبێت لە سەر قسەکەی و دەڵێ پێویستە بە کوردەکان بوترێت کە عەرەب نایانەوێت ئەوان بکەنە عەرەب یان لەناویان ببەن. بێجگە لەوەش دەبێت قەناعەت بە کوردەکان بکرێت کە عەرەب ئاواتەخوازی هەمان ئەو پێشکەوتن و بەختەوەرییەیە بۆ ئەوان کە بۆ خۆیانی دەخوازن.

ئەمە یەکەمجارە کە ئێمە گوێمان لە دەربڕینی بیروبۆچوونێکی بێگەرد و ئەقڵانییەکی ئازادی عەرەب دەبێت لە سەر رێگاچارەیەك کە چارەنووس و پاشەڕۆژی عێراقی پێوە بەندە. وەك ئەو نوێنەرە بەڕێزە روونیکردەوە، کە کێشەی کورد بە پەیماننامە و رێککەوتننامە چارەسەر ناکرێت، وەك پەیماننامەی سەعدئاباد یان بە دامەزراندنی ماجید مستەفا بە وەزیر لە شوێنی جەلال بابان یان عومەر نەزمی لە شوێنی تۆفیق وەهبی و یان بە رازیکردنی ئەم کوردی ئاغا و ئەو کوردی دەسەڵاتدار و دەستڕۆیشتوو. کورد رایان لە سەر ئەم جۆرە کەسانە نیە و دەزانن هیچیان بۆ ناکەن، بەڵکو ئەوان داواکاریی نەتەوەییان هەیە و دەیانەوێت بەدیبێنن.

گەلی کورد هەموو ئەو خاسیەتانەی تێدایە ـ یان هەست دەکات و باوەڕی بەوەیە کە تێیدایە ـ بۆ ئەوەی ببێتە نیشتمانێك و شوێنی شیاوی خۆی لەناو کۆمەڵی گەلاندا بگرێت. سەرباری هەموو ئەو ستەم و چەوساندنەوەیەی کە کورد تووشی هاتووە لە سەر دەستی حکومەتەکاندا و بە هۆی بەدبەختییەوە، کەچی نەك هەر تەنها یەکێتیی کولتووری و زمانیان پاراستووە بەڵکو وزە و هێزی نەتەوەیی و شۆڕشگێڕیشیان پاراستووە بە درێژایی مێژووی دوور و پڕ مەینەتی و تاڵیی ژیانیاندا.

لە تاوتوێکردنی مەسەلە نەتەوەییەکەماندا دەبینین کە دوو بواری جیاواز لەخۆدەگرێت:

یەکەم بوار پەیوەستە بە پێکهێنانی دەوڵەتێکی کوردیی سەربەخۆ و یەکگرتوو لە رۆژهەڵاتی ناوەڕاستدا.

دووەمیان ناوخۆییە و بە دیاریکراوی پەیوەستە بەو بارودۆخەوە کە کوردی تێدا دەژی و ئەو مافانەی هەیانە لەو وڵاتانەی ئەمان دڵسۆزیی خۆیانیان بۆ دەردەبڕن.

تا ئەو ئاستەی تاوتوێکردن و شیکردنەوەی یەکەم بوار ئێستا لە دەرەوەی بابەتەکەی ئێمەیە و با بچینە سەر دووەم بوار. لەم رووەوە بە پێویست نازانرێت زۆر لە سەر ئەو بارە ئاشکرا و روونەی شەڕ و خراپی بوەستین کە کوردەکان ئێستا تێیدا دەژین و ئەو سیاسەتە شۆڤێنیستانەی کە حکومەتەکانی عێراق و تورکیا و ئێران تا ئێستاش دەیسەپێنن بە سەر خەڵکی کورددا لە پاڵ سەرکوتکردن، چەوساندنەوە و کوشتوبڕدا کە لە سەر دەستی ئەم حکومەتانە تووشی هاتوون.

بەو پێیە ئێمە بە کورتی لە خوارەوە ئاماژە بەو بارودۆخە دەدەین کە هەست دەکەین پێویستە بۆ راگیرکردنی ئاشتی لە نێوان خۆمان و ئەو حکومەتەی ئێمە لە ژێر سایەیدا دەژین. بە ژماردن و باسکردنی ئەم بارودۆخانە هەست بەو راستییە دەکەین کە پێگەیشتنیان، بەهەر بارێك بێت، زیان بە بەرژەوەندییەکانی گەلانی عەرەب و تورك و فارس ناگەیەنێت. بە پێچەوانەوە، ئەمە دەبێتە هۆی لێك تێگەیشتن و هاوکاریی نێوان ئێمە و ئەم میللەتانە و دواجاریش کۆتایی بە پیلانی ئیمپریالیستەکان و دەستوپێوەندیان دێنێت. داننان بە مافە سروشتییەکانی کورددا خەباتی هاوبەشی ئێمە بەهێزتر دەکات دژ بە ئیمپریالیزم و نەخۆشی و دواکەوتوویی و هەژاری.

داواکارییە ناوخۆییەکانمان

ئێمە ئەم داواکارییانەی خوارەوەمان لە حکومەتی عێراق هەیە بەو پێیەی کە لە ژێر رکێفی ئەو حکومەتەداین:

1. دامەزراندنی بەڕێوەبەرێتییەکی تایبەت کە هەموو ئەو ناوچانە لەخۆ بگرێت کە زۆرینەی کوردی تێدا نیشتەجێیە لە چوارچێوەی سنووری عێراقدا. ئەم بەڕێوەبەرێتییە دەبێت مافی خودموختاری بدرێتێ لە شێوەی ئۆتۆنۆمیدا و بە شێوەیەك کە وێکبێتەوە لەگەڵ سیستەمە دیموکراتیەکاندا و پێویستە باڵ بکێشێت بە سەر تەواوی مەملەکەتی عێراقدا. هەموو ئەو کەسانەی لە سنووری ئەم ئۆتۆنۆمییەدا دەژین دەبێت مافی یەکسانیان هەبێت بێ رەچاوکردنی ئاین و ناسنامەی نەتەوەیی و رەگەز. کەمینەکانیش دەبێت مافی تەواوی نوێنەرایەتییان هەبێت لە ئەنجومەنی نوێنەرانی ئۆتۆنۆمیدا.

2. ناوچەی ئۆتۆنۆمی لە چوارچێوەی دەوڵەتی عێراقدا دەمێنێتەوە. کارەکانی لە نێوان حکومەتی ناوەندی و ئۆتۆنۆمیدا دابەش دەکرێن، بەو شێوەیەی کە لە سەری رێکدەکەون و بە جۆرێك کە کاروباری پەروەردە و خوێندن و داوەری و لەهەمان کاتیشدا کاروباری ئیدارەی ناوخۆ بە تەندروستی و کشتوکاڵ و پیشەسازییەوە لە ژێر رکێفی حکومەتە ئۆتۆنۆمییەکەدا دەبێت.

3. ئۆتۆنۆمییەکە دان بە هەموو ئیمتیاز و رێککەوتنێکی نێودەوڵەتی و ئەو پابەندیانەدا دەنێت کە حکومەتی ناوەندی ئەنجامیداوە و بە رەخساندنی ئەوەش کە دوو لە سەر سێی ئەو داهاتەی لەو رێککەوتننامە و ئیمتیازانەی بەدەستدێن و دەکەونە سنووری ئۆتۆنۆمییەوە بە تەنها بۆ خۆی تەرخان بکرێت.

4. ناوچەی ئۆتۆنۆمی ئەنجومەنی نوێنەرانی خۆیی دەبێت و نوێنەرەکانی بە رێگەی دەنگدانی نهێنیی ئەو نێر و مێیانەی تەمەنیان لە هەژدە ساڵ کەمتر نیە هەڵدەبژێرێن لە سەر یەك ئاست و رێژەیەکی جێگیر و بە پێی دیاریکردنی لە لایەن یاسای دارێژراوی تایبەتەوە.

5. ئۆتۆنۆمی لە ئەنجومەنی نوێنەرانی عێراقدا نوێەرایەتیی دەکات بەپێی هەلومەرجی دیاریکراو و یاسای هەڵبژاردنی ئۆتۆنۆمی و رێژەی دانیشتووانی کورد بۆ دانیشتووانی تری عێراق.

6. زمانی فەرمی لە دامودەزگا حکومی و قوتابخانەکاندا کوردی دەبێت. عەرەبیش وەك زمانی دووەم دەخوێنرێت و لە بەرانبەر ئەوەدا کوردی وەك زمانی دووەم لە هەموو قوتابخانە عەرەبییەکاندا دەخوێنرێت. زمانی کەمە نەتەوەکانیش لەو شوێنانەی کەمینەی غەیرە کوردی تێدا نیشتەجێیە فەرمی دەبێت و لە بەرانبەردا زمانی کوردی وەك زمانی دووەم لە قوتابخانەکانیاندا دەخوێنرێت.

7. تەواوی کارمەندان لە ناوچەی ئۆتۆنۆمیدا لە دانیشتووانەکەی خۆی هەڵدەبژێرێن. بەڵام لە حاڵەتی نەبوونی کەسی گونجاودا بۆ ئەو چەشنە پۆستانە ئەوە کەسی عێراقیی لەبار و شیاو پێش خەڵکی تر دەکەون.

8. ناوچەی ئۆتۆنۆمی کارمەندانی خۆی دەبێت لە هەموو ئەو دامەزراوە و دەزگایانەی لە لایەن حکومەتی ناوەندییەوە بەڕێوەدەبرێن بە ڕێژەی دانیشتووانی ناوچەی ئۆتۆنۆمی. ئەم ڕێژەیەش بە ئامارێکی تایبەت بەم مەبەستە دیاری دەکرێت.

9. ناوچەی ئۆتۆنۆمی 15٪ ی هەموو داهاتەکانی دەداتە حکومەتی ناوەندی وەك پشکی خۆی لە بەڕێوەبردنی ناوەندا.

10. ناوچەی ئۆتۆنۆمی لە لایەن ئەنجومەنێکی وەزیرانەوە بەڕێوەدەبرێت کە لە ئەندامەکانی ئەنجومەنی نوێنەران هەڵدەبژێردرێت و ئەمەش لە دەستووری ئۆتۆنۆمیدا دیاری دەکرێت. وەزیرەکان بەرپرسیار دەبن تەنها لە بەرانبەر ئەنجومەنی نوێنەراندا.

11. ئۆتۆنۆمی مافی پەیماننامە کولتووری و ئابوورییەکان دەپارێزێت لەگەڵ هەر لایەکدا و مافی تەواوی خۆی هەیە بۆ مامەڵە کردن لەگەڵ داهاتەکان و سەرچاوەکانیدا بۆ پێدانی ئیمتیاز بە هەر وڵاتێك بە مەرجێك کە ئەم ئیمتیاز و ڕێککەوتننامانە لە لایەن ئەنجومەنی نوێنەرانی ئۆتۆنۆمییەوە ڕەزامەندیی لە سەر دەربڕێت.

ئەوانەی لە پێشەوە باس کران داواکاریی نیشتمانیمانن کە دەیخەینە بەرچاوتان و پەیمانی ناوخۆیی ئێمە دەخەنەڕوو. ئێمە پەیمانمان داوە بە خوا و نیشتمانمان کە پابەند بین بەم پەیمانەوە بە هەر نرخێك بێت. ئێمە ئەم داواکارییە ئاشکرایانە بەرز دەکەینەوە بۆ بەردەمی حکومەتی عێراق و ڕاگەیاندنەکان و بیریاران. ئێمە ڕاشکاوانە پێیان دەڵێین کە هیچ ئیجرائێك بێجگە لە ڕەچاوکردنی ئەو داواکاریانە لای میللەتی کورد جێی قوبووڵ نیە. چوونە ژێر باری قایلبوون بەم داواکاریانە، لە هەر باروزرووفێکدا بێت، یەکێتیی عێراق ناخاتە بەر هەڕەشە و مەترسی وەك شۆڤێنی و کرێگرتەکانی ئیمپریالیزم تەپڵی بۆ لێدەدەن. بە پێچەوانەوە، ئەمە پەیوەندیی دۆستایەتیی نێوان کورد و عەرەب بەهێزتر دەکات و یارمەتیدەری یەکێتیانە بە پێی بنەمای داننانی گەلان بە مافی یەکتردا و ئەمانەش بە بنەماکانی یەکێتیی ڕاستەقینە دادەنرێن.

کاروباری دەرەوەی
ویلایەتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا

بەغدا، 24/ نیسان/1946

ژمارە: 1202

(نهێنی)

ناردنی وەرگێڕانی بەیاننامەیەك لە لایەن حیزبی رزگاریی کوردەوە.

بەڕێز جەنابی وەزیری دەرەوە، واشنتۆن دی. سی.

گەورەم:

بۆ تەواوکردنی نووسراوی ژمارە (1135) ی کۆمیسیۆن لە 14/ مارت/ 1946دا شەرەفمەندم بە هاوپێچکردنی وەرگێڕانێکی بەیانێك لە لایەن حیزبی رزگاریی کوردەوە کە لەگەڵ ئەو راگەیاندنەدا مامەڵە دەکات کە وەك باسدەکرێت لە کۆنفرانسێکی رۆژنامەنووسیدا لە لایەن تۆفیق سوەیدییەوە لە 25/ مارت/ 1946دا باسکراوە. (بڕوانە نووسراوی ژمارە: 1159 لە 29/ مارت / 1946دا).

سەرنجی ئەوە دەدرێت کە بەیاننامەکەی رزگاری خۆی بواردووە لە راگەیاندنە "درۆ و دەستکردەکەی" سەرۆك وەزیران کە دەڵێت گوایە مەسەلەی کورد لە عێراقدا نیە و ئیشارەت بەوە دەدات کە "بە پێیەی کە لە لایەن ئیمپریالیستەکانەوە ئامادە کراوە، سەرۆك وەزیران ژمارەی کوردەکانی لە عێراقدا کەمکردووەتەوە بۆ ئەوەی بێبایەخی سیاسییان بسەلمێنێت" و جەخت لە سەر مافە یەکسانەکان دەکاتەوە بۆ ئەو کوردانەی برسی و چەوساوە و نەخۆشن و باس لەوە دەکات کە "بزووتنەوەی بارزانی، بە سەرکردایەتیی گەورە جەنگاوەری نەتەوە پەروەر، مەلا مستەفای بارزانی، بزووتنەوەیەکی میللی و دیموکراتییە و لە لایەن جەماوەری کوردی عێراقەوە پشتگیریی دەکرێت چونکە وایدادەنێن کە هۆکارێك بێت بۆ چارەسەر و رزگاربوون لە ئیمپریالیزم و

کار و کردەوە کۆنەپەرستەکانی حکومەت" و پاشان بە هێرشێکی توند "بۆ سەر ئیمپریالیزمی بریتانی کە دوژمنی هاوبەشە" کۆتایی پێدێنێت و وای باسدەکات کە کۆسپ و تەگەرە دەخاتە ڕێی خەبات و تێکۆشانی گەلانی ڕۆژهەڵاتی نزیك لە پێناوی "حکومەتێکی دیموکراتی و مافی چارەی خۆنووسیندا".

مەسەلەکە زیاتر سەلمێنراوە کە حیزبی رزگاریی کورد لە گرووپێك لەو کوردانەی "ڕێبواری ڕێگا" پێکهاتووە کە دانیشتووی بەغدان و زۆر حەز بە رووخاندنی "ئیمپریالیزمی بریتانی" دەکەن و پێدەچێت لانیکەم هاوئارەزوو بن لەگەڵیدا سەبارەت بە مافەکانی کورد.

لەگەڵ ڕێزدا

دڵسۆزتان

جەیمس س. مووس

کاربەدەستی بەرپرسی کاتی

هاوپێچ/ وەرگێڕانی بەیاننامەکە

فایلی ژمارە (1ـ 840)

4/ نیسان/1946

(وەرگێڕان)

بەیاننامەی پارتی رزگاریی کورد لەبارەی راگەیاندنەکانی سەرۆك وەزیرانەوە

نیازە شەڕخوازەکانی چینە دەسەڵاتدارەکان جارێکی تر روون و ئاشکرا گوزارشیان لەخۆیان کرد لەو لێدوان و راگەیاندنانەی سەرۆك وەزیران بۆ پەیامنێران و رۆژنامەنووسان لە قاهیرە، رۆژی 25/ مارت/ 1946 سەبارەت بە بارودۆخی ئێستای عێراق. ئەم راگەیاندنانە درۆ و دەستهەڵبەست بوون و هەندێکیان هەر زوو کەوتنە بەر رەخنەی رۆژنامە ناسیۆنالیستە ئازادەکان کە لێکدانەوە پڕ چەواشەکارییەکانی راگەیاندەکانیان خستەڕوو سەبارەت بە رێککەوتننامەی هاوپەیمانیی ئەنگلۆ ـ ئەمریکی و کشانەوەی هێزە ئیمپریالیستەکانی بریتانیا و گەشتە گوماناوییەکانی نوری سەعید و..تاد.

بەم رەنگە ئێمە وای بە باش دەزانین کە وەڵامی هەندێك لەو بوختانانە بدەینەوە کە پەیوەندییان بە بزووتنەوەی کوردەوە هەیە. ئەم بزووتنەوەیە بە روونی و بە شێوەیەکی قەناعەت بەخش لە لایەن راگەیاندنی ئازادەوە باس نەکراوە وەك مەسەلەیەکی نەتەوەیی زیندوو بۆ ئەوەی تیشکی رای گشتی بخرێتە سەر تەفرە و پیلانە ئیمپریالیستیە ئابڕووبەرەکان. یەکەم رستە لە راگەیاندنەکەی سەرۆك وەزیران کە بە پێی پیلانێك لە لایەن ئیمپریالیستەکانەوە ئامادەکراو سازی دابوو ژمارەی کوردی لە عێراق کەمکردبووەوە بۆ سەلماندنی بێبایەخیی سیاسییان. راستیەکەی، سەرۆك وەزیران بە وشەیەك یان بە نووکە قەڵەمێك یەك ملیۆن کورد لەناودەبات کە هێشتا لە کوردستانی عێراقدا لە ژیاندان. مەسەلەیەکی تەواو سەیرە کە سەرژمێریی ساڵی1930 دانیشتووانی کوردی عێراقی بە هەشت سەد هەزار کەس داناوە، لە کاتێکدا زۆرێك لە کوردەکان بەر ئەو سەرژمێرییە نەکەوتن چونکە خێڵە کوردەکان وایان هەست دەکرد کە مەبەستی سەرباز گرتن یان باج لێسەندنی زۆرەملێ بووە.

سەرژمێریی ساڵی 1930 دانیشتووانی عێراقی بە چوار ملیۆن مەزەندە کردووە. بەهەرحاڵ، ئێمە نازانین بە پێی چ بنەمایەك سەرۆك وەزیران ژمارەی دانیشتووانی کوردی کەمکردووەتەوە بۆ دوو لە سەر سێی ژمارەی تۆمارکراویان و بە دەستنیشانکراوی بۆ پێنج سەد هەزار، لەکاتێکدا کە دانشتووانی عێراق لەو کاتەوە نزیکەی دوو ئەوەندە زیادی کردووە. ئاشکرایشە کە لە ساڵی 1930 بەم لاوە نە تاعوون و نە پەتایەکی تری کوشندە لە کوردستانی عێراقدا بڵاونەبووەتەوە. ئەگەر هەر نەخۆشییەکی تر و برسێتی و زەحمەت و ماندووبوون هەندێك کەسی لە میللەتی ئێمە کوشتبێت ئەوە لەگەڵ دانیشتووانی تری عێراقدا چونیەکن چونکە لەهەمان بارودۆخدا ژیاون. هەروەها سەلمێنراویشە کە ئەو کوردانەی لە سەرژمێریی ساڵی 1930دا تۆمارکراون ناسنامەی نەتەوەیی و تۆماری خۆیان نەگۆڕیوە بۆ ناسنامەیەکی نەتەوەیی تر. بەهەرحاڵ، ئەمانە شێوازی کاری ئیمپریالیستێکی ریسوایە کە سەری لە گوێی گۆڕ دەلەرزێت.

دواتر سەرۆك وەزیران بارودۆخی کورد لە عێراقدا باس دەکات و دەڵێت کە کوردەکان هەمان ئەو مافانەی تەواوی عێراقییەکانی تریان هەیە. بەڵێ ئەگەر ئەمانە مافی نکوولی لێکردن و برسێتی بن، مافی دواکەوتن و نەخوێندەواری و نەخۆشی بن، مافی کۆت و بەند کردنی ئازادی و چەوساندنەوەی نەتەوەیی بن، ئەوە دەبێت منەتباری چینە دەسەڵاتدارەکان و ئاغا ئیمپریالیستەکانیان بین. بێگومان جەماوەری عێراقی زەحمەتکێش و چەوساوە لەم دید و بۆچوونەدا دەدەنە پاڵ ئێمە. حاڵ و باری جووتیارانمان کە وەك کۆیلە و زەویبەندەی سەدەکانی ناوەڕاست مامەڵە دەکرێن، تەشەنەکردنی نەخوێندەواری و دواکەوتوویی لە سەرانسەری هەرێم و ناوچەکانماندا، نەخۆشی کە تا سەر ئێسقان کاری لە خەڵکی ئێمە کردووە، نکوولی کردن لە خوێندن بە زمانی خۆمان و نەبوونی رۆژنامەیەکی سیاسیی ئاشکرا بۆ دەربڕینی ئاوات و خولیامان و قسە کردن لەجیاتی گەلی خەباتگێڕ و زەحمەتکێشمان، ئەمانە هەموو شایەتی پراکتیکین بۆ دەستەبەرکردنی مافەکانمان. سەرەڕای ئەمەش کاتێك کەسێکی ئازاد و شانازی بەخۆوە کردوو داکۆکی لە ریفۆرم دەکات، ئەوە بە ستەم و چەوساندنەوە و زیندانی تاریك پاداشت دەدرێتەوە و ئەگەریش پێویست بکات ئەوە هێزەکانی سوپا و پۆلیسی ساز و ئامادەباشن بۆ رووخاندنی گوندەکانمان و بۆ کوشتنی ئافرەت و

منداڵمان و بۆ زوڵم و ستەمکردن لە سەدان کەسی زەحمەتکێشمان. ئێستاش سەرۆك وەزیران نکوولّی تەنانەت لە بوونی میللەتی کورد و کێشەکەی دەکات. بەڵام ئێمە جەخت لە سەر ئەوە دەکەین کە کورد هەن، با ئاغا ئیمپریالیستەکان هەر لە ورگی خۆیان بدەن.

هەڵبەتە هیچ چارەسەرێك بۆ ئەم کێشەیە نیە ئەگەر گەلی کورد مافی بڕیاری چارەنووسی خۆی دیاری نەکات لە هەموو ناوچەکانیدا. ئەمەش تەنها بەوە دەگونجێت و دەکرێت کە پێکهاتەی ئیمپریالیزم و کۆنەپەرستی لەم شوێنانە تێکبشکێنرێت لە رێگەی بەدەستهێنانی حەتمیی مافە دیموکراتیەکانەوە تاوەکو بتوانین داواکانمان دەستەبەر بکەین و ریزەکانی خۆمان رێکبخەین.

شتێکی نامۆ نیە بۆ سەرۆك وەزیران و رۆڵی ئەو لە وەسفکردنی بزووتنەوەی بارزانیدا ئەم شێوە ناڕاست و نادروستە. ئەو یەکەمجار بە بزووتنەوەیەکی تائیفیی لە قەڵەم دا و پاشان وەك بزووتنەوەیەکی تاکەکەسی گوایە مەلا مستەفا دەیەوێ کاریگەریی شەخسیی خۆی بسەپێنێ و دواتریش دەیوت کوردەکان نایانەوێت کاروباری بەڕێوەبەرێتیی حکومەتیان هەبێت لە ناوچەکانیاندا. هەموو ئەم قسە دژوار و پێچەوانە بە یەکترانە بۆ جیهانی دەسەلمێنن کە ئەم باسە بێسەروبەر و ئیددیعایانە چەند گەوجانە مامەڵەیان لە گەڵ دەکرێت.

بزووتنەوەی بارزانی، بە سەرکردایەتیی جەنگاوەری نەتەوەپەروەری گەورە مەلا مستەفای بارزانی، بزووتنەوەیەکی میلليی دیموکراتییە کە شەڕی ئیمپریالیزم و حکومەتە کۆنەپەرستەکان دەکات و ئامانجی دەستەبەرکردنی چاکسازیی دیموکراتیی گشتی و دابینکردنی مافە نیشتمانییە رەواکانە. ئەم بزووتنەوەیە لە ئەنجامی بەگژداچوونی دەسەڵاتە حکومییە کۆنەپەرستەکانەوەیە بەرانبەر بە هاووڵاتیانی ئارام و ئاشتیخوازی ئەم ناوچە هەستەوەرە. بزووتنەوەکە لە لایەن جەماوەری خەڵکی کوردی عێراقەوە پشتیوانیی دەکرا چونکە ئەوان بە هۆکاری چارەسەر و رزگاربوونیان دەزانی لە ئیمپریالیزم و رەفتار و کردەوە کۆنەپەرستەکانی حکومەت و جەماوەری کورد بزووتنەوەکەیان بە خەباتێکی شۆڕشگێڕانە دادەنا لە پێناوی رزگاریدا. هێزە کوردییە نەتەوەپەروەرەکان بۆ ئێران هەڵنەهاتوون وەك سەرۆك وەزیران پیچی لە سەر دادەگرێت، بەڵکو ئەوان کشاونەتەوە بۆ ناو کوردستانی رزگاربووی ئێران لە بەر پاراستنی گیانی

خەڵکی بێتاوان. ئێمە لە رۆژنامەکەماندا "رزگاری" و هەروەها هاورێ کۆمۆنیستەکانیشمان لە رۆژنامەکەیاندا "شۆڕش"، کە ئۆرگانی پارتی کۆمۆنیستە لە کوردستانی عێراقدا، ئەو راستییەمان دووپات کردووەتەوە لەبارەی بزووتنەوەی بارزانی و پیلانی ئیمپریالیستە بریتانییە تاوانکارەکان و سیخوڕەکانیان لە چینە دەسەڵاتدارە کۆنەپەرستەکان.

دوابەدوای ئەم لێدوان و راگەیاندنانە کە رووی راستی بزووتنەوەی کوردیان لە عێراقدا شێواندبوو، مستەر ریچارد و ویندهام کە پەیامنێری "نیوز ئۆف زی وۆرڵد "NEWS OF THE WORLDە لێدوانی تازە و گرنگی لە سەرۆك وەزیران وەرگرتووە کە پاڵپشتە بۆ نەخشە و پلانەکانی ئیمپریالیستە بریتانییە تاوانکارەکان و پێگەیان بەهێز دەکات لە رۆژهەڵاتی ناوەڕاست بە گشتی و عێراق بە تایبەتی. سەرۆك وەزیران رایگەیاندووە کە "ئەگەر هێزەکانی عێراق نەتوانن یاخیبوونی کوردەکان لە عێراقدا سەرکوت بکەن و لە حاڵەتی بەرپابوونی ئاوها یاخیبوونێکدا، ئەوە داوا لە ئینگلتەرا دەکات پابەندیی خۆی جێبەجێ بکات بە ناردنی هێزێکی سەربازی بۆ یارمەتیدانی هێزەکانمان". سەرۆك وەزیران وادەزانێت کە ئینگلتەرا چاوەڕێ دەکات تا ئەوکاتەی "داوای لێدەکرێت". بێگومان ئەمەیە ئەو بارەی کە ئیمپریالیستی بریتانیا دەیەوێت و لەڕاستیدا هەموو ئەو راپۆرتانەی لە سەر یاخیبوونی کورد و تەقینەوەی گڕکانەکانن لە کوردستاندا هیچیان کەمتر نیە لە بێزارکردنی ئەو پڕوپاگەندانەی لە سەرچاوە ئیمپریالیستەکانەوە دێن بۆ دروستکردنی زەمینەیەك کە پێویست بکات هێزەکانی بریتانیای تێدا جێگیر بێت لە رۆژهەڵاتی ناوەڕاستدا یان بە سەربازی نوێ بەهێزتریان بکات. ئەمەش بۆ لادانی سەرنجی خەڵك دەکرێت لە خولیا و ئاواتە نیشتمانییە پیرۆزەکانیان و بە دیاریکراویش خۆی لە کشانەوەی دەسبەجێ و تەواوی هێزە بیانییەکاندا دەبینێتەوە. ئاشکرا و روونە، بوونی ئەم هێزانەی بریتانیا تەنها بۆ مەبەستی سەرکوتکردنی بزووتنەوەی کورد نیە بەڵکو بۆ لەناوبردنی بزووتنەوە رزگاریخوازەکانی عەرەبیشە، بەو پێیە ئێمە تکاکارین لە هەموو برا عەرەبەکانمان لە وڵاتانی برادا کە لە خەباتی پیرۆزیان لانەدەن و هەوڵ بدەن هەرچی زووترە لە ئیمپریالیزم رزگاریان بێت. هەروەها تکاکارین لە برا عێراقییەکانمان بدنە پاڵ خەبات و تێکۆشانی ئێمە لە بەرنگاربوونەوەی دوژمنی هاوبەشدا، کە ئیمپریالیزمی بریتانیایە.

میللەتی کوردی ئاشتیخواز لە پێناوی هیچدا راپەڕینی نەکردووە و لە راستیدا پاڵنەریان داوا رەواکانیانە و هاوشێوەی ئەو داواکاریانەیە کەوا گەلی بەشەرەفی عەرەب لە پێناویدا تێدەکۆشن، ئەویش رزگاربوونە لە ئیمپریالیزم و دەستەبەرکردنی حکومەتی دیموکراتی و مافی چاری خۆنووسینە.

دواجار، وەڵامدانەوەی کۆمێنتەکانی داود حەیدەریمان بیرناچێت لە ئەنجومەنی پیران لە سەر لێدوان و راگەیاندنەکانی سەرۆك وەزیران تا ئەو ئاستەی کە ئەو (واتە حەیدەری) هەستی بەوە دەکرد کە پێگەی کورد لە عێراقدا. ئەو خوێنی زیاد لە ملیۆنێك کوردی لە بیرچووە کە لە تورکیا و ئێران و عێراقدا رژاون لە پێناوی مافی چارەی خۆنووسین و رزگاری و شکاندنی کۆت و بەندا. ئایا کەس هەیە نکووڵی لەو راستیە بکات کە بەرژەوەندییەکانی ئیمپریالیست لە رۆژهەڵاتی ناوەڕاستدا کوردی لەت و پەت کردووە؟ بێگومان بە تەنها کەسێکی گەوج و کۆنەپەرست و بەکرێگیراو دەتوانێ نکووڵی لەمە بکات. رەنگە داود حەیدەری لە سەر هەق بێت کاتێك حاشا لە بوونی مەسەلەی کورد دەکات و راپەڕینی مەلا مستەفا لە دژی حکومەت بە کردەوەیەکی تاکەکەس لە قەڵەم دەدات، چونکە ئەو سیخوڕێکی دڵسۆزی ئیمپریالیزمی بریتانیایە لە کۆمپانیای نەوتدا، لەبەرئەوەیە ملکەچانە پەیڕەوی راوێژ و ئامۆژگارییەکانیان دەکات. قسە و لێدوانی لەم چەشنە، لە لایەن سیخوڕ و ئەڵقە لەگوێکانەوە، نامۆ نین بەڵکو ئەم سیخوڕانە خولیا و پیلانەکانی ئاغاکانیان لە لەندەن دەردەبڕن. با باش بزانن کە رۆژی لەناوبردنیان دوور نیە.

کۆمیتەی ناوەندی

حیزبی رزگاریی کورد

کونسوڵییەتی ئەمریکا

بەسرە، عێراق، 17/ تەموز/ 1946

(نهێنی)

ئاژاوە و پشێوی لە خوزستاندا

بەڕێز جەنابی وەزیری دەرەوە، واشنتۆن

گەورەم:

شەرەفمەندم بە گەڕانەوە بۆ برووسکەی ژمارە (53) ی کونسوڵییەت لە 16/ تەموز/ 1946دا و بەرفراوان کردنی راپۆرتەکەم سەبارەت بە رووداوەکانی ئێستا لە خوزستان. شۆتی جێگری کونسوڵ و من لە میانەی سەردانێکماندا بۆ ئابادان لە 16/ تەموزدا هەندێ زانیاریمان دەستکەوت. مستەر شۆت بە شێوەیەکی کاتی لە بنکەی TWA لە ئابادان دەمێنێتەوە بۆ راپۆرتدان لە سەر هەر پەرەسەندنێکی زیاتر. لە سەرجەمی خاڵەکانی مەسەلەکەوە وا دەردەکەوێت کە پێکدادان لە خوزستان بەشێکە لە "جەنگی بێ خوێنڕشتن" لە پرۆسەیەکدا لە ئێران لە نێوان بریتانیا و رووسیادا. رووسەکان لە رێگەی حیزبی توودەوە سنووری ناوچەیەکیان بەزاندووە کە پێشتر لە ژێر رکێفی بریتانیادا بوو، بەڵام ئێستا بریتانیەکان لە رێگەی AIOC (کۆمپانیای نەوتی ئەنگلۆ ئێرانی ـ وەرگێڕ) و بەکارهێنانی "کۆمەڵەی هۆزە دیموکراتییەکانی عەرەب"ەوە تۆڵە دەکەنەوە. ئەو ئاژاوە و پشێوییەی روویدا وادیارە هەردوو لای سەرسام کردووە بەهۆی خەستیی توندوتیژییانەوە و هەردوولا لە هەوڵدان بۆ ئەوەی بارەکە بگۆڕنە زیانی ئەویتر.

ئەو مانگرتنانەی حیزبی توودە سەرکردایەتیی دەکردن دژ بە کۆمپانیای نەوتی ئەنگلۆ ـ ئێرانی لە مایس و حوزێراندا تەنازولی بنەڕەتییان لێکەوتەوە بۆ کرێکاران. رووداوەکان هەر زوو پەرەیسەند بەرەو ئاژاوە و پشێوی لە 14/ تەموزدا و مەسەلەکە لە 6/ تەموزدا دەستی پێکرد کاتێك کە حیزبی توودە داواکاریی

ئیزافی خستە بەردەمی AIOC، لەوانە پێدانی کرێی کرێکار لە رۆژانی هەینیدا، بەگشتی کرێی بەرز، سوود و دەسگرۆیی بۆ کرێکاران چەشنی خانووبەرە، ئاسانکاریی حەوانەوە و پشوو.. تاد.

کۆمپانیاکەش پێویستی بە کات بوو بۆ بیرکردنەوە لە مەسەلەکە و ماوەی هەفتەیەکی پێدرا. کۆمپانیاکە سوور بوو لە سەر ئەوەی کە ناتوانێت کرێی ئیش لە رۆژی هەینیدا بدات تاوەکو حکومەتی تاران شیکردنەوەیەك دەدات لەبارەی پێدانی کەمترین کرێ لە یاسای کاری نوێدا. بە درێژایی هەفتەکەش توودە کارەکەی دەورووژاند و هانی ئاژاوەی دەدا و ئەمە بە شێوەیەکی تایبەتی لە ئاغاجاریدا روویدا، کە کێڵگە نەوتێکی AIOC بوو. لە سەر داوای کۆمپانیا سێ سەرکردەی توودە لەوێ گیران و ئەمەش زەمینە و بیانوویەکی زیاتری بۆ حیزب رەخساند کە مانگرتنی گشتی رابگەیەنێت.

کۆمەڵەی عەرەبی پلانێکی دانابوو بۆ سەرکردە خێڵەکییەکان لە 11/حوزێراندا و بە رەسمی لە 23/حوزێراندا کۆبوونەوەیەکی جەماوەریی لە نزیك خوڕەمشەهرەوە رێکخست. بەرنامەکەی بانگەشە بوو بۆ بەرهەڵستی کردنی توودە و پشتگیریی بارێکی ئۆتۆنۆمی لە خوزستاندا. هەڵبەتە مشتومڕێکی بەرچاویش هاتە ئاراوە کە چ ناوێك لە خۆبگرن و وشەی "دیموکراتی" هێنرایە ناوەوە وەك دەربڕینێکی پشتگیری بۆ پارتی دیموکراتی قەوام. عەرەبەکان زۆر لەمێژ بوو بەتەما بوون بریتانیا پشتگیرییان بکات دژ بە ئێرانییەکان و ماوە نا ماوەیەکیش مەسەلەی ئۆتۆنۆمیی خوزستانیان دەورووژاند، (بڕوانە نووسراوی ژمارە (342) لە 17/حوزێران/1943دا، لە بەغداوە). سەرکردەکانی کۆمەڵەی خێڵەکی برتی بوون لە یوسف کوەیتی، شێخ حاجی عەلی حەدداد و حوسێن غازی، کە هەموویان گەورە بەڵێندەری AIOC بوون و هەروەها شێخ زۆرای کە دەسەڵاتدارترین شێخی دوورگەی ئابادان بوو لەگەڵ شێخ تەریاق. کۆمەڵەی عەرەبی لە کاتی بەرێکخراوبوونیەوە کۆبوونەوەی رێکوپێکی دەکرد و بنکەی سەرکردایەتیی لە ئابادان و خوڕەمشەهر دانابوو. کۆبوونەوەکان بوون بە هۆی پێکدادانی بچووك بچووك لەگەڵ لایەنگرانی توودەدا بەڵام ئاژاوەی توندی لێنەکەوتەوە.

یەك لە هاندەرانی خوزستانێکی ئۆتۆنۆمیدار شێخ چاسب خەزعەلی کوڕی شێخی دێرینی موحەممەڕەیە. بارەگای کۆمەڵەی عەرەب لە خوڕەمشەهر لە تەلارێکدایە کە خوشکێکی شێخ چاسب خاوەنێتی و شێخ لە ماوەی ئاژاوە و پشێوییەکەدا لە خوڕەمشەهر بوو و پێدەچێت بەنیاز بووبێت کۆنترۆڵی کۆمەڵەکە بکات بەڵام شێخەکانی تر سەرکردایەتیی ئەمیان پێ قبووڵ نیە و بریتانیەکانیش بەرهەڵستیان دەکرد.

مانگرتنی گشتی لە سەرانسەری خوزستاندا لە بەیانیی رۆژی یەکشەممەی 14ی تەموزدا دەستپێکرد. ئەم مانگرتنە لە رووی تەکنیکییەوە نایاسایی بوو چونکە داوای مۆڵەت پێدانی مانگرتنی نەکردبوو لە دەزگا پەیوەندیدارەکانی حکومەت. رێکخراوەکانی توودە کۆنترۆڵی هەموو شارێکانیان کرد و بە شێوەیەکی کاریگەرانە پاڵاوگەکەیان داخست و هەرچی ماشێن و ئۆتۆمبیل هەیە وەستێنرا و سەرنشینەکانیان دابەزاندن. بریتانیەکان لێرە و لەوێ دەسبەسەر دەکران، لایەنگرانی توودە سەردانی بەنگەڵەکان و کارمەند و کرێکارە بریتانیەکانیان کرد و هەموو ئەو کەسانەیان خستە لاوە کە زاتی ئەوەیان کردبوو فەرمانی مانگرتنی گشتی پشکێنن. بە هەمان شێوە مانگرتن لە ئەهواز، هەفت کەل، مەسجیدی سولێمان، ئاغاجاری و مەشوریش راگەیەنرا و بە درێژایی ئەو رۆژە توودە تا دەهات زیاتر سەرپێچیی دەکرد.

حاکمی گشتیی خوزستان یاسای سەربازیی (عورفی) لە ئوستانەکەدا راگەیاند و مێجەر فاتیحی ئەفسەری فەرماندەی ئابادانی بە حاکمی سەربازیی ناوچەکە دانا. ئەو هێزانەی لەوێ بوون ژمارەیان بەشی پاراستنی ئاسایش و ئارامیی نەدەکرد. هەردوو کاربەدەستی سەرەوە بە دژە توودە ناسرابوون و پەیوەندیی نزیکیان لەگەڵ کۆمپانیای نەوتی ئەنگلۆ ـ ئێرانیدا هەبوو. لە نزیکەی کاتژمێر هەشت و نیودا ئاژاوە و پشێویی لە شاری ئاباداندا دەستی پێکرد و ژمارەیەك لە ئەندامانی "کۆمەڵەی دیموکراتیی عەشایەری عەرەب" ئاڵای خۆیان لە سەر بنکە و بارەگاکەیان هەڵدابوو و لایەنگرانی توودەش هێرشیان کردە سەر و بیناکەیان سووتاند و شێخ حاجی حەدداد دەسگیرکراو لەلایەن ئاژاوەگێڕانەوە کوژرا، دواجار هەڵیانکوتایە سەرماڵەکەی و بەر دەسرێژی گوللەیان داو ژنەکەیشی کوژرا. سەرکردەکانی توودە ئیددیعای ئەوەیان دەکرد گوایە بڕێکی زۆر چەك و تەقەمەنی لە ماڵەکەیدا دۆزراوەتەوە لەگەڵ ئەو نامە و

نووسراوانەی نێوان حەدداد و بریتانیەکان کە بە ئاشکرا پشتگیریی بریتانیەکانی بۆ کۆمەڵەی عەرەب دەردەخست، بەڵام بریتانیەکان ئەم تۆمەتەیان رەتکردەوە. پاشان ئەندامانی توودە پەلاماری حوسێن غازییان دا و سەریانبڕی و کۆگا و دوکانەکەیان تاڵانکرد. شێخ زۆرایش بەر لێدان و فەلاقە کردن کەوت بەڵام هەرچۆنێك بوو توانی خۆی رزگار بکات و هەر عەرەبێك ببینرایە هێرشی دەکرایە سەر و ناوچەی بازاڕی شارەکە سووتێنرا. لەبەرئەوەی عەرەبەکان بە زۆری خۆیان ئامادە نەکردبوو لە دەرەوەی شار بژین لە سەرەتاوە تووشی ناڕەحەتییەکی زۆر بوون بەڵام هەر زوو خۆیان کۆکردەوە و بە چەکی دەستکرد توانییان بەرپەرچی توودە بدەنەوە و هێندەی نەخایاند شەڕەکە لە بەرژەوەندیی ئەمان شکایەوە و لایەنگرانی توودە پاشەکشەیان کرد بۆ بنکە و بارەگاکانیان. سوپا کەوتە هەوڵدان بۆ گێڕانەوەی نیزام و ئاسایی کردنەوەی دۆخەکە و دەستی کردە تەقە و دەسڕێژ لە ئاژاوەگێڕانی توودە و عەرەبەکان، بەڵام بەگشتی هێزەکان هەماهەنگییان لەگەڵ عەرەبەکان دەکرد بۆ کۆنترۆڵ کردنی توودە. تا کاتژمێر دە و نیو بەشێکی زۆری ئاژاوەکە هێور بووەوە و ژمارەی کوژراو گەیشتە نزیکەی چل کەس و بریندارێش خۆی دا لە دوو سەد و ئەگەری ئەوە هەیە ژمارەی قوربانیەکان لەوەی تۆمارکراوە زیاتر بێت، چونکە توودە بریندارەکانی خۆیان دەگواستەوە. بێجگە لە توودە، چینەکانی خوارەوە و هەژارەکانی ناو شار، بەرپرسیاری سەرەکیی دوا قۆناخەکانی ئاژاوەکە بوون.

لە دەوروبەری کاتژمێر دەی ئێوارەدا و بە بیانووی دانانی کۆتاییەك بۆ مانگرتنەکە سەرکردەکانی توودە بانگهێشت کران بۆ بارەگای مێجەر فاتیح و لەوێ رابەرانی سەرەکیی توودە دەسگیر کران و نەجەفی، حوسێن تەربیەت، عەبدوڵا زادەیان لەناودا بوو، بەڵام مەحاڵ بوو شوێنی مولێهی بزانرێت کە سەرکردەیەکی تریان بوو. ئەمە بە شێوەیەکی بەرچاو وورەی توودەی رووخاند و فاکتەرێکی گرنگ بوو بۆ وەستاندنی ئاژاوە و پشێوییەکە.

لە خوڕەمشەهریش توودە ویستی پشتگیریی مانگرتنە گشتییەکە بکات بەڵام سەرکەوتوو نەبوو. نزیکەی 25 ئەندام گیران و بۆ رۆژی دووشەممە کرێکارەکان گەڕانەوە سەر ئیش و تا دوای نیوەڕۆی شانزەی مانگ پەیوەندیی لەگەڵ ئابادانداا بچڕا.

لە ڕۆژی پانزەدا فریاکەوتن لە ئەهوازەوە گەیشت، بەڵام تێکڕا ژمارەی هێزەکان هێشتا هەر لە پێنج سەد تێنەپەڕی. سەرهەنگ حیجازی، ئەفسەری فەرماندااری هێزەکانی خوزستان و حاکمی گشتیی ئوستان بە فڕۆکەیەکی AIOC گەیشتن و بە درێژایی ئەو ڕۆژە عەرەبەکانی ناوچەکانی دەوروبەر لە ئابادان کۆبوونەوە و دەستە و تاقمی چەکدار بە کوتەك و خەنجەر ئێشکی ڕێگاوبانەکانیان دەگرت کە شاریان بە ناوچەکانی دەوروبەریەوە دەبەست. مەترسییەکی زۆر دەکرا لە هێرشێکی گشتیی توودە و مێجەر فاتیح داوای لێکردن واز لە توندوتیژی بێنن و هەڕەشەی لێکردن کە سەرکردەکانی توودە سزا دەدات ئەگەر دەست هەڵنەگرن.

هاوپێچ ڕاگەیاندنێکە لە لایەن AIOC وە کە باس لەو ڕووداوانەی سەرەوە دەکات:

ڕۆژی پانزەی تەموز لە تارانەوە و بە فڕۆکەیەکی تایبەت نێردراوێك بە دەسەڵاتی تەواوی سەرۆك وەزیرانەوە گەیشت، بە سەرکردایەتیی شازادە فەیروز و هاوڕێیەتی دکتۆر ئارامش و پێنج سەرکردەی توودە. شازادە فەیروز لای بریتانیەکان بە پاڵپشتی توودە دادەنرێت و وەك قسەکەر و بڕیاردەری قەوام کاری دەکرد لە دانوستانەکانی کشانەوە لە باکووری ئێران و گفتوگۆ و مشتومڕ لە سەر مەسەلەی ئازەربایجان.

سێر کلێرمۆنت سکرین، ڕاوێژکارێکی تری باڵیۆزخانەی بریتانییە لە تاران و ئەویش لای خۆیەوە چووەتە ئابادان بۆ سۆراخکردنی کێشەی کرێکاران و ڕۆژی پانزە گەیشتووە و یەکەمجار چووە بۆ ئەهواز و دواتر لەگەڵ حاکمی گشتیدا چووە بۆ ئابادان. شەوی پانزەی مانگ بە ئارامی تێپەڕی و سەرلەبەیانیی ڕۆژی شانزە خۆپیشاندان لە لایەن توودەوە دەستی پێکرد بۆ بەردانی سەرکردەکانیان. شازادە فەیروز پیاوە دەسگیراوەکانی بانگ کرد و پاش مشتومڕێکی دوورودرێژ بە کەفالەت بەریدان بەو مەرجەی لە کۆمپانیای نەوتدا لە شەفتی کاتژمێر دووی پاش نیوەڕۆدا کار دەستپێبکاتەوە و کۆمپانیاکە و عەرەبەکانی دڵنیاکردەوە کە سەبەبکاران سزا دەدرێن و ئەم لای خۆیەوە بەتەنها کاری کردووە بۆ ڕەخساندنی کار دەستپێکردنەوە.

شازادە فەیروز نامەیەکی دا بە کۆمپانیاکە، کە بە ناوی سەرۆك وەزیرانەوە خۆی ئیمزای کردبوو و بە قسەی کۆلۆنێل ئەندەروودی ئەفسەری ئاسایشی AIOC

ڕایگەیاندووە کە "ئێوە دەتوانن" کرێی ڕۆژی هەینی دابین بکەن ڕەچاوی بڕی زیادەی کرێدان بکەن و"لەگەڵ حکومەتدا هاوئاهەنگی بکەن". کۆمپانیاکە ئێستا گفتوگۆ لە سەر وەڵامی خۆی دەکات و ڕەنگە لە ڕێگەی باڵیۆزی بریتانییەوە لە تاران داواکارییەك لە سەر ئەم کردەوە گۆترەکارییە بەرز بکاتەوە. ئەگەری ئەوەش هەیە کرێی شەش ڕۆژی کارکردن بەرزبێتەوە بۆ قەرەبووکرنەوەی کرێی ڕۆژی هەینی. شازادە دەیویست مێجەر فاتیح ناچاری دەست لەکارکێشانەوە بکات چونکە دەستگرتنی ئەوی بە سەر تەواوی بارودۆخەکەدا بە شتێکی "نەشیاو" دەزانی و گوایە تەقەی کردووە و لەئەنجامدا پاسەوانێك بریندار بووە و پاشان خەتاکەی خستە سەر لاوازی و بێتوانایی عەرەبەکان و مێجەر، بەڵام کۆلۆنێل ئەندەروود و حاکمی گشتی قەناعەتیان بە مێجەر فاتیح کرد دەست لە کار نەکێشێتەوە. هەروەها ڕووداوەکە پەیوەندیی نزیکی ئەم دوو کاربەدەستە دەخاتەڕوو لەگەڵ AIOC دا. بۆ ئێوارەی شانزەی مانگ شازادە فەیروز گەڕایەوە بۆ تاران کە زیاتر بۆ فریاکەوتنی بریتانیەکان بوو.

کاتژمێر دووی پاشنیوڕۆ کرێکارانی ئەو شەفتە وردە وردە و لە سەرخۆ کەوتنە گەڕانەوە بۆ سەر کار لە پاڵاوگەکە بەڵام کۆمپانیاکە ڕایگەیاند کە هەفتەیەکی دەوێت بۆ گێڕانەوەی ئاستی بەرهەمی تەواو. لە ڕۆژی حەڤدەشدا بە هێمنی گەڕانەوە سەر کار لە ناوچەی ئابادانداو دەست کرا بە ئیش بەڵام بە نابەدڵییەکی تەواو لە لایەن ئەندامانی توودەوە. مەترسیی ڕاپەڕینێکی گشتیی عەرەب ڕەوییەوە و کۆلۆنێل ئەندەروود پێشبینیی ئەوەی دەکرد کە پێناچێت ئاژاوەی زیاتر ڕووبدات تا ئەو کاتەی یاسای سەربازیی (عورفی) کەمدەکرێتەوە و هێزە پشتگیرییەکانی ئەهواز دەگەڕێنەوە بۆ سەربازگەکانیان.

سێر کلێرمۆنت سکرین ڕایگەیاند کە توودە، بە پاڵپشتی ڕووسەکان، مانگرتنەکەی ڕێکخستبوو بە نیازی سەپاندنی خواست و ئیرادەی بە سەر خوزستاندا و حوکمکردنی ناوچەکە لە ڕێگەی ترس و تۆقاندنەوە. ئەم حیزبە بە نیازە دامەزراندنی کاربەدەستانی سەر بە توودە دابین بکات و کۆنترۆڵی هەڵبژاردنەکانی مەجلیس بکات. هەروەها ڕاشیگەیاند کە ڕووسەکان حەزیان کردووە بریتانیا هێز بهێنێ بۆ پاراستنی پاڵاوگەکە و بەم ڕەنگە تەواوی پێگەی مەعنەوییان لە ئێراندا دەڕووخا. سێر کلێرمۆنت ڕای شەخسیی خۆیشی وابوو کە بریتانیەکان ڕەنگە ناچار بن ئەمە بکەن هەر هیچ

نەبێت وەك دوا پەنابردن بۆ پارێزگاریی لە پالاوگەکە و وەك بەڵگەش بۆ نەخشە و پلان دارِشتنی توودە پەخشنامەیەکی چاپکراوی خستەڕوو کە توودە لە 14ی مانگدا بلاویان کردبووەوە. بەیانەکە بانگەشە بۆ "هەموو هەوادارانی ئازادی" دەکات راپەڕن و سەری کرێگرتەکانی کۆڵۆنیالە داگیرکەرەکان پان بکەنەوە. لێرە و لە فەزایەکی بەتالدا ناوەکانی حاکمی گشتی، مێجەر فاتیح و حاکمی سەربازی و بەڕێوەبەری ئۆفیسی تازەکراوەی کرێکاران هاتنە ناوناوانەوە. پلانەکە سەری نەگرت لە بەر بەرهەڵستکاریی بەهێز و چاوەڕوان نەکراوی نەیارانی عەرەب و کار و کردەوەی حاکمی سەربازی. ئێستا توودە بە پاڵپشتییەکی کارای شازادە فەیروز لە هەوڵی ئەوەدان کە تەواوی مەسەلەکە بخەنە ئەستۆی کۆمەڵەی عەرەب و بیسەلمێنن کە بریتانیەکان چەکیان داوە بە عەرەبەکان. ئەو زۆر لەوە دەترسێت کە عەرەبەکان توانای قووتدانی چیتر ئەو مامەڵەیان نەبێت و بەو پێیە گشت شێخە گەورە و بچووکەکان لە ناوچەکەدا کۆببنەوە و بڕیار لە راماڵینی توودە بدەن و باسی لە سێ هەزار کەس کرد کە ئێستا لەو نزیکانەن. سێر کلێرمۆنت ترسی لەوە هەبوو کە خەتاکە بخرێتە سەر عەرەب و بریتانیەکان و هەروەها ئەگەری بەرپابوونی راپەڕینێکی گشتیی عەرەب لە تۆڵەی ئەوەی کە لە ئاژاوە و پشێوییەکەدا رویدا و حاکمی گشتی لەو ئەگەرە ئاگادار کردەوە.

کۆڵۆنێل ئەندەروودی ئەفسەری ئاسایشی AIOC جەختی لە سەر خەتاباریی توودە دەکرد لەمەڕ مانگرتنە نایاساییەکە و ئیدانەی بەردانی سەرکردەکانی کردن. هەروەها هەستی دەکرد کە عەرەبەکان ئەو رەفتار و مامەڵەیە لە یاد ناکەن و مەترسییەکی گەورەی هێرشێکی گشتی لە ئارادایە و هەر کە عەرەب کەوتنە تالان و بڕۆ مەحاڵە بزانیت لەکوێدا دەوەستنەوە. ئەو نکووڵی لەوە کرد کە هیچ چەکێك لە لایەن بریتانیەکانەوە درابێتە عەرەب و جەختی لە سەر ئەوە کردەوە کە عەرەبەکان قاچاخچین و ئەم چەکانەیان لەو هێزانە کڕیوەتەوە کە پێشتر لە ناوچەکەدا بوون و دەمێ سالە چەك کۆدەکەنەوە. زانیاریی هەندێ سەرچاوەی تر راپۆرتەکانی پێشوو دەسەلمێنن کە کۆڵۆنێل ئەندەروود ژێر بەژێر پشتگیریی کۆمەڵەی عەرەبی کردووە و زۆر پێدەچێت کە لای کەمەکەی "هاوکاریی" عەرەبەکانی کردبێت لە بەدەستهێنانی چەکدا.

کۆڵۆنێل ئەندەروود پێیوایە ئەم مانگرتنە یەکەمین شتی زنجیرەیەك جموجووڵ بووە کە توودە دژ بە کۆمپانیا نەخشەی بۆ کێشاوە. ئەو کێشەیەی لە ماوەیەکی دوورودرێژی

هۆکاری کەڵەکەبوودا هەبوو و ئاماژەی بۆ ئەنجامەکانی ورە رووخانی ئەم شێوازە "شەڕوشۆڕە" دەکرد لە سەر زیاد لە دوو هەزار بریتانیی پەرش و بڵاو لە سەرانسەری خوزستاندا. کۆلۆنێل ویلۆفبیی کونسوڵی بریتانیا لە خوڕەمشەهر و ئەندامی دەزگای کاروباری سیاسیی هندستان، باس لەوە دەکات کە مانگرتنەکە لە رووسیاوە ئاڕاستە کراوە وەك بەشێك لە کەمپەینی گشتی دژ بە کۆمپانیای ئەنگلۆ ـ ئێرانی AIOC و جەختی لە سەر ئەو راستییە کردەوە کە بەرهەمی بەردەوام لە ئابادانەوە بۆ بریتانیا و هێزە چەکدارەکانی پێویست بوو. هەروەها مانگرتنەکەی بەوە ناوزەد کرد کە تەنها جموجووڵێکە لە جەنگێکی سەخت کەوا رووسەکان بەرپایان کردووە بۆ ئەوەی پاڵاوگەکە لەکاربخەن و باس لەوە دەکات کە کونسوڵی رووسیا و جێگری کونسوڵ لە ئەهواز هەردوکیان زۆر چالاکن و بەردەوام بە ئوستانەکەدا دەگەڕێن بۆ ئەوەی خەڵك بە لای خۆیاندا رابکێشن لە عەرەب و فارسەکان. بە رەچاوکردنی یارمەتیدانی بریتانیا بۆ لایەنی عەرەب پێی لە سەر ئەوە دادەگرت کە بریتانیا سیاسەتی دەستێوەرنەدانی گرتووەتە بەر و گەلێك لە شێخەکان دێن بۆ ئۆفیسەکەی داوای راوێژ یان پشتگیریی لێدەکەن و ئەویش بە شێوەیەکی نەگۆڕ وەڵامەکەی ئەوەیە کە دەبێت لەگەڵ کاربەدەستانی ناوچەکە هاوکاریی بکەن و پەیڕەویی لە فەرمانەکانیان بکەن. هەروەها بە شێوەیەکی تەمومژاوی نکووڵی لەوە کرد کە چەك دابەشکرابێت بەڵام پێی لەوەنا کە "چەند کەسانێکی کەم لە AIOC دا" رەنگە هانی عەرەبەکانیان دابێت. کۆلۆنیل ویلۆفبی پێی لە ئەگەری بەرپابوونی راپەڕینێکی عەرەب نا بەڵام باوەڕی وانەبوو کە لە ئێستادا رووبدات.

ئەو مەترسییەی کە بریتانییەکان لە بارودۆخەکە هەیانە دەبێ بە هەند وەربگیرێت و ئەوان هێند بە مانگرتنە گشتییەکە نەشڵەژابوون کە بە شێوەیەکی کاتی چارەسەر کرابوو هێندەی ئەوەی هەستێکی وایان لەلا دروست بووبوو کە ئەوە تەنها یەکەم جووڵەیە لە کەمپەینێك گوایە لە لایەن مۆسکۆوە کاری بۆ دەکرێت و دنەی دەدات و ئامانجی خێرا و بەپەلەی تێکدانی بەرهەمهێنانە و دوا ئامانجیش ئەوەیە کە بریتانیەکان رووبەڕووی ئەڵتەرناتیڤی جێگیرکردنی هێز لە ناوچەکەدا ببنەوە یان لەدەستدانی کۆنترۆڵی ناوچەیەکی بەرهەمهێنانی بنەڕەتیی نەوتە. هەروەها ئاشکرایە بریتانیەکان بڕیاریان نەداوە کە پەیڕەویی چ سیاسەتێکی نەوتیی هەنووکەیی بکەن.

پێدەچێت AIOC و کۆلۆنیل ئەندەروود پتر سیاسەتی هێزیان بە دڵ بێت لەبەرانبەر توودەدا و پشتبەستنی زیاتر بە کۆمەڵەی عەرەبی وەك لە نوێنەرانی حکومەتی بریتانیا کە مەیلیان بەلای پشتگیرییەوە بوو. بەرژەوەندی هاوبەشی وڵاتە یەکگرتووەکان و بریتانیا بەردەوام دووپات دەکرایەوە. لەو دەمەدا هەردوك توودە وAIOC خەریکی مانۆڕی خۆدەربازکردن بوون لە بەرپرسیارێتیی ئاژاوە و پشێوییەکە. پرسیاری گرنگ ئەوەیە کە توودە چ ڕێگایەك دەگرێتەبەر لە بەرانبەر خۆپیشاندان و هێزی کۆدەنگی عەرەبەکاندا و ئاخۆ مانگرتنەکە لە زەینی خەڵکدا وەك تەگەرەیەکی چاوەڕوان نەکراو بۆ توودە لێکدەدرێتەوە یان سەرکەوتنێکی ئیزافی بە سەر کۆمپانیاکەدا.

دڵسۆزتان

ویلیەم س. بوردێت

جێگری کونسولی ئەمریکا

هاوپێچ:

- بڵاوکراوەی AIOC
- SCB; MLL
- فایلی ژمارە: 800
- کۆپییەك بۆ هەر یەك لە: تاران و بەغدا
- سێ کۆپی بۆ وەزارەت (دەرەوە - و)

پاشکۆی نامەی ژمارە: 36
کونسولییەتی ئەمریکا،
بەسرە ـ عێراق
17/تەموز/1946

هەواڵنامەی مانگرتنی ئابادان

کاتژمێر 1500
دووشەممە، 15/ تەموز/ 1946

پێش ئەوەی باکگراوند و دوا وردەکاریی مانگرتنی گشتیتان بدەینێ لە ناوچەکانی کۆمپانیادا حەز دەکەین ئەوەتان پێڕابگەیەنین کە ئۆفیسی سەرەکی بە بێتەل داوای لێکراوە هەموو خزم و کەسوکاری ستاف ئاگادار بکاتەوە کە هیچ زیانێك لە ستافە بریتانیەکان نەکەوتووە تا ئێستا. مستەر مارتن کلارکی A.I.C بە سووکی لە داواوە لێدراوە، بەڵام شتێکی ئەوتۆ نیە و پێویست بە نیگەرانی ناکات.

وا لە خوارەوە باسی ڕووداوەکانی ئەم چەند ڕۆژەی دواییتان بۆ دەکەین:

ئەم مانگرتنەی سەرلەبەیانی ڕۆژی چواردەی تەموز لە ئابادان دەستی پێکرد کۆتایی بە هەفتەیەك دانوستان و گفتوگۆی بارگرژ هێنا لە نێوان کۆمپانیا و یەکێتیی نوێنەراندا. داواکاریی سەرەکیی یەکێتییەکە پێدانی کرێی ڕۆژی هەینی بوو. کۆمپانیا بەڵێنی دابوو کە پابەند بێت بە لێکدانەوەی حکومەتی ئێران بە یاسای کارەوە و بەهەرحاڵ حکومەت ئامادە نەبوو خۆی پابەند بکات تا بڕیارێك لەبارەی پێشنیازکردنی لانی کەمی کرێی بژێوی گەیشت. سەرکردەکانی کرێکاران ڕازی بوون لە

سەر ئەوەی کە مەسەلەکە بە کراوەیی بمێنێتەوە تاوەکو تەواوی ئەو شتانەی لە لایەن حکومەتەوە لێکۆڵینەوەیان لە سەر دەکرێت گومانی ئەوە دەردەبڕن کە ئاخۆ دەتوانن زۆرتر ئەندامە پەڕگرەکانی یەکێتیی نوێنەران رابگرن و نەهێڵن هیچ مانگرتنێك رووبدات.

واتەواتی مانگرتن لە رۆژی شەممە و بەیانی یەکشەممەدا بڵاوبووەوە و گەیشتە هەموو کون و قوژبنێکی پاڵاوگەکە و لە ناوچەکانی کۆمپانیاکەدا مانگرتنی گشتیی جاڕدرا. بانگەشەی مانگرتن لەم کاتە ناسکەدا نایاسایی بوو چونکە ئەو رێککەوتنانەی نێوان کۆمپانیا و یەکێتیی نوێنەرانی هەڵوەشاندەوە و سەرپێچیی لە ماددەکانی یاسای نوێی کار کرد.

بە شەودا ئیجرائاتی خۆپارێزی دەکرا و گاردی سەربازی لە پێگە و خاڵە گرنگەکان دادەنران. تەواوی هەوڵەکان بۆ پەیوەندی کردن بە بنکە و بارەگاکانی یەکێتیی نوێنەرانەوە شکستیان هێنا. بۆ بەیانیی رۆژی ئاییندە کاتێ کە تێبینی کرا مانگرتن مەسەلەیەکی حەتمییە، یەکە سەربازییەکان ئەو پێگە و شوێنانەیان گرت کە بە شەودا ئامادەکرابوون.

پاسەوانانی دژە مانگرتن لە بەیانیی رۆژی یەکشەممەدا زۆر لەخۆ رازیبوون و لەگەلێك حاڵەتدا ئۆتۆمبیلیان دەوەستاند و سەرنشینان و شۆفێرکانیان دەهێنایە خوارەوە. لە هەندێك حاڵەتیشدا بە وشکی مامەڵە دەکران و زۆر ئۆتۆمبیلیان گرت. لەم کاتەدا هەواڵی مانگرتن لە ئەهواز و هەفت کەل و ئاغاجاری و مەشور بڵاوبووەوە بەڵام گەچ سارن بە ئاسایی مایەوە. ئەمەشیان بێگومان بە هۆی ئەو بارە ناخۆشەوە بوو کە سەرکردەکانی یەکێتیی نوێنەران دروستیان کردبوو کە لەم هەفتەی دواییەدا هێرشیان کردبووە سەر خانێکی ناوچەکە. بەگشتی بارودۆخ لەو ناوچانەی لە پێشەوە باسکران هێشتا ئارامە.

حاکمی گشتیی خوزستان یاسای سەربازیی (عورفیی) لە سەرانسەری ئوستانەکەدا راگەیاندووە و مێجەر فاتیحی ئەفسەری هێزەکانی کۆمپانیای لە ئابادان بە حاکمی سەربازیی ناوچەکە دامەزراندووە و دڵنیایی تەواوی دا بە کۆمپانیا کە هێزگەلێکی کارامە و گونجاو ئامادەن بۆ پاراستنی ئاسایش و بڕیارەکان و ئامادەیی خۆی دەربڕی بۆ کۆنترۆڵ کردنی دۆخەکە ئەگەر هات و تێکچوو.

ستافە بریتانیەکان خزمەتگوزاریی بنەڕەتییان دابینکرد و دوو لقیش بە کارکردوویی مانەوە. کاتژمێر نۆی بەیانی لە بەربەستی ژمارە هەشتدا ڕووداوێك بەرپابوو کاتێك کە مستەر ئێڤەردیان لە پەلاماری یەکێك لە پیاوەکانی خاڵی پاسەوانی پاراست، مستەر ئێڤەردیش پاڵێکی پێوەنا و کابرا سکاڵای ئەوەی کردبوو کە شەقی تێهەڵدراوە. ئەوجا هێزەکانی بەربەستەکە ئێڤەردیان گرت بەڵام دواتر ئەفسەرێك هاتە ئەوێ و بەریاندا.

دەبلیو. جەی. توێژەنەری سەرپەرشتیاری بازرگانی ئەو ڕۆژە سەردانی بارەگای حیزبی توودەی کرد لە بازاڕ و ڕوخسەتی وەرگرت بۆ بردنی خۆراکی یەك ڕۆژ لە کۆگا گەورەکان. بەو پێیە توانی چێشتخانە و کانتینەکان بکاتەوە و دابەشکردنی نان ڕێکبخات.

بەدرێژایی ئەو ڕۆژە مێجەر فاتیح لە هەوڵ و تەقەلادا بوو بۆ دابینکردنی کۆنترۆڵی سەربازی لە ناوچەکەدا بێئەوەی پەنا بباتە بەر توندوتیژی تا لای ئێوارە ئەوجا هەوڵ و کۆششی هێزەکانی کاریگەرییان دەرکەوت. لەو ماوەیەدا تاقم و باندەکان سەردانی زۆرێك لە ماڵەکانیان کردبوو و داوایان لێکردبوون ئەو خزمەتکارانەی بەنگەڵە کە فەرمانی مانگرتنیان شکاندووە دەربکرێن. بەگشتی ڕۆژەکە تێپەڕی بێئەوەی ڕووداوێکی گەورە بقەومێت و بە شێوەیەکی ئاسایی قەدەغەکردنی هاتوچۆ ڕاگەیەندرا بەڵام دواتر پاشەکشەیان لێکرد کاتێك کە حاکمی سەربازی هەستی کرد کەوا سەپاندنی قورسە. لە ئێستادا و لە ئەمشەوەوە لە کاتژمێر یانزەی شەوەوە تا چواری ئێوارە کاری پێدەکرێت. لە نێوان کاتژمێر هەشت و نۆی ئێوارەدا دوو ئاگر لە ناو شاردا کەوتنەوە بەڵام لە لایەن ئامێری ئاگر کوژاندنەوەوە کە تیمی ئێرانییان لە سەر بوو کۆنترۆڵ کران.

لە شەودا گەلێك پێکدادان ڕوویاندا لە نێوان ئێرانیەکان و عەرەبەکان و سوپادا و چەندین ئاگریش کەوتەوە. ئەو قوربانیانەی بە درێژایی شەو گوێزرابوونەوە بۆ نەخۆشخانەی کۆمپانیا ژمارەیان گەیشتبووە (170) و تائێستا بیست و دوو کوژراو هەیە. زۆربەی زۆری بریندارەکانیش بە هۆی دار و کوتەکەوە بووە هەرچەندە گەلێکی تریش بە چەقۆ و گوللە بریندار بووبوون. بە درێژایی شەو هەردوو نەشتەرکار دەیڤس و هۆڵدینگ نەشتەرگەرییان دەکرد بە هاوکاریی دکتۆر بۆدمان و ستافی مەیدانی. دکتۆر

ئۆوین و چوار کارمەندی تەندروستی ئێرانیش لە ئەرکی ئیمرجنسیدا بوون. دکتۆر توێرنەر کاتی خۆی دابەشکردبوو لە نێوان نەخۆشخانە و بەڕێوەبەرێتیی گشتی و ئەو ئەرکانەی ئاسایشی نەخۆشخانە و ستافەکەیان دابین دەکرد.

لە کەسایەتییە ناودارەکانی توودە کە کوژران حاجی حەدداد و چەند کەسێك لە خێزانەکەی و حاجی حوسێن غازیی دۆست و هاوەڵی، کە هەردوکیان بازرگانی بەناوبانگ بوون. شێخ زۆرای، کە ئەندامێکی سەرکردایەتیی کۆمەڵەی عەرەبی بوو فەلاقە کرابوو. ناکرێت گرێمانەی ئەوە بکەیت کە مەسەلەکە بەم زووانە هێور بکرێتەوە هەرچەندە دەسەڵاتدارانی سەربازیش هەنگاوی چاکیان ناوە بۆ ڕێگرتن لە هەر پشێوییەکی تر. ڕووداوی تر، ئەگەر هەبێت لە چوارچێوەی بازاڕدا دەبێت کە بە پشتێنەیەك هێزی سەربازی لە ناوچەی کۆمپانیا دابڕکراوە.

هێزی پشتگیری لە ئەهوازەوە گەیشت و چاوەڕێی هێزی ئیزافیش دەکرێت ئەمشەو لە تارانەوە بگات. کۆلۆنێل حیجازی کە فەرماندەی هێزەکانە لە خوزستان، ئەم بەیانییە بە فڕۆکە لە ئەهوازەوە چوو بۆ ئابادان و لە ناوچەکەدا ماوەتەوە. ئەو تازەبەتازە لە پۆستی فەرماندەییدا دامەزراوە و ناوبانگی بۆ مامەڵەکردن لەگەڵ بارودۆخی ترسناکدا هیچ نیە. مێجەر فاتیحی حاکمی سەربازیی ئابادان پەیڕەوی خەتێکی چەسپاوی کردووە سەرباری پەرەسەندنی هەڕەشەکانی دوێنێ و شەوی رابردوو و توانی یاسای عورفی لە ناوچەکە دامەزرێنێت. هەروەها زۆر نیە پێنج سەرکردەی یەکێتیی نوێنەرانی گرتووە (واتە کارمەندانی غەیری کۆمپانیا) و پەنجاو نۆ کەسی تریش. لەوانە نەجەفی لە ناو سەرکردەکاندایە، کە ڕابەرێکی ناوچەیی حیزبی توودەیە و هاوکارێکی پڕ بەرهەمی "زەفەر" ی ڕۆژنامەی حیزبی ناوبراوە.

لەکاتی نووسینی ئەم راپۆرتەدا تەنها ڕووداو کە باسکرابێت لە ناوچەی بازاڕدا بوو. تەقە و دەسرێژی بچڕبچڕ بە درێژایی ڕۆژ دەبیسترا و هێزی سەربازی کە قەناعەتی بەم تەکتیکە هێناوە پێدەچێت کێشە دروستکەر بن و ئارامییان پێ دابین نەکرێت.

کاروباری دەرەوەی

ویلایەتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا

کۆمیسیۆنی ئەمریکی

بەغدا، عێراق

15/ ئاب/ 1946

(نهێنی)

ژمارە: 1391

شەڕوشۆڕی خێڵەکی نێوان شەممەر و ئەلبو مەتیوت

خاوەن شکۆ وەزیری دەرەوە، واشنتۆن دی. سی

گەورەم:

شەرەفمەندم راپۆرتی ئەوەتان بۆ بەرز بکەمەوە کە لە 3/ ئاب/ 1946دا پێکدادانێکی سەربازی بەرپابوو لە نێوان پیاوەکانی خێڵی گەورەی شەممەر و ئەندامانی خێڵی ئەلبو مەتیوتدا. قوربانیەکانی شەممەر زیاد لە دوو سەد بریندار و کوژراو بوون و ئەوانی ئەلبو مەتیوتیش 120 کەس بوون. راپۆرتەکانی باکوور و باس و خواسی رۆژنامەوانیی رووداوەکە بە شێوەیەکی بەرچاو قوربانیەکانی بە زیاتر لەقەڵەم داوە و تەمومژی بەدناویی شێخە عەرەبەکان لەڕووی ژمارە و مەیلی سروشتییانەوە بە لای زیادەڕۆیی لە زەرەر و زیاندا لە شەڕ و کوشتاری خێڵەکیدا و هەردوك کۆمیسیۆن و هەواڵگریی بریتانی بە شێوەیەکی رێ تێچوو بڕوایان وایە کە سەرجەمی کوژراوان و برینداران لە سێسەدو پەنجا کەس تێنەپەڕیوە. شەڕی بچڕبچڕ بەردەوام بوو لە نێوان هەردوو خێڵەکەدا تاوەکو 10/ ئاب/ 1946، کاتێ کە موزەفەر ئەحمەدی مەتەسەڕیفی کارا و بەتوانای مووسڵ شێخە سەرکردەکانی شەممەری بەند کرد، کە سفوگ و ئەحمەد و میشعان بوون.

ناکۆکیی نێوان خێڵ و لایەنە بەهێزەکان زۆر زۆرە بەڵام لە نێوان شەممەر و ئەلبو مەتیوتی لەوان بچووکتردا ماوەی چەند وەختێك ناڕێك و شلوشاو بوو و لەمێژ

بوو دەمەقرە و یەکتر زویرکردنیان دەکەوتە نێوانەوە لە سەر مافی لەوەڕخۆری و ئاو. بەهەرحاڵ ئەم شەڕ و ناکۆکیانەی ئێستایان زۆر گەورەیە و زۆری تێپەڕاندووە لە کێشە و ناکۆکیی ئاسایی خێڵەکی. وا دەرکەوتووە کە لە 3/ ئاب/ 1946دا کۆمەڵێك سوارەی پێنج سەد کەسیی شەممەر بڕیاریان داوە پەلاماری گوندەکانی ئەلبومەتیوت بدەن و دانیشتووانیان سزا بدەن چونکە مەڕومالاتیان بردووەتە ئەو ناوچانەی کە ئەمان بە هی شەممەری لەقەڵەم دەدەن. بە هەر رەنگێك بووە دەنگوباسی ئەم جموجوڵە پێشتر گەیشتووەتە ئەلبومەتیوت و ئەوانیش سەرکەوتووانە بۆسەیەکیان داناوە بۆ دەستە و تاقمە شەڕکەرەکەی شەممەر لە نزیك گوندی ئەلبادی کە دەکەوێتە باشووری رۆژئاوای شارۆچکەی سنجارەوە لە لیوای مووسڵ. هەرچەندە شەممەر نزیکەی دوو سەد پیاویان لەدەستدا لەم بۆسەیەدا، بەڵام هێزی تر لە عەشیرەتەوە فریایان کەوتن و دایان بە سەر ئەلبو مەتیوتدا و چوار گوندیان سووتاندن. بە پێی قسەی عەبدولکەریمی سکرتێری سفوگ کە شێخی مەشایخی خێڵی شەممەرە، کە زەرەر و زیانێکی بەرچاویان لە ئەلبومەتیوت داوە لەم گوندانەدا و ژن و منداڵێکی زۆریان لێ کوشتوون و هەندێکیان هەر بە زیندوویی لە ماڵەکانیاندا سووتاندووە.

هەفتەی دواتر شەڕ و پێکدادانی توند و پڕ لە گرژی لە نێوان خێڵەکاندا بەرپابوو و کەش و بارێکی گشتیی ترسناکی ئاژاوە و پشێویی دروستبوو. لەبەرئەوە موتەسەڕیفی مووسڵ بڕیاریدا کاری توند و راستەوخۆ جێبەجێ بکات و دەسبەجێ شێخە سەرکردە و باڵادەستەکانی شەممەری گرت و تا ئێستاش بە دەسبەسەری ماونەتەوە، بەڵام پێناچێت بە رەسمی تۆمەتبار یان دادگایی بکرێن. بە گرتنی سەرانی شەممەر، پۆلیس تووشی هیچ زەحمەتێك نەبوو لە گێڕانەوەی ئارامی و ئاسایش بۆ ناوچەکە و وا ئێستا موتەسەڕیف بە ئاشکرا زەبروزەنگی خۆی نواند و زۆربەی چاودێرانی ناوخۆ باوەڕیان وایە کە چیتر کێشە و ئاژاوە دروست نابێت، لانی کەم بۆ ماوەیەك.

دڵسۆزتان

جەیمس س. مووس

کاربەدەستی بەرپرسی کاتی

کاروباری دەرەوەی
ویلایەتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا

کۆمیسیۆنی ئەمریکی
بەغدا، عێراق

17/ سێپتەمبەر/ 1946

(نهێنی)

ژمارە: 1434

ناردنی پێنج بەڵگەنامە کە لە پارتی دیموکراتی کوردەوە پێمانگەیشتوون

بەڕێز جەنابی وەزیری دەرەوە، واشنتۆن دی. سی

گەورەم:

بۆ تەواوکردنی نامەی ژمارە (1406) ی کۆمیسیۆن لە 24/ ئاب/1946دا، هاوپێچ وەرگێڕانی پێنج بەڵگەنامەتان بۆ دەنێرین کە بەم نزیکانە لە پارتی دیموکراتی کوردەوە گەیشتوونەتە کۆمیسیۆن و وادیارە یەکگرتنێکی تازەی گرووپی پێشەنگە سیاسییەکانە لە کوردستانی عێراقدا. ئەم دۆکیومێنتانە بریتین لە:

1. داواکارییەك لە جەنەراڵ مستەفا بارزانییەوە کە هانی هەموو عەرەب و کوردی عێراق دەدات ریزەکانیان یەکبخەن و شەڕی "هێزە ئیمپریالیستی و کۆنەپەرستەکان بکەن کە لە هەوڵی خوێنمژینی میللەتەکەمدان و نیشتمانە پیرۆزەکەمانیان تووشی سووکایەتی کردووە". ئەم وروووژاندنە نوێیەی مەلا مستەفا بۆ هەست و سۆزی عەرەبی عێراق گۆڕانێکی تەواو دەنوێنێت و باوەش بۆکردنەوەیان وەك "برا" شتێکی سەیرە تەنانەت ئەگەر راستیش نەبێت.
2. بەرنامەی پارتی دیموکراتی کورد وەك "حیزبی میللەت" باسی دەکات و داکۆکیی لە بەرژەوەندییەکانی "چینی کرێکار و جووتیار و روناکبیران و..

تاد" دەکات. سەرنجی ئەوە دەدرێت کە ئامانجە سیاسی و ئابووری و فەرهەنگییەکانی پارتی بە شێوەیەکی بەهێز و ڕێکخراو جاڕ لەخۆیان دەدەن و لەنێو ئامانجە بنەڕەتییەکانیدا ئەم خاڵانە بەدیار دەکەون (ا) پێکهێنانی ویلایەت یان حکومەتێکی فیدراڵی کوردی لە ناو چوارچێوەی عێراقدا.
(ب) خاوەندارێتی حکومەت بۆ هەموو شتێك لەڕووی پراکتیکەوە.
(ج) خوێندنی ئیلزامیی خۆڕایی. (د) جیاکردنەوەی کەنیسە و دەوڵەت (پێموایە ئاین و دەوڵەت بووبێت ـ وەرگێڕ).

3. پەیڕەوی نیشتمانیی پارتی دیموکراتی کورد بەدواداچوونی شکستەکانی کوردە لەو ڕێککەوتننامانەی ئاشتییەوە سەرچاوە دەگرێت کە لە دوای جەنگی جیهانی یەکەمەوە بەستران. داواکارییەکە پێ لە سەر خەباتی بەردەوام دادەگرێت (کە ئەمیشیان زۆر نامۆیە) لە لایەن عەرەبی "براوە"، بۆ بەدیهێنانی "دەوڵەتێکی فیدراڵی دیموکراتی" سەرباری پیلانگێڕیی ئیمپریالیستەکان و دوژمنانی گەل.
4. "بەیاننامەیەك لە لایەن کۆنگرەی پارتی دیموکراتی کوردەوە". ئەم دۆکیومێنتە ئیشارەت بەوە دەدات کە پارتی دیموکراتی کورد ئێستا لە هەردوو حیزبی رزگاری و پارتی کۆمۆنیستی عێراق و "کۆمەڵەی ژ. ك" پێکهاتووە. بەیاننامەکە باس لەوە دەکات کەوا کۆنگرە بڕیاریداوە کە پارتی دیموکراتی کورد تەنها حیزبی کوردە لە عێراقدا و دەبێت هاوکاری و هەماهەنگیی تەواو بکات لەگەڵ پارتی دیموکراتی کوردا لە مهاباد.
5. "بانگەوازێکی کۆنگرە" کە لە لایەن "مەکتەبی سیاسییەکەیەوە" ئیمزا کراوە ئاماژە بە هێز و توانای پارتی دیموکراتی کورد لە عێراق دەدا کە تاکە زەمانەتی حکومەتێکی فیدراڵی کوردە لەم وڵاتەدا و هانی هەموو کورد دەدات بۆ بەردەوامی پێدانی خەباتیان بۆ بەدیهێنانی ئەم ئامانجە.
6. لە بەغدا زانیاریی کەم هەیە لەبارەی پارتی دیموکراتی کوردەوە. بەهەرحاڵ بەڵگەکان وادەگەیەنن کە تاڕادەیەك یەکگرتنێکی بەهێز و باش و ڕێکخراو هەیە لەو گرووپە کوردانەی پێشتر کارا و چالاك بوون و مەلا مستەفا

دەستخۆشیی خۆی لێکردوون و راستییەکەی ئەندامێکیشیانە و لە سەرێکی تریشەوە کاریگەریی کۆمۆنیستی لەم حیزبەدا بەهێزە.

لەگەڵ ریزی دڵسۆزتان

جەیمس س. مووس
کاربەدەستی بەرپرسی کاتی

هاوپێچ:
- وەرگێڕانی پێنج دۆکیومێنت
فایلی ژمارە (1ـ 840)

پاشکۆی ژمارە(1) ی نامەی ژمارە: 1434
17/ سێپتەمبەر/ 1946
کۆمیسیۆنی ئەمریکی، بەغدا

(وەرگـێـڕان)

بانگەوازێك لە جەنەراڵ مستەفا بارزانییەوە، سەرکردەی پارتی دیموکراتی کوردی عێراق . بۆ پشتگیری لە پارتی دیموکراتی کوردی عێراق لە خەبات و تێکۆشانیدا دژ بە ئیمپریالیزم و بەکرێگیراوانی.

ئەی گەلی بەشەرەفی عێراق

من وەك تاکێکی گەلی عێراق کە تێدەکۆشێت لەپێناوی رزگاری و سەربەخۆیی راستەقینەدا، بەدرێژایی تەمەنم پشتگیریی ریزەکانی گەلی عێراقی ئازا و بوێرم کردووە، بە کورد و عەرەبەوە، لە خەبات و تێکۆشانیاندا دژ بە ئیمپریالیزمی دەرەکی کە خۆی لە رژێمی عێراقدا دەنوێنێت و تاقمێکی ملهوڕ و بەکرێگیراو و کەسانی کۆنەپەرست دەستیان بە سەردا گرتووە.

من هەرگیزا و هەرگیز شەڕی گەلی عێراق ناکەم کە خۆم تاکێکم لێی، بەڵکو شەڕی هێزە ئیمپریالیست و کۆنەپەرستەکانم کردووە و دەیکەم کە یەکیانگرتووە بۆ خوێنمژینی گەلەکەم و سووکایەتی کردن بە نیشتمانی پیرۆزم. من ئەم بانگەوازە ئاڕاستەی خەڵکی عەرەب و کورد دەکەم بۆ ئەوەی هەوڵ و کۆششیان یەکبخەن لە خەباتێکی هاوبەشدا و لەپێناو رزگارکردنی وڵاتدا لە دوژمنی هاوبەش، کە ئیمپریالیزم و ئەڵقە لەگوێکانێتی، تاوەکو هەرکەسە و لە سەر خاکی خۆی ئازاد و بەختەوەر بژی و هاوکاریی برایانە بکەن لەگەڵ یەکتر. بۆ من شانازییە بەشداریی هەست و سۆزی هەموو ئەو پارتە نیشتمانی و دیموکراتیانە بکەم کە ئێستا لە عێراقدا دروستبوون بۆ بەرهەڵستیکردنی پیلانگێڕییە ئیمپریالیستییەکان. هەر بژی برایەتیی کورد و عەرەب لە وڵاتدا!

جەنەراڵ مستەفا بارزانی

خاڵەکانی پەیمانی نیشتمانیی پارتی دیموکراتی کورد

1. ئێمە بە هۆکاری سیاسی و ڕێگا گونجاوەکانی تر تێدەکۆشین بۆ گەڵاڵە کردنی حکومەتێکی فیدراڵی دیموکرات لە کوردستانی عێراقدا، کە لە لیواکانی موسڵ، هەولێر، کەرکووك، سلێمانی، خانەقین پێکبێت. ئەنجومەنێکی دەستووری کە ڕاستەوخۆ لە لایەن میللەتی کوردەوە بە دەنگدانی نهێنی هەڵدەبژێررێت، دەستوورەکەی دەنووسێتەوە و سەرۆکیش دیاری دەکات.
2. دەسەڵاتی حکومەتی فیدراڵی دیموکراتی کوردی لە گەلەوەیە و لە ڕێگەی پەرلەمانێکی هەڵبژێردراوەوە دەبێت و دەسەڵاتی جێبەجێ کردن و دادوەریی لێکتر جیادەبن.
3. حکومەتی فیدراڵی کوردستان ئازاد دەبێت لەوەی بچێتە هەر ڕێککەوتننامەیەکی هاوپەیمانی یان دۆستایەتییەوە لەگەڵ حکومەتەکانی کوردستان و ئازەربایجان لە ئێراندا.
4. حکومەتی فیدراڵی دیموکراتی کوردستان ڕێگە بە هاوڵاتیانی دانیشتووی سنوورەکەی دەدات بۆ ئازادیی کۆبوونەوە و چاپەمەنی و پێکهێنانی حیزبی سیاسی و زمان و پەرستن و زەمانەتی ئازادی و ئازادیی پەرستن دەکات بۆ تاکەکانی کۆمەڵ.
5. دامەزراندن لە پۆستە حکومییەکاندا بە پێی گونجاویی خوێندن و فەرهەنگ و توانای تەکنیکی دەبێت. بەڕێوەبردنی شار و قەزاکان بە هۆی ئەنجومەنێکی بەڕێوەبردنی هەڵبژێردراو لە لایەن خەڵکی شارەکەوە دەبێت و لە لایەن دەسەڵاتی ناوەندیی ڕاپەڕاندنەوە سەرۆکێکی بۆ دادەمەزرێت. بەڕێوەبەرێتیی شارەوانی لە شار و قەزاکاندا لە ژێر ڕکێفی ئەو ئەنجومەنانەی شارەوانیدا دەبن کە لە لایەن دانیشتووانەوە هەڵدەبژێرێن.
6. هێڵی شەمەندەفەر، ڕێگای وشکایی و ئاو، دارستانەکان، کانەکان، کارگەکانی چەك و تەقەمەنی و بەندەرەکان تەنها مڵکی دەوڵەت دەبن.

7. دارایی دەوڵەت لە لایەن خەزێنەی ناوەندییەوە کۆنترۆڵ دەکرێت و بریتی دەبێت لە باجی ڕەوا و یاسایی لە گومرگ و ڕەسمی بەدەستهاتوو و داهاتی مڵکی گشتی و باجی دەرامەت بە پێی بنەمای دیاریکراو. دامەزراندنی بانکی تایبەتی قەدەغە دەکرێت و تەنها یەك بانکی ناوەندیی دەوڵەت دەکرێتەوە.
8. یاسای کار دەردەکرێت و بارودۆخی کۆنتراکتی تێدا دەسنیشان دەکرێت لە نێوان خاوەن کار و کرێکاراندا. حکومەت دان بە یەکێتییەکانی کرێکاراندا دەنێت لەگەڵ کۆمەڵە هەرەوەزییەکانی بەرهەمهێنان و بەکاربردندا. حکومەت پەرەسەندنی خوێندنی پیشەیی و تەکنیکی لە ئەستۆ دەگرێت و دامودەزگای پێویست بۆ ئەو مەبەستە دادەمەزرێنێت و ئاستی پیشەسازی و پەرەپێدانی بەکارهێنانی ئامێری کشتوکاڵی لە ئەستۆ دەگرێت. ئامانجیش گۆڕینی بارودۆخی کشتوکاڵییە کە سەپاوە بە سەر زەوی و زاری مڵکی تایبەتدا بە شێوەیەکی دادپەروەرانەتر کە قورسایی سەرشانی چینی بەرهەمهێن (جووتیاران) سووك بکات و زەوی و زاری دەوڵەت بە سەر جووتیارانی بچووکدا دابەش دەکات بەپێی بنەمای خاوەندارێتیی بچووك.
9. خوێندن لە قوتابخانە سەرەتایی و ناوەندییەکاندا بە خۆڕایی و ئیلزامی دەبێت. دامودەزگای فەرهەنگیش بە جۆرێك دادەمەزرێت کە وێکبێتەوە لەگەڵ پرۆگرامێکی خوێندنی گشتیدا، بە پێی پێداویستییەکانی کۆمەڵایەتی، ئابووری، سیاسی، حیزبی، ئیداری، دادوەری، تەکنیکی، ئەدەبی.

پاشکۆی ژمارە (2) بۆ نامەی ژمارە: 1434

17/ سێپتەمبەر/ 1946

کۆمیسیۆنی ئەمەریکی، بەغدا

(وەرگـێـڕان)

پەیڕەو و پرۆگرامی پارتی دیموکراتی کورد لە عێراق

- **ئامانجە سیاسیەکان**

1. سەربەخۆیی تەواوی کوردستان. ئەم ئامانجانە بەم هۆکارانەی خوارەوە دەبەسترێن.
2. تێکۆشان لە پێناوی پێکهێنانی دەوڵەتێکی فیدراڵ لە عێراقدا بۆ ڕەخساندنی زەمینەی دروستبوونی حکومەتی فیدراڵی دیموکراتی کوردستان.
3. پێکهێنانی حکومەتی فیدراڵی کوردستان بەندە بە داڕشتنی دەستوورێکی فیدراڵەوە لە لایەن نوێنەرانی حکومەتی عێراق و سیاسەتمەدارانی کوردستانەوە.
4. حکومەتی فیدراڵی کوردستان ئازادە لە مۆرکردنی ڕێککەوتننامەکانی یەکێتی، هاوپەیمانی یان دۆستایەتی لەگەڵ حکومەتی کوردستان لە ئێراندا.
5. حکومەتی کوردستان ئازادە لە مۆرکردنی ڕێککەوتننامەکانی یەکێتی، هاوپەیمانی یان دۆستایەتی لەگەڵ هەر کام لە دەوڵەتە دیموکراتییەکاندا.
6. حکومەتی کوردستان لیواکانی مووسڵ، هەولێر، کەرکووك، سلێمانی، خانەقین دەگرێتەوە.
7. ئەنجومەنی دەستوریی نیشتمانی کە بە دەنگدانێکی ڕاستەخۆ و نهێنی لە لایەن خەڵکی کوردی عێراقەوە هەڵدەبژێردرێت سەرۆکی حکومەتی کوردستانی فیدراڵ هەڵدەبژێرێت و یاسای دەستووریی خۆی دەردەکات.
8. حکومەتی فیدراڵی کوردی مل بۆ هیچ جۆرە کۆڵۆنیاڵ کردنێك کەچ ناکات لە لایەن هیچ دەوڵەتێکی بیانییەوە و هیچ شێوازێکی ویسایە یان پارێزگاری لە هیچ وڵاتێك قوبووڵ ناکات.

9. حکومەتی کوردستان چوونە ناو رێککەوتننامە نێودەوڵەتییەکان لە ئەستۆ دەگرێت لە بواری کاروباری ئابووری و فەرهەنگی و کارگەریدا.

- **ئامانجە ئابوورییەکان:**

أ. حیزب مسۆگەرکردنی خاوەندارێتیی حکومەت بۆ هەموو چەك و کەرەستەی جەنگی و پیشەسازی لە ئەستۆ دەگرێت، بەهەمان شێوەش دارستان، کەنار دەریا و رێگاکانی وشکانی و ئاو، رێگای ئاسن و کانەکانیش.

ب. لەئەستۆگرتنی دامەزراندنی بانکێکی ناوەندیی دەوڵەت و قەدەغەکردنی دامودەزگای بانکی لە لایەن تاکەکەس و کۆمپانیاکانەوە.

ت. بواردان بە پێکهێنانی کۆمپانیا بازرگانی و پیشەسازییەکان.

پ. خاوەندارێتیی تاکەکەس بۆ زەوی وزار و کەلوپەلی بازرگانی پارێزراوە.

ج. لەئەستۆگرتنی رێگە نەدان بە کۆمپانیاکان بۆ قۆرخکردنی کەلوپەلی بازرگانی و شمەك و کالاّی بەکاربردن و بە یاسایی ناساندنی حکومەت و وەرگرتنی ئیجرائاتی میللی بۆ ئاشکراکردنی مایەپووچ بوونی ئەم دامودەزگایانە.

- **کاروباری کرێکار و خزمەتگوزاری کۆمەلاّیەتی**

أ. پارتی دەرکردنی یاسای کاروباری کۆنتراکت لەئەستۆ دەگرێت لە نێوان خاوەن کار و کرێکاردا.

ب. پارتی دارشتنی بنەمای مز و کرێ بۆ کرێکاری پیشەسازی، کارگوزاریی حکومی، لقە جۆراوجۆرەکانی بەرهەمهێنانی پیشەسازی، کارە گشتییەکان و کرێکارە کشتوکالّییەکان لەئەستۆ دەگرێت. بەم چەشنە لانی کەم مز و کرێ دابین دەکات کە بەشی پێداویستیەکانی ژیان بکات.

ت. پارتی خەبات دەکات بۆ دامەزراندنی یەکێتییەکانی کرێکاران و رێکخراوەکان.

پ. پارتی دروستکردنی دامەزراوە تەندروستییەکان دەگرێتە ئەستۆ و خزمەتگوزاریی کراوە دەبێت بۆ هەموان و بەخۆرایی دەبێت و بایەخی تایبەتی بە دەرمانی خۆپارێزی دەدات.

ج. لەئەستۆگرتنی دانانی بەڕێوەبەرێتیی شارەوانیی شارەکان بە شێوەیەك کە بدرێتە دەست ئەنجومەنەکانی شارەوانی و لە لایەن دانیشتووانەوە هەڵدەبژێرێن، بەڕێوەبەرێتیی گوندەکان و ناوچە دێهاتییەکان دەخرێتە دەست بۆردی ناوەندیی موختارەکان.

ح. لەئەستۆگرتنی مسۆگەر کردنی یەکسانیی ئەرك و ماف لە نێوان ژن و پیاودا.

- **کاروباری خوێندن و فەرهەنگ**

أ. خوێندنی ئیلزامی و خۆڕایی لە قوتابخانە سەرەتایی و ناوەندییەکاندا.

ب. لەئەستۆگرتنی دامەزراندنی قوتابخانەی ئامادەیی و پەیمانگا پەروەردەییەکان بۆ دابینکردنی پێداویستیەکانی ئابووری، سیاسی، سەربازی، قەزایی، تەکنیکی، کۆمەڵایەتی.

ت. لەئەستۆگرتنی دامەزراندنی یانە وەرزشییەکان لە ژێر ئیدارە و چاودێریی قوتابخانەکان، پەیمانگاکان، یەکێتی و دامەزراوەکانی کرێکاران و کۆمەڵە هەرەوەزییەکاندا.

پ. لەئەستۆگرتنی دامەزراندنی پەیمانگاکانی موزیك، ئەدەب، شانۆ، سینەما.

ج. لەئەستۆگرتنی دامەزراندنی باخچەی ساوایان و برەودان بە بزووتنەوەی کەشافەی کوڕان لە قوتابخانەکاندا و چالاکییەکانی گەشت وگەڕانیش.

ح.

- **بابەتی جۆراوجۆر**

أ. پارتی دیموکراتی کورد حیزبێکی میللییە و داکۆکیی لە بەرژەوەندییەکانی چینی کرێکار، جووتیاران، رۆشنبیران، پیشەگەران و بازرگانان دەکات. (رەنگە بۆ بازرگان مەبەست دوکاندار و کاسبکاران بێت ـ و).

ب. پارتی دیموکراتی کورد لە سەر بنەمای بیری عیلمانی (سێکولار) دامەزراوە و جیاکردنەوەی سیاسەت لە ئاین دەسەلمێنێت.

ت. پارتی دیموکراتی کورد بنەماکانی پەرەسەندن و گۆڕانکاری دەسەلمێنێت و لاریی نیە لە دەستکاری کردنی بەرنامە و پەیڕەوی ناوخۆی بەپێی ئەو رێسایانەی لە دەستوورەکەیدا ئیشارەتی بۆ کراوە.

پاشکۆی ژمارە (3) بۆ نامەی ژمارە: 1434
17/ **سێپتەمبەر**/ 1946
کۆمیسیۆنی ئەمەریکی، بەغدا

(وەرگێـڕان)

پەیماننامەی نیشتمانیی پارتی دیموکراتی کورد لە عێراق

لە بەرپابوونی جەنگی جیهانیی یەکەمەوە، گەلی کورد لە هەوڵ و تێکۆشاندان بۆ رزگاری و سەربەخۆیی وڵاتەکەیان چ بە شێوازی ئاشتی لە رێگەی نوێنەرە سیاسییەکانیانەوە لە کۆنفرانسی پاریس یان کۆمەڵەی گەلان یان لە رێگەی شۆڕشی چەکدارییەوە کە خۆی لە راپەڕینەکانی دەرسیم و دیاربەکر و سلێمانی و بارزاندا دەبینێتەوە.

گەلی ئازا و بوێری ئێمە، لەپێناوی رزگاریدا، خوێنی هەزاران رۆڵەی خۆی کردووەتە قوربانی لە بەر چاوی وڵاتانی شارستانیدا. جیهان هەموو شایەتحاڵی ئەوەیە کە میللەتی کورد رێگەیەکی دووردرێژ و پڕ شکۆی گرتووەتەبەر و قوربانیی زۆر گەورەی داوە و ئێستاش لە تێکۆشانی مان و نەماندایە بۆ بەدیهێنانی ئامانجی پیرۆزی کە ئازادی و سەربەخۆییە. گەلی کوردیش وەك گەلانی تر بەهیوای بەدەستهێنانی مافەکانی بوو لە کۆنگرەی ئاشتیدا، بەڵام کەس گوێی لە داواکانی نەگرت بۆ رزگاری و سەربەخۆیی چونکە دەوڵەتە گەورە و سەرکەوتووەکان تەواوی گرنگی و بایەخی خۆیان دابووە ئەوەی کە کۆنگرە وەك ئامرازی هاوبەشی نێوان خۆیان بەکاربێنن بۆ دەسکەوتی جەنگ و سەرلەنوێ دابەشکردنەوەی جیهان بە سەر بازنەی دەسەڵات و کاریگەریی خۆیاندا. کەواتە یەکەمین جەنگی جیهانی جەنگێکی ئیمپریالیستی بوو کە دەنگی کورد تێیدا، چەشنی گەلانی دیکەی بچووك، بۆ گەیشتنە ئامانجی رزگاربوون فەرامۆش کراو گوێی پێ نەدرا. کۆمەڵەی گەلان کە لە لایەن کۆنگرەی ئاشتییەوە دروستکرا بۆ یارمەتیدانی گەلانی بچووك، بەگوێرەی لائیحەکەی، بوو بە دەزگایەکی وڵاتە ئیمپریالیستەکان. بڕیارەکەشی لەمەڕ دابڕینی ویلایەتی مووسڵ لە دەوڵەتی عوسمانی

بۆ ئەوەی بخرێتە سەر ئیدارەی کورد بەپێی بەندەکانی پەیمانی سیڤەر، لە پەیمانی لۆزاندا تەحەفوزی خرایە سەر کە رێی بە کوردەکان نەدا تەنانەت بیست و هەشت ساڵەکەی ئاشتیشیان پراکتیزە بکەن. کوردە هاوڵاتیەکانی ئێمە لە عێراق بەتایبەتی ئەو قوربانیانەی باش لە بیرەو بڕیاریانداوە بە هەر نرخێك بووە بگەنە ئامانجیان، کە ئازادی و سەربەخۆییە. ئەوان شەڕی دوژمنانیان دەکەن لە ئیمپریالیزمی دەرەکی و حکومەتی عێراق کە پێدراوەکانی ئەو دەستوورەی پێشێلکردووە کەوا بە خوێنی ئەوانە نووسراوەتەوە کە لە شۆڕش و راپەڕینە گەورەکەیدا بوون بە قوربانی. ئەوان بۆ جیهان و گەلانی یەکگرتووی رووندەکەنەوە کە دژ بە تاکڕەویی ئۆتۆکراتی وەستانەوە و لە جەنگی پیرۆزدا دژ بە رژێمی فاشیستی رەش سەرکەوتوو بوون و ئەوانیش شەڕی حوکمی فاشیستی ملهوڕ دەکەن لە عێراقدا. سەرکەوتنی شکۆمەندیی دیموکراسی بە سەر هیتلەریزمدا لە جەنگی جیهانیی دووەمدا لە ئەنجامی ئەو پشتگیرییەی وڵاتانی ئاشتیخوازەوە بوو بۆ هاوپەیمانان. یەکێتیی سۆڤییێت کە زیاد لە هەر وڵاتێکی تر قوربانیدانی بەرکەوت بۆ بەزاندنی فاشیزم، فاکتەرێکی هاوکاری گەورە بوو لەم مەسەلەیەدا. ئێمەی کورد کە چووینەتە ناو شەمەندەفەری میللەتانی ئاشتیخوازەوە، بە خوێنمان و بەرهەمی خاکمان بەشداریمان لە سەرکەوتنی دیموکراسیدا کردووە.
میللەتی کورد داوای سەربەستی و مافی چارەی خۆنووسین دەکات، کە لە لائیحە مێژووییەکانی ئەتلەنتیك و نەتەوە یەکگرتووەکاندا دەستەبەر کراوە.

ئێمە کە نوێنەرانی راستەقینەی گەلی کوردین بۆ جیهانی ئاشکرا دەکەین کە هەرگیز دەسبەرداری خەبات و تێکۆشان نابین لەپێناوی ئازادیی دیموکراتیدا و هەر بە بڕیاری گەلیش ئێمە شەڕی گەلانی ئێرانی و تورك و عەرەب ناکەین. گەلی عەرەب دۆست و هاوپەیمانمانە و ئێمە هەمیشە چاومان لە یەکێتییەکی ئازاد و شەرەفمەندانەیە لەگەڵ گەلی عەرەب لە عێراقدا. مافی گەلی عەرەبە کە خۆی رزگار بکات لە ئیمپریالیستەکان و دەستوپێوەندیان و ئازادی و سەربەخۆیی بەدەستبێنێت. ئێمە شان بە شانی ئەو شەڕ دەکەین بۆ رزگار بوون لە ئیمپریالیزم و داڕووخان و حوکمدارە ملهوڕەکان و هەردوو گەلی برا زۆر بەپەرۆشن بۆ دابینکردنی ئازادییە دیموکراتیەکانیان لە ژێر سایەی دەوڵەتێکی فیدراڵی دیموکراتی میللیدا.

ئەی برایانی عەرەب، ئێمە پەیمانمان بەخۆمان داوە کە بەردەوام بین لە خەباتمان لەپێناوی رزگاربوونی خۆمان و ئێوەشدا. ئەی رۆڵەکانی گەلی عەرەب رووی چەکەکانتان مەکەنە سەر سینگی ئێمە، چونکە ئێمە هاوپەیمانی دڵسۆزی ئێوەین، بەڵکو ئاڕاستەی دوژمنەکانتانی بکەن لەو ئاغا کۆنەپەرست و ناپاکانەی کە پاڵیان بە ئیمپریالیستە بێگانەکانەوە داوە و پیلان لەدژی مافەکانتان دەگێڕن. ئێمە لەپێناو دەوڵەتێکی فیدراڵی ئازاد و دیموکراتیدا خەبات دەکەین، دەسا لەگەڵ ئێمە بن لە مەیدانی نەبەردی نیشتمانیدا.

بۆیە، ئێمەی نوێنەرانی گەلی کورد، ئیمزای خۆمان دەخەینە سەر ئەم بەڵگەنامە مێژووییەی پەیمانی نیشتمانیمان و بەڵێن بە خۆمان دەدەین جێبەجێی بکەین.

پاشکۆی ژمارە (4) بۆ نامەی ژمارە: 1434
کۆمیسیۆنی ئەمریکی، بەغدا
17/ سێپتەمبەر/ 1946
(وەرگێڕان)

بەیاننامەی کۆنگرەی پارتی دیموکراتی کورد

کۆنگرە بە ئامادەبوونی نوێنەرانی حیزبی رزگاریی هەڵوەشاوە و حیزبی کۆمۆنیستی کوردستانی عێراقی هەڵوەشاوە و کۆمەڵە ژێ کافی هەڵوەشاوە و کۆمیتەی راپەڕاندنی کاتیی پارتی دیموکراتی کورد لە عێراق کە لە کوردستانی ئێران هاتبووە دامەزراندن و بە بڕیارێکی زۆرینەیەکی دڵ و دەرون گەرم هەڵوەشایەوە و ئەو کەسایەتییە نیشتمانپەروەرانەی بە خەبات و تێکۆشانی دوورودرێژیان لەپێناوی کوردستان و دیموکراسیدا ناوبانگیان دەرکردووە، کۆبوونەوەکانی خۆی بەست.
ئەندامانی کۆنگرە لە کات و شوێنی دیاریکراودا گەیشتن، یەك کەس نەبێت کە بە هۆکاری روون و ئاشکرا نەیتوانی ئامادەبێت. لە پاش هەڵبژاردنی سەرۆك ئەو پەیامانەی لە کوردستانی عێراقەوە هاتبوون بەرزکرانەوە، بە هەمان شێوەش نامەکانی متمانە لە کەسایەتییە گرنگەکانەوە کە نەیانتوانیبوو ئامادەبن و دەسەڵاتیان دابوو بە هەڵگرانی ئەو نامانە نوێنەرایەتییان بکەن لە کۆنگرەدا. لە پاش خوێندنەوەی ئەم پەیام و نامانە بابەتەکانی ئەو ئەجێندایەی خستە بەر باس و گفتوگۆ کە لیژنەی ئامادەکاریی بەرزیکردبووەوە. لەبەرئەوە پێدەچێت کۆنگرە سەرکەوتووانە ئەرکی سەرەکی خۆی جێبەجێ بکات لەم بارودۆخە ناسکەی خەباتی نهێنیدا و سەرۆك داوای لە ئەندامانی کۆنگرە کرد باس و مشتومڕی خۆیان لەم مەسەلە بنەڕەتیانەی خوارەوەدا چڕبکەنەوە:

أ. پێویستیی دامەزراندنی تەنها یەك حیزبی دیموکراتی بۆ کوردستانی عێراق.

ب. گفتوگۆکردن له سەر ڕەشنووسی بەرنامەکان و لەوانە ئەجێندا و پەیڕەوی ناوخۆ و لائیحەی نیشتمانی و دەستکاری کردنیان.
ت. هەڵوێستی حیزب بەرانبەر بە حیزبە عێراقیەکان و پارتی دیموکراتی کوردستانی ئێران.
پ. هەڵبژاردنی کۆمیتەی ڕاپەڕاندنی ناوەندی.
ج. کاتێ کە یەکەم مەسەلە خرایە بەردەم کۆنگرە بۆ باس و گفتوگۆ کردن لە سەری، ئازادیی بیرکردنەوە درا بە نوێنەرەکەی "ژێ کاف" کە متمانەی خۆی دەربڕی بە دامەزراندنی تەنها یەك حیزبی سەرەکی بۆ کوردستانی گەورە. لەبەرئەوەی پارتی دیموکرات لە مهاباد تاقە حیزبە کە ئەرکەکانی حکومەتی کۆماری کوردستانی لەئەستۆ گرتووە، کەواتە مەسەلەیەکی لەبار بوو بۆ حیزبەکەیان ببێتە ڕابەری بزووتنەوەی دیموکراتی لە کوردستانی گەورەدا. ئەوە ویلایەتی کۆماری کوردستانە کە دەبوو پارێزگاریی لە بەشەکانی تری کوردستان بکات بۆ ئەوەی نەکەونە دەست ئیمپریالیزمی بێگانە و حکومەتە دەسەڵاتدارەکانی کوردستانی گەورەوە. بەو پێیە، من پێشنیاز دەکەم کە تاقە حیزب پارتی دیموکراتی ئەوەی مهاباد بێت و پارتی کوردی عێراقیش کە لقێکێتی مافی پلاندانانی خۆی هەبێت بۆ خەباتکردن لەپێناو سەربەخۆییدا بە گوێرەی بارودۆخی عێراق. لە کاتی گفتوگۆ و مشتومڕدا لە سەر پێشنیازەکەی بۆ کۆنگرە، ئەم خاڵانەی خوارەوە بەرزکرانەوە:

- حیزبی دیموکرات لە مهاباد پلانی خۆی و جموجوڵی حیزبی بە شێوەیەك داڕشتووە کە بگونجێت لەگەڵ بنەماکانی خەباتی سیاسی و شۆڕشگێڕیدا لە چوارچێوەی سنووری دەوڵەتی ئێراندا بە پێی بەندی چوارەمی بەشی دووەمی پرۆگرامەکەی.
- پێدانی ئازادیی بێ قەید و شەرت بەبەشەکەی عێراق، لە ڕوانگەی پراکتیکەوە تەنها نامەرکەزییەتی حیزب دەگەیەنێت و بە واتای ناڕێکی و ناتەواوی لە ڕێکخستندا و سیاسەتی حیزبی دیموکرات لە مهاباد ڕێگەی پێنادات.

- متمانە کردن بە سەرکردایەتی لە پارتی دیموکراتدا لە مهاباد هەڵەی ناپراکتیکە. هەڵەیە لەبەرئەوەی تێگەیشتنی ئەم سەرکردایەتییە بۆ بارودۆخی سیاسی و کۆمەڵایەتی لە عێراقدا گەوهەری نیە و تەنها دەتوانێت ناتەواو بێت بە هۆی کەمیی زانیاری و دابڕان لە بازنەکانی عێراق و هاوشان یەکنەگرتنەوەی لەگەڵ پێشکەوتن و پەرەسەندنی کۆمەڵگەی کورد لە عێراقدا. هەڵبەتە ئەمە کاری کردە نیە چونکە ئەو پرۆگرام و پلان و ڕێکخستنانەی پێویستن بۆ کوردستانی عێراق بۆ دامەزراندنی حکومەتی فیدراڵ هێشتا گەڵاڵە نەبوون لەبەر سەرقاڵبوونی سەرەکی بە کاروباری کوردستانی ئێرانەوە.
- بێتوانایی حیزبی دیموکرات لە مهاباد بۆ دیاریکردنی هەڵوێستی خۆی لە بزووتنەوە سیاسییەکان و بە تایبەتیش حیزبە عێراقییەکان. ڕێکخستنی سیاسی لە عێراقدا ئەوەیە کە کەسێك یان لایەنێك شیاو بێت بۆ تێگەیشتن لە ڕێکخستن و حیزبە سیاسییەکانی عێراق و بتوانێ بواری هاوکاریی سنووردار بڕەخسێنێت لەبەرئەوەی ئەمەیان گونجاوە لەگەڵ مەیلە سیاسییەکانیاندا.

لە پاش مشتومڕێکی دوورودرێژ لە سەر مەسەلەکە پێشنیازەکە خرایە دەنگەوە و وا کەوتەوە کە پارتی دیموکراتی کوردی عێراق تاقە پارتی بێت لە سنووری عێراقدا، وەك پێویستییەکی سیاسی و بە کۆی دەنگ پەسەند کراو تەنها نوێنەرەکەی ژێ کاف بەرهەڵست بوو. ئەوجا پێشنیاز کرا کە نوێنەرەکەی ژێ کاف هەلێکی بدرێتێ بۆ ئەوەی زیاتر بەرنامەی پارتی دیموکراتی کوردی عێراق تاوتوێ بکات و تۆمارکردنی لە حیزبەکەدا و پێشنیازەکە بە کۆی دەنگ پەسەند کرا.

مەسەلەی دووەم مشتومڕ بوو لە سەر ئەجێندا و پەیڕەوی ناوخۆ و بەرنامەکە خاڵ بە خاڵ گفتوگۆی لە سەر کرا. پاشان کۆنگرە چەند دەستکارییەکی دیاریکراوی کرد لە هەندێك ماددەی دوو بەشی یەکەمدا و رستەیەك بۆ بەرنامەکە ئیزافە کرا. دواجار دەنگ لە سەر هەموو بەڵگەنامەکان درا و شێوازی کۆتاییان پەسەند کرا.

لەکاتی گفتوگۆکردن لە سەر بابەتی سێهەمی ئەجێنداکەدا، ئەندامانی کۆنگرە بە کۆی دەنگ بڕیاریاندا کاروچالاکیی خۆیان لە سەر حیزبە دیموکراتییە عێراقیەکان چڕبکەنەوە. کۆنگرە دەسەڵاتی دا بە کۆمیتەی ناوەندی بۆ دەسنیشان

کردنی هەر حیزبێك کە هاوکاری لەگەڵ دادەمەزرێنێت لە پاش لێکۆڵینەوەیەکی تەواو لە سەر سیاسەتی ئەو حیزبە عێراقییە، هەروەها دەسەڵاتیشی درایە بۆ دیاریکردنی چالاکییەکانی لەگەڵ ئەو حیزبانەدا. لە بارەی گفتوگۆ کردن لە بواری هاوکاریی نێوان پارتی دیموکراتی کورد لە مهاباد، کۆنگرە ئەو هاوکاری و هەماهەنگییەی بە پێویست زانی. مەودا و بواری هاوکاری لە مەحزەرەکانی کۆنگرەدا روونکراوەتەوە. لەدواییدا کۆنگرە بە دەنگدانی نهێنی کۆمیتەی راپەڕاندنی هەڵبژارد و ئەوانەی کە زۆرینەی دەنگیان هێنا دەرچوون و بە دەرکردنی ئەم بانگەوازە کۆتایی بە کارەکانی کۆنگرە هات.

پاشکۆی ژمارە (5) بۆ نامەی ژمارە: 1434

کۆمیسیۆنی ئەمریکی، بەغدا

17/سێپتەمبەر/1946

(وەرگێڕان)

بانگەوازی کۆنگرەی پارتی دیموکراتی کورد

ڕۆڵەکانی گەلی ئازا و بوێرمان، شێخانی بە ئەزموون، لاوانی کوڕ و کچی نیشتمان، مێژووی پڕ شکۆی ئێمە کە خەسڵەتی پاڵەوانێتی و شۆڕشە بۆ ماوەی چەندین سەدە بۆ جیهانی سەلماندووە کە ئێمە پەرۆشی ئازادی و سەربەخۆیین. ڕاپەڕینەکانی شەمزینان، دیاربەکر، سلێمانی و بارزان شایەتی هەتاهەتایین کە هاندەرتانن بڕۆن بۆ پێشەوە تا بەدیهێنانی ئامانجەکانمان.

کوردستانی ئێران خۆی لە کۆت و بەند رزگار کرد و تێکەڵ بە جیهانی دیموکراتی بوو کە بە ئاشتیانە ژیانی خۆی بنیات دەنێت و بووە بە خاوەنی خواست و ئیرادەی خۆی.

هێز و توانای پارتی دیموکراتی کوردمان لە عێراق تەنها مسۆگەرکردنی دامەزراندنی حکومەتێکی فیدراڵی کوردە لە عێراقێکدا کە ڕژێمێکی دیموکراتی تێیدا بەرقەرار بێت. حیزبی ئێمە لە گەلی کوردەوە سەرچاوەی گرتووە و شەڕی کۆنەپەرستانی عێراق و کرێگرتەکانی ئیمپریالیزم دەکات. بۆ پێشەوە لە ژێر ئاڵاکەیدا تا سەرکەوتن بە سەر بەرەی ڕەشدا بەدیدێت. کوردستانی عێراق داوای ئازادی و سەربەخۆیی گەلی کورد دەکات لە چوارچێوەی ئیدارەی خۆیدا، هەروەها داوای یەکگرتنێکی ئازادانە دەکات لەگەڵ عەرەبی عێراقدا.

حیزبی ئێمە پشتیوانیی عەرەبە دیموکراتەکان دەکات لەپێناوی دوارۆژی عێراقێکی دیموکراتدا.

مەکتەبی سیاسی

کاروباری دەرەوەی
ویلایەتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا

باڵیۆزخانەی ئەمریکا
بەغدا، عێراق

23/ کانوونی دووەم/1947

(نهێنی)

ژمارە: 1570

ناردنی بەیاننامەیەك کە لە لایەن حیزبی سوپای دیموکراتی کوردەوە نێردراوە بۆ سکرتێری نەتەوە یەکگرتووەکان.

بەڕێز جەنابی وەزیری دەرەوە، واشنتۆن دی. سی

گەورەم:

بۆ تەواوکردنی نووسراوی ژمارە (1434)م لە 17/ سێپتەمبەر/ 1946دا، شەرەفی ئەوەم دراوەتێ هاوپێچ وەرگێڕانی بەیاننامەیەکتان بۆ بنێرم کە ئاڕاستەی سکرتێری رێکخراوی نەتەوە یەکگرتووەکان کراوە لە لایەن پارتی سوپای دیموکراتی کوردەوە، (لێرەدا با تێکەڵ نەبێت لەگەڵ ناوی پارتی دیموکراتی کورددا). ئەمە کۆپییەکی ئەو بەیاننامەیە کە تازە گەیشتووەتە دەست ئەم باڵیۆزخانەیە.

تێبینی ئەوە کراوە بەیاننامەکە، کە بە رێکەوت هەردوو رەشنووس و چاپکراویش، بە شێوەیەکی بەرچاو لە خوار ستانداردی چاپەمەنیی سەر بە کوردەکانەوەیە و ئیشارەت بەوە دەکات کە کوردەکان بێبەشن لە مافی بڵاوکردنەوەی چاپەمەنی و بڵاوکردنەوە لە پاڵ شتی تردا بە زمانی خۆیان و هەروەها بێبەشن لە دام و دەزگای خوێندنی باڵا و رێگەیان پێنادرێت حیزبی سیاسی یان کۆمەڵەی هەرەوەزی دروست بکەن و هەروەها بێبەرین لە هەموو سوود و قازانجێکی ئەو داهاتە زۆرەی کە لە نەوتی کوردستانەوە دێتە دەست حکومەتی عێراق.

بەیاننامەکە داوا لە نەتەوە یەکگرتووەکان دەکات بۆ:

أ. هەردوو حکومەتی ئێران و عێراق ناچار بکات کە لەشکر و سوپایان لە ناوچەکانی کوردستان بکشێننەوە و دووربکەونەوە لە خوێنڕشتنی زیاتر.

ب. ناردنی لیژنەیەك بۆ لێکۆڵینەوە لە هێرشکردنە سەر کۆمارەکەی کوردی ئێران لە لایەن هێزە چەکدارەکانی ئێران و عێراق و تورکیاوە.

ت. جێکردنەوەی مەسەلەی کورد لە ئەجێندای نەتەوە یەکگرتووەکاندا.

پ. دابینکردنی سەربەخۆیی تەواو و ئازادی و دیموکراتی بۆ کورد لە ژێر یەك ئاڵادا.

لەگەڵ ڕێزی دڵسۆزتان

جەیمس س. مووس

کاربەدەستی بەرپرسی کاتی

هاوپێچ:

- بەیاننامە

فایلی ژمارە (1ـ 840)

پاشکۆی نامەی ژمارە: 1570

لە لایەن باڵیۆزخانەی ئەمریکییەوە، بەغدا

23/کانوونی دووەم/1947

(وەرگێڕان)

بەیاننامەی حیزبی سوپای دیموکراتی کورد

بە ئاگاداریی:

– باڵیۆزخانەی بریتانی، بەغدا

– کۆمیسیۆنی یەکێتیی سۆڤییێت.

– کۆمیسیۆنی ویلایەتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا.

– کۆمیسیۆنی چین.

بۆ: سکرتێری ڕێکخراوی نەتەوە یەکگرتووەکان، نیویۆرک.

بابەت: داواکارییەکانی میللەتی کورد

وڵاتانی ئازادیخواز قوربانیی بێوێنەیان داوە بۆ بەزاندنی دیکتاتۆریەتە فێزەونەکان و لەناوبردنی گیانی دەستبالاّیی و خۆسەپاندنی دەوڵەتێك بە سەر ئەویتردا و دامەزراندنی ئاشتی و سەقامگیربوونی لە دنیادا. وەك ئەنجامێك بۆ جەنگی جیهانیی دووەم، هەموو گەلان لە سەر یەك بنەما کۆکن کە ئەویش ئاشتیی جیهان و قەدەغە کردنی جەنگ و پێدانی مافی چارەی خۆنووسینە بۆ تەواوی گەلان. لەبەر ڕووناکی ئەم بنەمایانە، ڕێکخراوی نەتەوە یەکگرتوەکان بۆ ئەوە دامەزراوە کە بێ هیچ جیاوازییەك داکۆکی لە دادپەروەری و گەشەکردن و ئاشتی بکات بۆ سەرجەمی مرۆڤایەتی، ئەو ئاشتییەی کە ئیمپریالیستەکان هەوڵدەدەن بیشێوێنن بەو پێیەی کە جەنگ بازرگانییەکی پڕ سوودە. زۆرینەی خەڵك بڕوایان بە پیرۆزیی ئەم بنەمایانە هێنابوو

بەڵام هەندێك پشتگوێیان خست و سووربوون لە سەر چالاكیی دوژمنكارانەیان و خەڵكیان كۆیلە دەكرد وماڵیان بە تاڵان دەبردن. وەك نموونەیەك بۆ راستی و دروستیی داواكانمان شەرەفی ئەوەمان پێبڕاوە باكگراوندێكی كورتتان لە سەر نائومێدیی كورد بدەینێ كەوا هیچ پشتگیرییەك نەكراوە لە لایەن جیهانی شارستانییەوە و كەس ئاوڕێكی سۆزی لێنەداوەتەوە لە بەر پیلانەكانی ئەم دواییەی ئیمپریالیست.

بارودۆخی گەلی كورد لە ئێستا و رابردوودا

لە پێش جەنگی جیهانیی یەكەمەوە تا رۆژی ئەمڕۆمان، گەلی كورد بە هەموو شێوازێكی مرۆڤایەتیی بەرز هەوڵیداوە خولیا و ئاواتەكانی بگەیەنێتە جیهانی شارستانی و سۆز و پشتگیریی مەعنەوی دەستەبەر بكات. ئەم گەلە لە كۆیلەیەتی دەستی دكتاتۆرێتی كۆنەپەرستی توركیا و ئێران و عێراق رزگار بكات بەڵام بۆ بەدبەختی هیچ سەركەوتنێك بە دەست نەهات لە ئەنجامی زەبروزەنگی ئەو ئیمپریالیستانەوە. ئیمپریالیستەكان تا ئێستا هەر سوورن لە سەر نەخشە و پلانی دڵڕەقانەی خۆیان لە بواری كۆنترۆڵ كردنی هەموو پەیوەندییە زەمینی و دەریایی و هەواییەكاندا. لەم حاڵەتەدا ئاخۆ ئیمپریالیستەكان گوێ لە سكاڵای كێشە و حاڵەتێك دەگرن كە خۆیان لێی بەرپرسیار بن؟ هەر داكۆكی و بەرگرییەكی گەلی كورد، لە لایەن ئیمپریالیستەكانەوە پڕوپاگەندەیەكی دزێوی دەدرێتە پاڵ بۆ زڕاندنی ناوبانگی و داواكارییەكان وا دەخەنە بەرچاوی دنیا گوایە لە خەڵكێكی دڕندەوەن كە شیاوی ژیان نین و ئێمە كە رێگای ئاشتی دەگرین، چەوساندنەوە و ملهوڕی وەڵامان دەداتەوە. ئێمە ئەگەر لە ژێر بارێكی ئاوها سەختدا ناچار بكرێین چەك هەڵبگرین دژ بە داگیركەر و دەستدرێژكاران وەك بەرگری كردن لە ماف و نەریتە نەتەوایەتیەكانمان ئەوە ئیمپریالیستەكان بە هەڵی دەقۆزنەوە و جاڕ لە ئاوها كار و كردەوەیەك دەدەن كە تاوان و دڕندەییە. راستییەكەی بە درێژایی مێژوویەكی دوورودرێژ گەلی كورد تووشی دەرد و مەینەتییەكی بێئامان بوونەتەوە و بە ئارامی و ئیرادەیەكی چەسپاوەوە بەرگرییان لە خۆیان كردووە.

گەلی كورد بڕوای بە دادپەروەریی رێكخراوی نەتەوە یەكگرتووەكان هەیە و هەروەها بە پرەنسیپە بەرزەكانیشی بەهەمان ئەو بڕوایەی بە رەوایی مەسەلەی كورد.

بەڵام پشتبەستنی میللەتی کورد تەنها بەخۆی یارمەتیی جێگیربوونی ئاشتی نادات ئەگەر بەهەمان شێوە لە لایەن دوژمنانی مەسەلەکەوە بە هەند وەرنەگیرێت، وەك حکومەتەکانی عێراق و ئێران و تورکیا و سوریا. ئەم حکومەتانە وەك بوکەڵە وان لە دەستی ئیمپریالیستەکاندا و بە پێی پێویستی ئامانجە ئیمپریالیستییەکان دەجولێنرێن. رەفتاری ئەو حکومەتانە بەرانبەر بەم خەڵکە هاوشێوەی ئەوەیە کە دیکتاتۆرەکان دەرهەق بە جوولەکە کردیان و تەنانەت لە دڕندەییان تێپەڕاند.

لە بەر رۆشنایی ئەم تاقیکردنەوانە و ئەم لاپەڕە رەشانە لە مێژووی کورددا و لە بەر رۆشنایی ئەم ستەم و ئازارەی لە ئێستا ورابردوودا تووشیان هاتووە بە بەر چاوی جیهان و رێکخراوی نەتەوە یەکگرتووەکانەوە حیزبمان بە ناوی "پارتی سوپای دیموکراتی کوردەوە" خۆی رێکخستووە. ئەمە حیزبێکی تیرۆریست نیە وەك ئەوانەی دیکتاتۆرە بەزیوەکان، بەڵکو ئامانجی ئەم حیزبە مژدەدانی برایەتی و دادپەروەری و ئاشتیی جیهانییە کە نەتەوە یەکگرتووەکان و دیموکراتخوازەکان داکۆکیی لێدەکەن، بۆ ئەوەی بچێتە پاڵ گەلانی ئازادیخواز کە داکۆکیی لە یەکسانیی ماف دەکەن و بەرهەڵستیی هەر سیاسەتێکی ئیمپریالیستانە دەکەن و بۆ بەرگری لە مافە رەواکان و ئازادییە سروشتیەکانی ئەم گەلە بێبەختە دژ بە دەستدرێژکاران و دز و جەردەکانی سەدەی بیست و چەرخی ئەتۆم، بۆ ئەوەی گەلی کوردمان بە ویژدانێکی ئاسوودەوە بژی و دڵنیابن لە ژیان و ماڵی خۆیان.

لەکاتێکدا کە نەتەوە یەکگرتووەکان جارِ لە بنەما مرۆڤایەتییەکانی خۆی دەدات و گفتوگۆ لە سەر چەکداماڵین دەکات، کەچی گەلی کورد لە کەش و هەوایەکی پڕ لە تیرۆر و کوشتار و گرتن و برسێتی و هەژاری و ترس و بەکۆمەڵ لە کاردەرکردندان، چونکە ئەوان داوای نان و ئازادی و دیموکراتی دەکەن.

هەروەها کوردەکان بێبەشن لەم مافانەی خوارەوە:

أ. کورد مافی دەرکردنی هیچ جۆرە رۆژنامە و گۆڤار و بڵاوکراوەیەکی نیە بە زمانی خۆی.

ب. کوردستان بێبەشە لە دام و دەزگای خوێندنی باڵا.

ت. تاقە یەك فلس خەرج ناکرێت بۆ پەرەپێدانی ناوچەکانی کورد لەو داهاتی نەوتەی لە کوردستانی عێراق و ئێرانەوە بەرهەمدێت. داهاتی ساڵانەی نەوت کە دەست

حکومەتی عێراق دەکەوێت لە دە ملیۆن دینار تێدەپەڕێت و زۆربەی ئەم پارەیەش تەرخان دەکرێت بۆ کڕینی کەرەستە و تفاقی جەنگ بۆ کوشتنی کورد و تێکدانی ماڵ و خانوویان و ئەویشی کە دەمێنێتەوە دەچێتە گیرفانی کرێگرتەکانی ئیمپریالیزم و پەیڕەوە دڵسۆزەکانی کە دەسەڵاتیان زەوتکردووە.

پ. گەلی کورد مافی پێکهێنانی حیزب و کۆمەڵە هەروەزییەکانی نیە و ئەگەر بوێرێت باسی ئەم شتانە بکات رەنگە ژیانی بکاتە قوربانیی. بۆ نموونە، ساڵی پار کۆمەڵێك کوردی دانیشتووی عێراق داواکارییان بەرزکردەوە بۆ وەزارەتی ناوخۆ بە مەبەستی وەرگرتنی مۆڵەتی پێویست بۆ دامەزراندنی کۆمەڵەیەك بە ناوی "کۆمەڵەی خێرخوازیی کورد"، لەپێناوی دروستکردنی قوتابخانەیەکی ئازاد بۆ کوردە هەژارەکان. بەڵام داواکارییەکە درایەدواوە و لە پاش هەوڵدانێکی زۆر لە لایەن حیزبەوە کاربەدەستێکی بچووکی وەزارەتی ناوخۆ ئاگاداری کردنەوە کە پشتگوێ خستنی داواکارییەکە بە هۆی ناونیشانی کۆمەڵەکەوە بووە و بەو پێیە ناچار کرا ناوی خۆی بگۆڕێت بە "کۆمەڵەی نیشتمانیی فەیلییەکان" و وشەی "کورد" ی لێ لابرا ئەوجا مۆڵەتی پێدرا.

ج. کورد لە ناوچە کوردییەکاندا دانامەزرێنن و ئەوانەی کە دەبنە کاربەدەست لەو ناوچانە زمانی کوردی پشتگوێ دەخەن.

ح. لە فەرمانگەکانی حکومەتدا رێگە بە کورد نادرێت هاونیشتمانی خۆیان بدوێنن و رێگەشیان پێنادرێت بە کوردی قسە بکەن.

خ. کورد لەو وەزارەتە حکومیانەدا دانامەزرێن کە مامەڵە لەگەڵ خەڵکی کورد دەکرێت تیایاندا و ئەوانەش کە دامەزراون کوردی ساختەن و بەڕاستی نوێنەرایەتیی خەڵکی کورد ناکەن.

د. کورد بە تەواوی نوێنەریان نیە لە پەرلەماندا و بەگشتی لەو پۆستانەدا دادەنرێن نەك هەڵدەبژێرێن. ئەو چەشنە دامەزراندنانەش بە بانگهێشتی نهێنی دەکرێت کە بەعادەت سەرۆك هۆز و عەشیرەتەکان دەگرێتەوە. ئەمانەش تەنانەت نووسین و خوێندنەوەی سەرەتاییشیان نیە و پەنجەمۆر بەکاردێنن بۆ مووچە وەرگرتن. لە مشتومڕێکی ناو پەرلەماندا نوێنەرە کوردەکان خەویان لێکەوتبوو بەڵام کاتێك

پرۆژەی یاسایەك كەوتە دەنگدانەوە لەپڕ لە خەو راپەڕین و دەستیان بەرزكردەوە بۆ پەسەندكردنی یاساكە بێئەوەی تەنانەت ناوەكەشی بزانن.

ژ. نەخۆشی بەربڵاوە لە ناوچە كوردییەكاندا بێ هیچ دام ودەزگایەكی تەندروستیی گونجاو بۆ چارەسەری نەخۆشی.

ر. توركەكان بە ئاشكرا و بێ هیچ شەرمێك رایدەگەیەنن كە "كێشەی كورد" لە توركیادا نیە و بە "توركی شاخاوی" و هەندێ جار بە "كۆچەری دەوارنشین" ناومان دەبەن.

ئەوان بەم فڕوفێڵانە نیازیانە، بە ئەقڵی خۆیان، پێنج ملیۆن كورد لە بەر چاوی جیهان بشارنەوە، بەڵام ئێمە لەو باوەڕەداین كە جیهان لە تورك زیاتر مێژووی وڵاتی كوردان دەزانن كە رۆژێك دێت ماف و ئازادیی خۆی دەگێڕێتەوە و ستەم و داپڵۆسینی توركەكان ئاشكرا دەكات بۆ هەموو جیهان و ئەوانیش بوون كە تاوانی قەتڵوعامی ئەرمەنە ئاشتیخوازەكانیان بەرپاكرد. ئەوان بانگەشەی ئەوە دەكەن كە كوردەكان لە نێو رەگەزی توركدا تواونەتەوە كەچی لەولاشەوە دژ بەو بانگەشەیە دەوەستنەوە و دەڵێن بەپێچەوانەی ئەرمەن و گریكەكانەوە، كورد موسڵمانە و لە پشتەوە خەنجەر لە توركی برای نادات كە وەك ئەو موسڵمانە. جا بەڕێزان تەماشاكەن لەگەڵ ئەوەشدا كە تورك تێكڕا سەركردە و مونەوەرانی كوردی قڕكردووە كەچی هێشتا هەر لە زیندوویی كێشەی كورد و سێبەری "كوردستانی نوێ" دەترسن. ئەگەر گەشتیارێك رێی بكەوێتە كوردستانی توركیا ئەوە پیاو نابینێت و بەتەنها ژنان دەبینێت كە زەوی دەكێڵن بۆ بەدەستهێنانی بڕێكی كەم جۆی خراپ بۆ تێركردنی منداڵە بێ باوكەكانیان. ئەودەم گەشتیار سەرسام دەبێت و دەپرسێت كوان پیاوانی ئەم دەڤەرە و بۆچی دیارنەماون. تۆ بڵێی ئەم ناوچانە ژنیان تێدا بژی و پیاویان تێدا لە دایك نەبووبێت؟ منداڵەكان زۆر لەڕ ولاواز و رەش و رووتن، داروباری وڵاتێك دەردەخەن كە پڕە لە هەژاری و كلۆڵی. وەڵامی هەموو ئەم پرسیارانە ئەوەیە كە حكومەتی تورك هەموو پیاوەكانی راگواستووە و ناردوونی بۆ شوێنگەلێكی دوور لە ماڵ و خێزانیان و لەوێ لە لایەن ئەفسەرانەوە خەسێنراون و لە سوپادا دەیانهێڵنەوە تا پیر دەبن. كاتێكیش دەسبەرداریان دەبن و دەگەڕێنەوە بۆ ماڵی خۆیان ژن و كوڕ و كچەكانیان نایاننناسنەوە و ئەمانیش ئەوان ناناسنەوە و بەكەڵكی هیچ شتێك

نەماون چونکە بەردەوام لە ناو سوپا و هێزی چەکداردا بوون. ئەگەر ئێمە ناڕەزایی دەربڕین لەدژ هەر کردەوەیەکی نامرۆڤانە ئەوە سادەترین سزا لەسێدارەدان یان پیسترین ئەشکەنجەیە. کاتێکیش کە ئەم بەیاننامەیە بەرز دەکەینەوە بۆ ئەو باڵیۆزخانانەی ناومان هێناون، ئەوە مانای وایە کە ئێمە بەتەمای هەر زیانێکین تووشمان ببێت. ڕەنگە ئۆفیسە بەڕێزەکەتان ئاگاداری ئەو ناڕەزایینامەیەی ئێمە بێت کە ڕۆژی 6/ ئۆکتۆبەر/ 1946 ناردوومانە لە ڕێگەی نوێنەرایەتیەکانی بریتانیا و سۆڤێت و ئەمریکا و چینەوە لە بەغدا، کە تێیدا ئاگادارمان کردوون لەو دەرد وستەمانەی تووشی گەلی کورد هاتووە و ئەو کۆسپ و تەگەرانەی دێنە سەر ڕێی بیستنی دەنگمان لە لایەن جیهانی شارستانییەوە. دوای ماوەیەکی کەم لە بەرزکردنەوەی ئەو ناڕەزاییە بارودۆخەکە لە کوردستاندا خراپتر بوو تا ئەو ئاستەی کە لە دادگایی نوێرمبورگ دەچوو کەوا ئەو کەسانەی تێدا لە داردران کە تاوانیان دەرهەق بە مرۆڤایەتی کردبوو. وادیارە ئێوە لە بیرتان چووبێتەوە کەوا گەلی کورد شان بە شانی هاوپەیمانان جەنگاوە و بەشداریی کۆششی جەنگی کردووە دژ بە هێزەکانی میحوەر. هەڵبەتە بارودۆخەکە بەم شێوەیەی لای خوارەوە دەگوزەرێت:

بێگومان جیهان بەئاگایە لە پیلانگێڕیی حکومەتی فاشیستی ئێران و هەڵبەتە بە هاوئاهەنگی لەگەڵ حکومەتی عێراق بە پاڵپشتی فشاری دەرەکی دژ بە گەلی کورد. حکومەتی ئێران، بە یارمەتیی هێزی ئاسمانیی بێگانە، هێرشی کردووەتە سەر کۆماری دیموکراتی کوردستان لە ئێران و ناوچە جۆراوجۆرەکانی ئارام و ئاشتیخواز بە بیانووی پاراستنی ئاشتی و ئەنجامدانی هەڵبژاردن و شەڕی سەخت و خوێناوی بەرپابووە لە نێوان سوپای هێرشبەری ئێران و سوپای کۆماری کوردستاندا کە شەڕی مان و نەمان دەکات لە سەردەمێکدا کە ڕێکخراوەکەتان لە مشتومالی مەسەلەی هێنانە کایەی جیهانێکی ئازاد و بەختەوەردایە. لە کاتێکدا کە ئێوە باس لە جیهانێکی چەکدامالڕاو دەکەن، ئەوە حکومەتی عێراق کە بەم دواییە وێندێل ویلکی لە کتێبی "یەك جیهان" دا ئاماژەی پێدەکات بەوەی کە "رقی لە خەڵکە و خەڵکیش رقی لێیەتی"، خەریکی جێبەجێکردنی پیلانێکی چەکدارییە بەوەی کە کرێگرتە و سیخوڕ عەبدولباقی نوری، قایمقامی قەزای رانیەی بە ڕەسمیی ناردووە بۆ ئەوەی لە گوندی لیوەتانی ناو خاکی ئێراندا چاوی بە سەرۆك هۆزە کوردەکان بکەوێت و بە ناوی

حکومەتی عێراقەوە هانیان بدات بۆ ئەوەی هەڵکوتنە سەر بنکە و بارەگای ئەو کۆمارە لە مهاباد. بۆ ئەم مەبەستەش چەك و پارەی داونەتێ و سەرۆك هۆزەکانی هەورامانی چەکدار کردووە لە ویلایەتە کوردەکەی سنە لە ئێران. حکومەتی عێراق بەم هەموو جموجووڵ و چالاکییەی سیخوڕەکەی دانەکەوتووە دژ بە میللەت و رەگەزەکەی خۆی (واتە قایمقامی رانیە ـ و) بەڵکو هەموو پۆلیس و هێزی ئاسمانیی لە ناوچە کوردییەکانی نزیك بە کۆماری کوردستانی ئێران مۆڵداوە، مانگێك پێش ئەوەی قەوامولسەڵتەنە جاڕ لە بە ناو هەڵبژاردنی ئازاد بدات لە ژێر پەردەی "مانۆڕی سەربازیدا" لە عێراق و "پاراستنی هەڵبژاردنی ئازاددا" لە ئێران. بەڵام هەموو کەس دەزانێت، تەنانەت منداڵیش، کە ئامانجی سەرەکیی حکومەتی عێراق ئەم خاڵانەی خوارەوە بووە:

1. تۆقاندنی گەلی کورد بۆ ئەوەی یارمەتیی برایانیان نەدەن لە کۆماری کوردستانی دیموکراتیدا لە ئێران و ریشەکێش کردنی بزووتنەوەی دیموکراتی لە کوردستاندا.
2. شاردنەوەی سەرباز و پۆلیسەکانی لە جل و بەرگی کوردیدا و رەوانەکردنیان بۆ ئەو کۆمارە بۆ ئەوەی لە پشتەوە خەنجەر لە خەڵکەکەی بدەن و ئاژاوە و پشێوی بنێنەوە.
3. فشار بخەنە سەر ئەو سەرۆك هۆزانەی لە سنووری ئەو کۆمارەدا دەژین بۆ ئەوەی شەڕی برا کوردەکانیان بکەن لە ئێراندا.
4. ناردنی هێزی ئاسمانیی عێراق بۆ ئێران لە ژێر پەردەی "شەڕکردنی تێکدەراندا" بەڵام بەنیازی "شەڕکردنی کوردەکان".
5. رووخاندن و هەڵوەشاندنەوەی کۆماری دیموکراتی کورد لە ئێران بۆ بواردان بە پیلانگێڕیی بێگانە بێ رەچاوکردنی ئەو ئەنجامە خراپانەی لێی دەکەوێتەوە.
6. پاڵپشتی کردنی سیاسەتە نەریتییە چەسپاوەکانی ئەم حکومەتانە بۆ تواندنەوەی گەلی کورد بە پەیڕەوی کردنی فەلسەفەی نازییەت.

زۆر باش زانراوە کە بڕیاردانی حکومەتی ئێران بە ناردنی هێز بۆ کوردستان بۆ پاراستنی ئاسایش و ئەنجامدانی هەڵبژاردن نەبوو بەڵکو بۆ بێبەشکردنی کورد بوو لە مافی دەستەبەرکردنی دیموکراتی و ئازادییان و بۆ هەڵوەشاندنەوەی کۆمار و پارتی

دیموکراتی کورد و ڕەتکردنەوەی هەڵبژاردنی نوێنەرە کوردەکانە بۆ پەرلەمانی نوێی ئێران. لە ڕاستیدا، کارێکی لەو جۆرە لە لایەن حکومەتی ئێران و سەرلەنوێ سەپاندنەوەی ڕژێمی کۆنەپەرستی لە کوردستاندا و ئەمەش نەك هەر لە لایەن کۆنەپارێزەکانی ئێرانەوە بەڵکو لە لایەن ناوەندە تایبەتەکانی بێگانەشەوە پێشوازی لێدەکرێت.

بڕیاری حکومەتی ئێران بە ناردنی هێزەکانی خۆی بۆ کوردستان و هەڵوەشاندنەوەی کۆماری دیموکراتی و تێکدانی ئەو ریفۆرمە کۆمەڵایەتی و مرۆڤانەیەی لە لایەن کۆمارەوە ئەنجامدرابوو لەو ماوە کورتە کە حکومەتی ئێران نەیتوانیبوو بە درێژایی چەندین سەدە ئەنجامی بدات داخ و خەفەتێکی گەورەی لای هەموو کورد لە ئێران و عێراق و تورکیا و سوریا دروست کرد، چونکە مەبەستەکە نە جێگیر کردنی ئاشتی و نە پاراستنی هەڵبژاردن بوو بەڵکو لەناوبردنی ئازادیی میللەتی کورد بووو. بەم ڕەنگە حکومەتی ئێران بە ڕاڕەوێکی ترسناکدا دۆخێکی هێنایە ئاراوە کە ببێتە ئیلهامبەخشی بێگانەکان و گونجاو بێت لەگەڵ ئەو ڕاگەیاندنەدا کە دەڵێت "قەوامولسەڵتەنە بە هاوکاریی بێگانەکان هێرشی خۆی ئەنجامدا".

خاوەن شکۆیان: ئێمە باوەڕمان بە دادپەروەریی ئێوە هەیە و کە ڕێکخراوەکەتان لە توانایدایە چارەسەرێکی ڕەوا بۆ مەسەلەی کورد بڕەخسێنێت و ڕێگە نەدات ناوبانگی گەلی کورد بشێوێت لە لایەن ئەو حکومەتانەوە و بەتایبەتی لەو ڕووەوە کە ئێمە تێناگەین چییان لێمان دەوێت. دڵنیاین کە ئێوە هاوڕان لەگەڵمان کە ئەم حکومەتانە سووکایەتیمان پێدەکەن چونکە لەو باوەڕەدان کە تکاکاری و داواکاریمان لە ڕێکخراوەکەتان هیچ سوودێکی نابێت بە هەمان شێوەی ئەو ڕاستییەی کە ئێمە بێ چەکین.

خاوەن شکۆ: میللەتی کورد دەتوانێت خۆی ڕزگار بکات لە نێڵە و ستەمی ئەم حکومەتانە و سەربەستی و دیموکراتیی خۆی وەدەستبێنێتەوە ئەگەر بێگانەکان واز لە پیلانگێڕیی بێنن لە ژێر پەردەی بەهانەگەلی وەك "پەیمانی سەعداباد" و "بلۆکی ڕۆژهەڵات"دا. هەموو ئەم پیلانگێڕیانە مەبەستیان میللەتی کوردە، بەڵام ئێمە بەردەوام و سوور دەبین لە سەر خەباتی خۆمان و متمانەی تەواومان بە دادپەروەریی

ڕێکخراوی نەتەوە یەکگرتووەکان و هاوسۆزیی مرۆڤایەتی هەیە دژ بە دەسدرێژکاران.
لە بەر ئەوە داواکارین لە بەڕێزتان ئەم داواکارییانەی خوارەوە ڕەچاو بکەن:

1. ئامۆژگاریی حکومەتی ئێران بکەن شەڕ و بۆردمانی فڕۆکە بوەستێنێت دژ بە هەرێمی کوردی ئێران و ناچار بکرێت لەشکر و سوپای بگێڕێتەوە و دیلەکانی ڕێگای ئازادیی کورد بەربدات.
2. ئامۆژگاریی حکومەتی عێراق بکەن هێزە چەکدارەکانی لە ناوچە کوردنشینەکان بکشێنێتەوە کە دراوسێ و نزیکی کوردستانی ئێرانە و ناچار بکرێت دەست هەڵبگرێت لە پیلانگێڕی و دووبەرەکی نانەوە و جیاوازی دروستکردن لە نێوان کوردەکانی ئێران و عێراقدا و دوورکەوتنەوە لە خوێنڕشتن لە ژێر پەردەی "مانۆڕی سەربازیدا".
3. ناردنی لیژنەیەك بۆ لێکۆڵینەوە لە ژمارە و سروشتی هێزەکانی ئێران و تورکیا و عێراق کە هاوشانی یەکتر شەڕیان دەکرد و دەستدرێژیی چەکداری دەکەنە سەر کۆماری دیموکراتی کورد لە ئێران، لە کاتێکدا کە ژمارەیەك لەو حکومەتانە لە ئەنجومەنی ڕێکخراوی نەتەوە یەکگرتووەکاندا UNO، مشتومڕی قەدەغەکردنی جەنگیانە. چۆن ئەمانە وێرایان هێرش بکەنە سەر ئەم کۆمارە کوردییە و لە ریزی یەکەمین وڵاتاندا بن بۆ پێشێلکردنی بنەمای یاسا و ڕێساکانی ڕێکخراوی نەتەوە یەکگرتووەکان؟
4. ناردنی کۆمیتەیەك لە ڕێکخراوی نەتەوە یەکگرتووەکان کە دەبێت لەو کەسانە هەڵبژێردرێن کە کاریگەریی ئیمپریالیستیان لە سەر نەبووە و دڵنیابن لەوەی کە کوردەکان بە ئازادانە لەگەڵ ئەندامانی ئەو کۆمیتەیە کۆدەبنەوە. کۆمیتەیەکی لە چەشنە نابێت ئەو کار و کردەوانە دووپات بکاتەوە کە کۆمیتەی ریفراندۆمی گشتیی سەر بە کۆمەڵەی گەلانی هەڵوەشاوە کردی، چونکە ئەو کۆمیتەیە ئەنجامگیرییەکانی لە سەر ئەو بەڵگە و شایەتیانە دروستکرد کە کرێگرتە و سیخوڕەکانی ئەم حکومەتانە دابوویان. هیچ کوردێك لە بەردەم ئەو کۆمیتەی ریفراندۆمەدا ئامادە نەبوو تەنها ئەو کاربەدەست و پۆلیسانە نەبێت کە خۆیان لە پۆشاکی نەتەوەی کورددا حەشاردابوو.
5. مەسەلەی کورد بخرێتە نێو ئەجێندای کاری ڕێکخراوی نەتەوە یەکگرتووەکانەوە.

6. پێدانی سەربەخۆیی تەواو بە کورد لەگەڵ تەواوی ئازادی و دیموکراتی لە ژێر یەك ئالآدا.

ڕەچاوکردنی مەسەلەی درێژخایەنی کورد بنەماکانی نەتەوە یەکگرتووەکان بەهێز دەکات و دواجاریش جەردەیی نێودەوڵەتی دەوەستێنێت لەم چەرخی ئەتۆمەدا. ئەمە بۆ جیهانی دەسەلمێنێت کە نەتەوە یەکگرتووەکان بەڵێن و پابەندیی خۆی بەجێدێنێت بۆ ئەوانەی گیانی خۆیان بەختکرد لە نەبەردییەکانی شەڕەفدا و لەپێناوی ئازادیی دیموکراتی و دادپەروەری و ئاشتیی جیهانیدا. ئەمە وەك ئەوە وایە بۆ جیهانی بسەلمێنێت کە متمانەی گەلانی لاواز بە ڕێکخراوی نەتەوە یەکگرتووەکان UNO بەدیهاتووە و ئەم ڕێکخراوە وڵاتانی گەورە ناچار دەکات ڕێز لە بنەماکانی دادپەروەری و مرۆڤایەتی بنێن کە بەکۆی دەنگ پەسەندکراون لە لایەن گەلانی جیهانەوە بۆ پاراستن و جێگیرکردنی ئاشتی و پرینگانەوە و دەستهەڵگرتن لە دەستێوەردانی کاروباری ناوخۆی گەلان و وڵاتانی تر.

لەجیاتی گەلی کورد گەرمترین ڕیز و سلاوم دەنێرم لەگەڵ ملکەچی و پابەندبوونمان بە بنەما و یاساکانی نەتەوە یەکگرتووەکانەوە.

ئیمزا

مارشاڵ

سەرۆکی کۆمیتەی ناوەندیی

پارتی سوپای دیموکراتی کورد

کاروباری دەرەوەی
ویلایەتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا

بەغدا، 30/کانوونی دووەم/1947

(نهێنی)

ژمارە: 1589

ناردنی وەرگێڕانی بەیاننامەی ناڕەزایی لە لایەن کۆمیتەی ناوەندیی پارتی دیموکراتی کوردستانی عێراقەوە.

بەڕێز جەنابی وەزیری دەرەوە، واشنتۆن دی. سی

گەورەم:

وەك تەواوکردنێك بۆ نووسراوی ژمارە(1570) ی 23/ کانوونی دووەم/1947 لە لایەن باڵیۆزخانەوە، شەرەفی ئەوەم پێبڕاوە هاوپێچ بەیاننامەیەکی ناڕەزاییتان بۆ بنێرم کە لە لایەن کۆمیتەی ناوەندیی پارتی دیموکراتی کوردستانی عێراقەوە ئاڕاستەی "سەرانی مفەوەزییەتەکانی دەوڵەتانی گەورە لە بەغدا" کراوە. بە هەڵسەنگاندنی ئەم بەیاننامەیە لە لایەن پسپۆڕانەوە بە ئاشکرا و بەگشتی تۆنێکی کۆمۆنیستیی پێوە دیارە و وا پێدەچێت پارتی دیموکراتی کوردستانی عێراق هەمان پارتی دیموکراتی کورد بێت (بڕوانە نووسراومان ژمارە (1434) لە 17/ سێپتەمبەر/ 1946دا).

سەرنج دەدرێت کە ئەم ناڕەزایینامەیە دادو بێدادیە لەو راستیەی کە نەتەوە یەکگرتوەکان هیچی نەکردووە بۆ نەهێشتن یان رێگرتن بەو"تاوان و ستەمانەی" دژ بە کوردەکان بەرپاکراون لە لایەن "حکومەتە دکتاتۆرییەکانی تورکیا و عێراق و ئێرانەوە" کە هێزە "ئیمپریالیستیەکان" لە رۆژهەڵاتی نزیك و رۆژهەڵاتی ناوەڕاستدا

بڕیاریانداوه ئەو تیشکی هیوایه بسڕنەوه كه له سەركەوتنه كاتییەكەی حكومەتی میللیی ئازەربایجان هاتبووه ئاراوه و هێزی پڕچەكی قەوامولسەڵتەنەی "ناپاك" بنێرن بۆ "كوشتنی" هەزاران كوردی بێتاوان له "ئازەربایجاندا" و گونده ئارامەكان وێران بكەن و به ناوی ئازادییەوه ئازەربایجان خاپوور بكەن.

ئەنجام پارتی دیموكراتی كوردستان دەستەودامێنی رای گشتی جیهان دەبێت بۆ كۆتایی پێهێنانی "چالاكی و كردەوه تێكدەرەكانی رژێمه ئیمپریالیستیەكان" و رەخساندنی چارەسەرێك بۆ كێشەی كورد كه لەگەڵ پرەنسیپەكانی نەتەوه یەكگرتووەكاندا وێكبێتەوه و پێدەچێت بەمجۆره ئاشتی باڵی بكێشێت به سەر بەشێكی گەورەی رۆژهەڵاتی ناوەڕاستدا.

لەگەڵ رێزی دڵسۆزتان

جەیمس س. مووس

كاربەدەستی بەرپرسی كاتی

هاوپێچ:

- وەرگێڕانی بەیاننامەی نارەزایی

فایلی ژماره (840 - 1)

پاشکۆی نامەی ژمارە: 1589
30/ **کانوونی دووەم**/1947
بەغدا، عێراق

(وەرگێڕان)

بەیاننامەی پارتی دیموکراتی کوردستانی عێراق

پارتی دیموکراتی کوردستان ئەم بۆنەیە بە هەل دەزانێت کە ڕێزی بێپایانی خۆی دەربڕێت.

بەڕێزتان ئاگادارن لەوەی کە گەلی کورد یەکێکە لەو گەلانەی، هەزاران ساڵە لە ناوچەیەکی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاستدا نیشتەجێیە کە بە کوردستان ناسراوە. ئەم گەلە بەشەرەفە خزمەتی زۆر گەورەی بە جیهانی شارستانی کردووە و تا مەوداو ئاستێکی گەورە بەشداریی لە پەرەسەندنی مرۆڤایەتیدا کردووە.

ئەم میللەتە ماوەی چەندین سەدە خاوەنی ئازادی و سەربەخۆیی بووە تا سەردەمی ئەم نەوەیەی ئێستای کاتێك کە خاك و وڵاتی لە لایەن بێگانەوە داگیرکرا و کوردستان بە سەر هێزە بێگانەکاندا دابەشکرا و قەوارە سیاسییەکەی لەناوچوو. بەڵام گیانی سەربەخۆیی و ئازادیخوازی هێشتا هێند بەتینە کە گەلی کورد بێ پرینگانەوە بەرپەرچی داگیرکەرانیان دەدەنەوە و ئەم دەم بۆ ئەو دەم رادەپەڕن و لە هەوڵ و تێکۆشاندان بۆ گێڕانەوەی مافی زەوتکراویان. لەم رووەوە پێویستمان بەوە نیە ئەو ستەم و ئازارانە بکۆڵینەوە کە بە درێژایی ئەم چەرخ و سەردەمانە تووشی کورد هاتوون.

گەلی کورد، وەك رەگەز و نەتەوە ستەملێکراوەکانی تر، هیوای گەورە گەورەی هەڵچنیوە لە سەر پرنسیپەکانی لائیحەی ئەتڵەنتیك، یالتا، تاران و جاڕنامەی

پۆتسدام و بە هەمان شێوەش لێدوان و ڕاگەیاندنەکانی سەرانی نەتەوە یەکگرتووەکان سەبارەت بە پێدانی ئازادی و سەربەخۆیی و نەهێشتنی هەموو زوڵم و ستەمێك.

ئێمە بەهیوابووین کەوا کۆنفرانسی ئاشتی و ڕێکخراوی نەتەوە یەکگرتووەکان عادیلانە تر بوونایە لە مامەڵەکردنیاندا لەگەڵ کێشەی کورددا لە پەیمانە ناڕەواکەی لوزان و بڕیارەکانی کۆمەڵەی گەلان. زۆریش نیە جەنگی جیهانیی دووەم کۆتایی هاتووە و جاڕ لە سەرکەوتنی پرەنسیپە دیموکراتییەکان دراوە، بەڵام هیوا و ئاواتی ئێمە بابردی و کار و ڕەفتاری بێوێنەی تیرۆر و تۆقاندن کوردستانی گرتووەتەوە، تیرۆرێك کە تەنانەت جوولەکە و چیك و هیچ میللەتێکی تری ئەوروپا لە ترۆپکی ڕژێمی هیتلەردا نەیانبینیوە.

لەو بەشەی کوردستاندا کە لە ژێر دەسەڵاتی کەمالیستە فاشیستەکاندایە، بەربەستێکی پۆڵاین ئەو بەشەی تورکیای لە جیهانی شارستانی جیاکردووەتەوە. دەسەڵاتدارانی تورك لە گەلێك دەرفەت و بۆنەدا نەیانهێشتووە پەیامنێرانی ڕۆژنامە بێگانەکان سەردانی ویلایەتەکانی ڕۆژهەڵاتی کوردستانی تورکیا بکەن و زانیاریی دەستی یەك بەدەستبێنن لەبارەی ئەو زوڵم و سەرکوتکردنەوە کە لەو دەڤەرەدا بەرپادەکرێت. حکومەتی تورکیا بە پێی نەخشە و بڕیارێك بۆ تێکشکاندنی ناسیۆنالیزمی کورد پەنای بردووەتە بەر داپڵۆسین و قڕکردن و قەدەغەکردنی زمانی کوردی لە کوردەکان لە وڵاتی خۆیاندا.

لە عێراقدا، میللەتی کوردی سەربەرز زۆر زیاتر لە عەرەب ئازار و ئەشکەنجەی چەشتووە لە سەر دەستی ئیمپریالیستەکان و شوێنکەوتوانیاندا. حکومەتی عێراق سوپایەکی کردووەتە سەر کورد بە پاڵپشتی فڕۆکەکانی بریتانیا و چەکی قورسیەوە کە لە بارزان کوردی بێتاوان دەکوژن و گوندەکانیان دەسووتێنن و هەزاران گوندنشینی برسی و ڕەشوڕووتیان بە خێزان و منداڵەوە لە زستانی سارد و سەختدا ئاوارەی چیاکان کردووە. هەروەها جاندارمیریی سەر بە فاشیستەکانی ئێرانیش ستەمێکی گەورەیان لە دانیشتووانی هەورامان و مەریوان کردووە لە کوردستانی ئێران و خەڵکەکەیان شایەتحاڵی ئەشکەنجە و ئازاری زۆرن.

هەموو تاوان و ستەمەکان لە لایەن حکومەتە دکتاتۆرییە کۆنەپەرستەکانی ئەنقەرە و بەغدا و تارانەوە دەرهەق بە میللەتی کورد ئەنجامدەدرێن لە سەرەتای

سەرکەوتنی پرەنسیپەکانی عەدالەت و ماف و ئازادیدا و رێکخراوی نەتەوە یەکگرتووەکان هیچ جوولەیەك ناکات بۆ رێگرتن لە کار و کردەوەی لەو چەشنە سەرەڕای ناردنی نارەزایینامەی چەندبارە لە لایەن ناوەندە سیاسییەکانی کوردەوە.

کورد هێشتا تیشکی هیوا لە ئاسۆوە بەدی دەکەن و هەرێمەکانی ئازەربایجان، باکوور و رۆژئاوای کوردستان لە ئابی 1941وە تا دیسەمبەری 1946 دوور لە زەبروزەنگی حکومەتی کۆنەپەرستی ئێران مانەوە و هەردوو میللەتی کورد و ئازەر هاوکار بوون لە شەڕکردنی دوژمنی هاوبەشیاندا تا دوادلۆپی خوێنیان، بۆ بەرگری کردن لە رزگاری و ئازادییە دیموکراتییەکانیان.

فرەی نەبرد ئیمپریالیستەکانی جیهان درکیان بە مەودای ئەم بزووتنەوە میللی و دیموکراتییە کرد و مەترسی لە سەر بەرژەوەندییەکانی رژێمە ئیمپریالیستەکانی ئێستای رۆژهەلاتی نزیك و ناوەڕاست دروستکردبوو، بۆیە بڕیاریاندا بە هەر نرخێك بووە ئەم بزووتنەوەیە لەناو ببەن و بۆ ئەم مەبەستەش متمانەیان دا بە حکومەتی ناوەندیی ئێران و جێبەجێکردنی ئەم پرۆژەیان پێ سپارد.

حکومەتی خیانەتکاری قەوامولسەڵتەنە هەڵبژاردنی وەك بیانوویەك بەکارهێنا بۆ ئەو دەڤەرە بە ناوی دابینکردنی ئازادیی هەڵبژاردن و گاڵتەکردن بە پابەندبوونی پێشتری بە دەسەلاتی دیموکراتیی ئازەربایجان و کوردستانەوە و رێگرتن لە جاندارمیری کە جارێکی تر هەڵکوتنەوە سەر خاکی پیرۆزیان، هێزەکانی قەوامولسەڵتەنە، بە پاڵپشتی تانك و فڕۆکەی مۆدێرن، هێرشیان کردە سەر هێزەکانی کورد و ئازەربایجان لەپێناو جێگیرکردنی گوایە ئاشتی و ئاسایش لەو دەڤەرەدا. هەر ئەوەندە هێزەکانی ئێران جێ پێی خۆیان لەوێ قایمکرد ئاشتی و ئارامی دیار نەمان و گوندە ئارامەکان سوتێنران و شارەکان بۆردمان کران و هەزاران کوردی بێتاوان کە لە دەست ئەو بەهەشتە هەڵدەهاتن، بە دەسڕێژی رەشاش و شەستیر دروێنە دەکران.

جاندارمیری زۆر بە دڵڕەقانە و بێ رەوشتانە و بێ ویژدانانە پەنایان بردە بەر کوشتن و ئەشکەنجەدان و تالانکردنی ئەم دەڤەرە بەرفراوانە لە ژێر پەردەی سەپاندنی ئاشتی و نیزامدا کە قەوامولسەڵتەنە لە سەر دەستی جەردە و پیاوکوژەکانیدا جێبەجێی کرد. هەزاران کەس هەلاتن بۆ چیاکان و تووشی برسێتی بوون و سەرما رەقی کردنەوە و ئەم بارودۆخە سەختەیان پێباشتر بوو لەوەی کە بگەڕێنەوە بۆ گوند و شارە

کاولکراوەکانیان کە جەردەکانی قەوامولسەڵتەنە گشت جۆرە ستەم و سەرکوتکردنێکیان تێدا بەرپادەکرد.

بەڕێزان، لەم ناوچە بەرفراوانەدا و لە دەمی سەرکەوتنی پرەنسیپە دیموکراتیەکاندا نەتەوەی کوردی بە ئازادی لەدایکبوو دەگیران و لە سێدارە دەدران بێ هیچ لێکۆڵینەوە و دادگایی کردنێك. پارتی دیموکراتی کوردستان بە رووی هەموو ئەم چەشنە رەفتارە پڕ تاوانکارییەدا دەوەستێتەوە و بە دەنگێکی بەرز ناڕەزایی خۆی دەگەیەنێتە نەتەوە یەکگرتووەکان و رای گشتیی جیهان و رۆژنامەگەریی ئازاد و هانیان دەدا هاوکاریی بکەن بۆ کۆتایی هێنان بەو چالاکییە تیرۆریستییە. بەهەمان شێوە پارتیمان ئیدانەی ئەو سیاسەتە سەلبی یان دوژمنکاریانە دەکات کە وڵاتانی ئیمپریالیست گرتوویانەتەبەر بەرانبەر بە کێشەی کورد ـ کێشەیەك کە دەبوو بە گوێرەی پرەنسیپەکانی نەتەوە یەکگرتووەکان و رژێمی دیموکراتی مامەڵەی لەگەڵدا بکرێت، بۆ ئەوەی ئاشتی باڵ بکێشێت بە سەر بەشێکی گەورەی رۆژهەڵاتی ناوەڕاستدا.

تکایە ئەم ناڕەزایینامەیەمان بنێرن بۆ حکومەتی پایەبەرزی ئەمریکا و رێزی بێپایانمان قبووڵ بفەرموون.

کۆمیتەی ناوەندیی
پارتی دیموکراتی کوردستان

سەرنج: کۆپی ئەم ناڕەزایینامەیە نێردراوە بۆ سەرۆکی کۆمیسیۆنی دەوڵەتە گەورەکان لە بەغدا.